

④

ms. 97.

2074/93

Buda

Könyomók

Harsze

Könyomók

ZENEAKADÉMIA

1875. MÚZSEUM

Kö-, ré- és Könyvnyomdaipar

ABDA

jeppike kívántatik hozzájárulni / hogy azentúl minden lejjé ki is belesse 24 órai
bélül bejelentendő, 1850. VI. 14. Kommissi-
salamint az hogy van-e még maivitt soknyomdai gép zms i rendelt
Wallheimer.

Sjeppik - megmunka meg - 1850. VII. 27. évi 566/850 g. felhojratott.

Árda Lm. 1847-50

2920.

ZENEAKADÉMIA
LISZT MŰZEUM

Schmidt János Könyves

BUDA

Pestre Kiván átköltözni, mire a Hh. T. egyike vagyis Kód. 1827. júl. 24-én 19634 g. a hogy
el van látva a paras privilegiummal?

A városkapitány erre jelenti nyolc. Hón. hogy nyolcélileg kihallgatván a parit, aszerint,
hogy 1814-ben Két Kérelmezési privilegiumot, de semmi válat nem kapott.
Ezt 1814. 3-án jelenti tovább a Kupa a Hh. T. nak

Buda Hh. Tan. 1827/28

175

A Hh. T. 1827. dec. 11-én aszerint, ha a paras már hogy is öta nji mesterséget
tenni privilegiumot kért, a Kupa atján a parit felvilágosított.

1828. február 22-én a Kupa megírja hogy a 20 is öta munkások Schmitt dologát
jól tudják és derek ember.

Buda Hh. T. 1829/28
456.

ZENEAKADÉMIA
LISZT MŰZEUM

„Nos Franciscus primus (6935) Memori commendamus tenore presentium
 significantes quibus expedit universis: Quod Josephus Trentsensky, proprietarius litho-
 graphici instituti in urbe Vindobrensi № 544 habitans, Majestati vestrae humillime
 exposuerit: Se iuxta optimam scientiam et conscientiam suam fecisse inventionem
 spirantem (Zink) secundum methodum per se penitus novam in omnibus
 artis lithographicae ramis majori cum emolumento, quam lapides, eundem
 in finem ab exteris adferri solitos, usuranti; super quali inventionem idem pro
 largiendo privilegio exclusivo per decem annos duraturo petit; et siquidem
 omnes in directivis regulis sub 1ma februarii 1821. № 1132. clementer definitis
 praescriptae formalitates observatae fuerint, hinc nos clementer permoti eidem
 Josepho Trentsensky haeredibusque suis et cessionariis ad memoratam inventionem
 privilegium exclusivum per continuos decem annos duraturum pro regno nostro
 Hungariae, partibusque eidem annexis ea lege clementer contulimus . . . s j m m m
 a n p p r i a n o t e l t f e l l e k e k Bécs, 1822. jan. 1.

Vinda Ht. T. 1822/24

253.

ZENEAKADÉMIA
 LISZT MŰZEUM

Nzarkmány József köedzo

Prada.

1834. febr. 29 en értesítették hogy kinyomtatási privilégiumot kapott a Királytól
Kellős nélkati, valószínűleg nem sz. irásban kéri enged. Kancelláriát hogy azl. Mnd. vörös
szavakhoz képerítés végett a taxajárással - amint ki fog fizetni - Kaldjok l.
Mnd. Mand. aut. 42i.

[illegible]

Buda H. 5 123 1/36

1047 ZENEAKADÉMIA
LISZT MŰZEUM

Szakkmány György postai litográfus (Andán leendő bírójára a Hh. T. k. ügyelőj
Kert vállalkozó 1831-ben, aml. Hh. T. lelk. d. t. Andán 1831. márc. 8-án 6463 sz. a.
Ez a feljebbírólag mentsa felkerjén 1831. aug. 30-án. Igénám, de nem íköl
Lirkálásta Kernell ügy, 1833. X. 15-én 2703 sz. a. a Hh. T. elnöklettel a Kupa
köz. Öfelsi Szakkmányra a jogot megadta.

Wegamit lathato Sz. ama Kiise, hogy Grimm rige jekott na 30ad kiise -
falnat lathato Kozomni nekadatux

Binder H.T. 1831/36.

86.

Streicher conyocapotent maghonallitas.

Quid A

Hl. Tau. nyomtató Kőnyelék.

11486. Benignum exclusivum privilegium Joannis Baptistae Streicher, super inventionem in clavicordiis factam, elementis resolutum, ad ultiores quinque annos prolongatum esse, Civico huic Magistratus in nexu circularium de dato 8. Junii anni 1824. item 3. Junii anni 1828, cum Actis 14149 et 15090. abhinc dimissionem, sine instituendae per gremium solitae publicationis ~~per~~ perscribi.

Datum 30. Apr. 1833.

Budai Hl. T. 1831/36

553

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

Peter Verdel Zuzora kegye

BUDA

1841 végén volt nyitási szándékát nyitott a H. Tanács, mely 1842. febr. 1-én
mag 42 helyre

véleményezési végett küldött

Válasz márc. 10-én 1131 g. a. a pári márt. magkapta volt az engedély a H. T. lot
Részlet 4. g. 5-én kútiattal ellátva újlot kútiattal.

Küldi H. T. 1844/45
1393.

ajánlás

ZENEAKADÉMIA
LISZT MŰZEUM

ANYAKÖNYVI BEJEGYZÉS

1902 / 4429

Gott János Jakab hangyer.

1705

A left. tan. nyomtatott intimatai soron egy olaszható:

« Benvigna privilegia exclusiva signanter:

23523. G. Joanni Jacobo Goll super inventione instrumenti musici fortepianus dicti,
diversae formae cum una superchordis applicito resonantiae fundo, qui semel
ante denticulos (Zargen) continue super malletis chordarum piliis ~~resona-~~
~~libus~~ setrientibus (Hammersehlag) usque ad ipsum Toni Temperandum
truncum (Stimmklatz) extendit & clementes collata, sine solitae publicati-
onis civico huic Magistratui in aduoluto transponi. De dato 24^{tae}
septembris 1822.

Wm. H. T. 1822/24
350

A Keff. irutok Kötet 23518 u. yain

et a longis per privilegium gerunt Gall. "organorum musicorum
vulgo clavicordii apifex Tiguro in Helvetia oriundus" Kapp. potest. 17.

Org. Lib.

Comm. ~~10~~ 50. p. ac. i.

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

Buda. Orgona és zongorakészítés 1797. VI. 8.

100 fl. kölcsönről való kölcsönvétel ad Aloysius Czernar és felesége Anna Czernar
Oracsek K. ny. Hofkammer Herrinek. Feltételek: az Oracseknek lévő forte-piano
figyelt ügyes képzés, kicserélt egy másik új, jól tartottan képzett zongorával cserélni.
Ha a kölcsönlő egy év múlva visszafizeti: nem fizet kamatot. Ha tovább meg szeretné tartani
a kölcsönt 3 hónal az év vége előtt meg kell kérdezni. — Fedezet a házaspár minden
holmija („sametliches Vermögen.“)

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

Budai lev. nemrepis brács 1797.

Orgonakészítő. Nagy szombath!

Dass ich endesgefertigter unter künftigen Dato den jährlich verheissenen Lohn zu
40 f. von 9ten Jember 1791 bis 24 Jünij 1792, das ist für sechs Monat und 45
Tage ~~mit~~ mit 25 f. ich sage fünf und zwanzig Gulden aus Händen des Ti.H.) Herrn
Emeric v. Hollics baar und richtig ~~aufgesetzt~~ empfangen habe (Wolleden)
und zwar ich nicht nur die Wohnung den 21 Jünij muthwillig aufgesetzt, sondern
auch die Ausziehung plötzlich bewilliget habe, so bezeuget meine Fertigung nebst
Insigel Tyrnau den 24. Jünij 1792. // Mit grossem Verdruß und Gröbheit richtig
empfangen.

Ph. Valentin Andt

Org. Orgelmacher.

Budai lapitromozatlau irat. [43 // 68 Andt megelődés irása.]

Buda. 1804.

néh. P 1022 János Halála után első felesége utáni lajzár s harmadik
miatti örökösödési perben egy bizonyi [nem érdekes -] beadvány hiteles
mésolat. [Hatalmát vagy hasonlós más rajta.]

Budai nem regisztrált 1804. VII. 26.

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

Nemzeti Iskolai Orgona javítás.

BUDA.

A budai nemzeti iskola zeneiskolájának "ban ló" orgona javítására nyújtott
Seemann József nyújtotta zeneiskolájának zeneiskolájának, hogy nem tudt preloziti
ha nem javítani meg. Összesen Tobias Banheyer - 1 ki 50 fl. megjavított. Jelen
Helyreprezentáció kiadásra a G.H. n. 1832. okt. 5.

1832. X. 3 in Keller
f. 1000.

A költségek az alábbiak

Vitacsak

Vitacsak a reparatúra in der könig. Musikschule befindlichen Orgel von
vier Mutationen mit einer Handklaviatur und Pedal und zwar:

1. Die zwei Klaviaturen beledern

8 fl. C.M.

2. Die Windlade re reparieren, so, dass sie gehörigen
Windschluss hat, und die Mutationen sich leicht be-
wegen lassen

14 . . .

3. Die mechanische Pedal Struktur und Traktoren,
welche alle gegenwärtig in Eisen Draht hängen, und
daher stark wandelbar sind (wegen Rost) in Messing
Draht hängen, und die ganze Struktur reparieren,
und in brauchbaren standhaften Stand setzen

12 . . .

4. Allen Pfeifen eine angenehme Stimmung in Ton beibringen,
einige neue kleine Zimmpfeifen machen, die fehler-
hafte reparieren und die ganze Orgel rein zusammen
stimmen

16 . . .

Summa 50 fl. C.M.

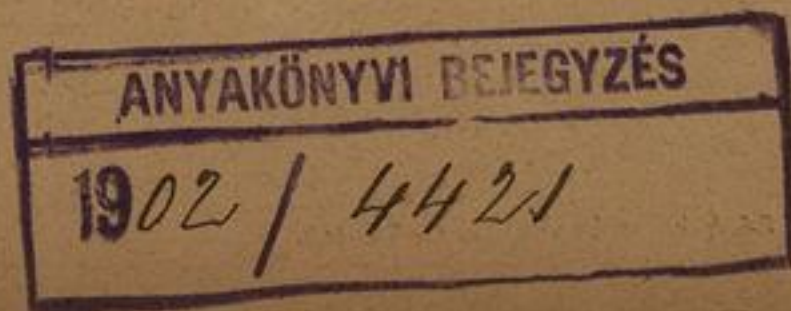
Sigt. Ofen den 25ten Febr 1832

Tobias Banheyer s.k.
Orgelbauer.

(Hogy megemlítsék, nevezetesen: meg nem tudni)

Budai tanács 1832.

1935 g.

I.

Orgonakészítők: Vonberger Mátyás, Heroteck József, Schillinger Mátyás, Schillinger Vince, Vopatarni József, Leykauf János, Augustin Károly, Péter Ignác, Péter Vendel, Pocht Károly, Bárány Károly, ~~WNNNNNN~~ Hartmann Vilmos, Banheyer Tóbiás, ~~WNNNNNN~~ Zongorakészítők: Janicsék Károly, Habersperger József, Binder János, Blatter Ferenc, Kern Kristóf, Hartmann Vilmos özvegye, Schick György, Weixelbaum József, Lettner Jakab, Drüner Károly, Schwab Vilmos, Schlick János, Göttlich Teofil, Szalovszky Frigyes, Vilmos, Zobel Ferenc, Zobel Károly, Bredel Bernát, Lehner János, Pacht János, Stock János, Wolff Frigyes, Seiler Lajos és Beregszászy Lajos.

ZENEAKADÉMIA
LISZT MŰZEUM

A hangszerkészítés a 19-ik század elején, épp úgy mint még a 18-ik században szabad művészet/Kunst/ volt. A hangszerkészítés lényege szerint mesterség ugyan, de ezeit elsősorban egyéni munka volt, ^(ezzel szemben a többi mives ember) még más iparágak testületekbe tömörítve gyakorolták foglalkozásukat. A hangszerkészítők hosszú ideig ragaszkodtak az őket az iparúzó sorából kiemelő s foglalkozásuknak nagyobb díszet, megkülönböztető jelleget kölcsönző szabad művészet elnevezéshez, annyiival inkább, mert e szabad művészetnek, mint kereseti ágának gyakorlását céhszabályzat még nem korlátozta. A hangszerkészítő azonban a rendezett polgári élet keretében csak úgy számíthatott igazi megbecsülésre a város többi lakója részéről, ha rendes adófizető volt, és mint ilyen a polgárok közé felvétette magát s ezzel "polgári hangszerkészítővé" lett.

A 18-ik század vége felé Pest-Budán polgárjogot nyert ~~hang~~ hangszerkészítők között az orgonakészítőket különösen megbecsülték, nemcsak mint művészetüket kitűnően értő mestereket, hanem mint jó adófizető rendes polgárokat is. Ezt már mesterségük hozta magával, hiszen a legdrágább s legnagyobb arányú hangszer elkészítéséhez nagyobb arányú munka helyiségre, több legényre és inasra volt szükség, ami már külsőre is tekintélyt biztosított egy ilyen műhelynek. Ezenkívül az orgonakészítő rendszeren zongorákat is csinált s így műhelyében sohasem szünetelt a munka, s mindig lehetett látni tőkét képviselő kész, vagy munkában lévő hangszereket.

A budai főplébánia templom orgonájának első nagyobb arányú javítását Vonberger/Fonberger/ Mátyás budai polgári orgonakészítő végezte 1802-ben. Vonberger Olmützből vándorolt Budára, hol megházasodott s még 1793-ban lett itt polgár.^{1/} Nagyobb részt a vidéki templomok részére dolgozott. Meghalt 66 éves korában Budán 1826. május 7-ikén.^{2/}

1./B. polg. törzsk. II. köt. 1793. augusztus 5.

2./Jegyzék a Vizivárosi temető fenntartani javasolt sírjairól és síremlékeiről. 258 sz. (Bp. 1931/)

Pestnek a 18/19 század megyéjén legjobb orgonakészítője Heroteck /Herodeck/ József volt, ki még 1793-ban ^{3/} nyert polgárjogot. Kitűnő hírnevének köszönhető, hogy a pesti főplébániatemplom új orgonájának készítését 1806. februárjában rábízta. Ez egy nagyarányú ^{obla} ^{munka} ~~mű~~ volt, melyről csak annyit tudunk, hogy az elfogadott költségvetés 7300 forintból szólt. ^{1/} Ez ~~szép~~ orgona Heroteck mesternek nagy dicsőséget szerzett s annak átvételekor báró Podmaniczky és Czibulka Alajos a legnagyobb elismerésről szóltak munkájáról. Anyagi hasznát ügylátszik e mű elkészítése nem jelentett, mert mint Heroteck 1808 július 4-én kelt beadványából ^{2/} láthatni, költségvetésének benyújtásából 1805 december/a szerződés megkötéséig/1806 február/terjedt idő alatt a nyersanyagok ára, általában különösen pedig az óné, oly magasra szökött, hogy ő kárának megtérésére 1200 frt. ~~renumerációt~~ ^{renumerációt} kért. Szavai igazolására csatolja Schinnerer Károly szállító számláját, melyből kiviláglik hogy ~~őért~~ ^{őért} 130 frtot /100 helyett/, az ólomért 28 és 38 forintot fizetett mázsánként, a számla végösszege 1117 frt. 3 krajcárt tett ki. Paschgall tanácsnok, kinek ez ügyben jelentést kellett tennie, véleménye szerint Herotecknek kellő időben kellett volna a nyersanyagot beszereznie, ha nem tette: tulajdonítsa kárát saját magának. ~~Ez kiadással nem járó~~ ^{Ez a} javaslatot a tanács el fogadta s az 1809. február 27-i ülésen Herotecket kérésével elutasította.

Heroteck mégis büszke lehetett művére, mert hírnevét öregbitette s nemcsak a budai templomok orgonáinak rendbehozatalával ^{3/} bízta meg, hanem a vidékről is kapott megrendeléseket. A pesti főtemplom orgonáját a jótállási idő lejáta után 1822-ben kellett először alaposabb

3/1793 március 2-án. Ld. Pesti polg. tzs. könyve.

1/P. lvt. Intim. a. m. 7743.

2/ P. lvt. Relat. a. m. 6856. ~~okt. sz.~~ (1251/1809. sz.)

3/ I. kötet. 97 lap.

tatarozásnak s tisztogatásnak alávetni. E munkával is Herotecket biztá-
ták meg. Költségvetésében ^{1/}mely ~~összeg~~ végösszegében 466 forintot
tett ki, kiemeli hogy az orgona 24 regisztere /=~~mutatio~~/1314 sipból
áll s ezeket kitisztítja, meghangolja s a fúvóművet kijavítja. 16 forint
lealkudása után Boráros tanácsnok megbízta Herotecket a munkával.
Minden jel arra vall, hogy Heroteck~~ek~~ mint orgonakészítő a legjobb
hírnévnek örvendett s állandóan volt munkája. Pesti lakását nem igen
váltogatta s alighanem kezdettől ugyanazon házban volt műhelye a
Lipótváros 97ik számú házában, az 1822 évi címjegyzék szerint, pedig
a '3 korona utca /~~Wekerle~~ Wekerle Sándor u./297 száma alatt lakott. ^{2/}
Élte végét közeledni érezvén hatósági közegek közbenjöttével 1824.
augusztus 27ikén végrendelkezett. ^{3/} Ebből két pótvégrendeletből meg-
toldott iratból látjuk, hogy halála idején, mely 1824. december 18ikán
következett be, Óbudán a róm. kath. templomban egy 1000ftos és a békés-
csabai ágostai evangélikusok templomában pedig 3000 ftos orgona fel-
állításán dolgozott. Az óbudai orgonakészítésénél Heroteck nevelt
leányának Erzsébetnek férje, Schillinger Mátyás segédkezett.

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

1./Ld. Adattár. 2/Adressbuch der Stadt Pest. 1803.-127.1. és Vajdisek J:
Adressbuch der kön. freyen Stadt Pesth. Pest 1822...3/P. lev. Test. a.
n. 817. A pót végrendeletek 1824. szeptember 14ikén és december 9ikén
keltek. Mint gyermektelen, elvált ember általános örökösül a Bécsben
élő ~~unokaöccsét~~ unokaöccsét Heroteck Lajost tette meg, de gondoskodott
a templomnak, a kórháznak, ismerőseinek, a szegényeinek, sőt elvált fele-
ségének is adandó összegek hagyományozásáról. Schillinger Mátyásról
s öt gyerekéről gondoskodott, nemkülömben kersztfiáról Lambeck Mátyás-
ról is. A végrendeleti végrehajtó Kanitzer Péter a külső tanács tagja
volt, ki igen pontos elszámolásokat vezetett. Ezekből látni, hogy
Heroteck tehetős emberré lett, mert a két fentemlitett orgonáért járó
összeget s elárverezett holmijáért befolyt pénzt hozzá számítva a
kүнnlevőségekhez, a hagyaték összesen 8711 frt. 14 kr. ra rúgott.

A pesti főtemplom orgonáját néhány év múlva újból tisztítani s hangolni kell, a templom gondnokai elhatározzák, hogy miután Herotek már nincs az élők sorában, a "köztudomás szerint az itteni egyetlen és legjobb orgonakészítőt" Schillinger Mátyást hívják fel ajánlat-tételre. Schillinger 1830. július 29-iki költségvetésében a 24 regisz-teres orgona 23 regiszterét 10 forintjával, míg a 24-iket a 8 soros mixturát 70 frtéért, összesen tehát 300 forintért hangolja meg. Harmad-napra az ajánlatot elfogadták s a munkával megbízták. Schillinger két hónap alatt elkészült dolgával s Cibulka Alajos, mint átvevő az orgonát jónak jelentette ki.^{1/}

Schillinger Mátyás ugyilátszik elsősorban inkább zongora-készítő volt, mert amikor egy 1829-évi hirdetésben orgona és zongora hangolásra és javításra ajánlkozik, magát polgári zongorakészítőnek ^{2/} hívja. Az 1833-as hangszerkészítő összeírásban ^{3/} mint a Dunasoron lakó orgona és zongorakészítő ^{3/} az 1836-os céhjegyzékben pedig ugyan-úgy szerepel, de ekkor már sem legényt sem inast nem tart. ^{4/} Ezidőtájt azonban már ^{működik} fia, Schillinger Vince polgári orgonakészítő, akinek a Lipótvárosban a Gódi-utcában /ma Bálványutca/ a 267 sz. házban van ^{4/} műhelye. Egy 1834 évi hirdetésben ^{5/} elmondja, hogy miután itthon a mesterséget kitanulta, több éven át Németországban és Itáliában az orgonakészítés titkaiba alaposan behatolt s már három éve szülővá-rosában Pesten polgárjogot nyert és mesterré lett, az Uj-Hartyán-i róm. kath. templom részére ^{épl.} készített egy 8 regiszteres orgonát. Ezt a hangszert ideiglenesen a pesti Ferencesek templomának korusán fel-állitatta, hogy az érdeklődőknek és a hozzáértőknek bemutatthassa.

1/. P. lev. Relat. a. n. 3663. — 2/. "Schillinger Máthias, bürg. Clvier-Instrumentenmacher. Pest, neue Stadt, Alster Gasse, im baron Forray'schen Hause No 221." Vg. P. O. Ztg. 1829. július 5. — 3/. P. lev. Intim. a. n. 2355. 4/. P. lvt. Intim a. n. 5823. — 5/. Vg. O. P. Ztg. 1834. augusztus 24.

Ezzel egyidejűleg egy a műhelyében készen álló öt regiszteres orgonát is kínál megvételre. Ugyanebben az évben a ferencvárosi templom orgonájának a javítását is rábízta.^{1/} E kisebb arányu hangszer javítási munkáival november közepére el is készült. Nagybbr arányu munkáról volt szó, amikor 1846-ban a budavári Főplébánia templom/Mátyás-templom/ orgonáját kellett javítani. Ezt a munkát Schillinger Vince 500 frton vállalta, de a tanács a szeptember 12iki ülésében úgy határozott,^{2/} hogy miután Krane Vince váci orgonakészítő e művön már dolgozott volt, felszólítandó nem pályázik-e? A váci tanács azonban már szeptember 20-án értesítette ^{3/} a kérdezőket, hogy "Krane Vince orgonász már több évek óta meghalálozott.".

Bevándorolt orgonakészítő volt a prágai származásu Vopatarni József, ki 1797-ben már Pesten Czeiner Alajos műhelyében dolgozott, nemsokára önállósult s 1803-ban lett polgárrá s 1827-ben még dolgozott.^{4/} Az 1836 évi céhösszeírásban már nem szerepel többé.

A pesti orgonakészítők között Leykauff Jánossal már a 18ik század végén találkoztunk. Szerény munkás ember volt, kiről nem tudni többet mint, hogy szorgalmasan dolgozott. 1802 májustól 1803 márciusáig Ginter Mátyás dolgozott nála. Már a pesti 1803-as Adressbuchban az Ujvilág 536sz. házban lakó orgonakészítőként említi. 1827-ben még az orgonakészítők közt sorolja fel (a Vojdicsek féle Wegweiser, kinek műhelye az Ujvilág utcában az 580számu házban volt. Az 1836os céhjegyzékben már csak mint legény nélkül dolgozó zongorakészítő ~~szerepel~~ szerepel.

Augustin Károly bautzeni születésű zongorakészítő, mesterségét atyjától Augustin János Károly bautzeni orgonakészítőtől tanulta. Pestre 1810 körül jött s Vogel S.A. butorkereskedésében mint zongorakészítő dolgozott. 1812 május 23án a pesti tanács útlevelet állított ki részére Bécsbe. Ekkor 26 éves volt Augustin. Bécsben nem tudott elhelyezkedni, sarkon fordult s Dévényen át/július 5./ Magyarországra jött. Pesten telepedett le. 1816 május 21én Bautzenből az ottani tanács elküldötte elbocsátó levelét, amit április 30iki kérvényéhez, melyben itteni orgonakészítővé leendő felvételét kérte, pótlólag csatolt. Gosztleth Ferenc tanácsnok véleményezte a kérést s kifejtette, hogy

1/. P.lvt. Relat. a. n. 5156. - 2/. B. tan. ir. 3827/2 - 1842/46. -

3/. B. tan. ir. 3683-1842/46. - 4/. Az 1803-as címjegyzék szerint a Magyar utcában lakott, s az 1822évi szerint a Síp utcában a 277 sz. házban, s az 1827évi Wegweiser szerint a Dohány utcában a 358 sz. házban.

6.
hangszerkészítő ugyan van már elég Pesten, de orgonakészítő csak
kettő s mivel ezek a vidékre is szállítanak, még egy harmadik is ~~xx~~
megkeresheti kenyerét. Erre a szeptember 11-iki tanácsülés Augustint
orgona és zongorakészítőnek felveszi. 5/. Az 1822 évi lakjegyzék
mint a Szervitáktérén a 619 szám alatt lakó orgona és zongoraké-
szítő szerepel, az 1827-es Wegweiser szerint a Lipótváros 325-ös
számu házában/Schützen-Gasse / 1836-ban pályatársaival összekülön-
bözik, mert ~~elvi~~ elvi okokból nem akar az éppen megalakuló hangszer-
készítő-céhbe belépni. Augustin ugyanis mereven ragaszkodott ahhoz
a felfogásához, hogy a hangszerkészítés nem ipar, nem mesterség,
hanem szabad művészet s mint művészember nem kívánja magát az
iparosokra vonatkozó szabályoknak alávetni. A többi mester örült,
hogy évek hosszú ~~sora~~ sora után végre megkapták a céhüket s miután
Augustint nem tudták jó szóval a céhbe való belépésre bírni, a
városi tanácshoz fordultak panaszukkal 6/. 1836. június 22-ikén, s
kérték rendelni el a közös érdekhez való alkalmazkodást. Vojdicsek
József tanácsnok, kinek hatáskörébe az újonnan létesült hangszer-
készítők-céhe tartozott, megkísérelte, hogy rábeszéléssel vegye rá
Augustint a céhbe való belépésre, de nemcsak rideg visszautasítással
találkozott, hanem orgonakészítőnk még a helytartó tanácshoz pa-
naszszal is fordult és védelmet kért társai ellen. E panaszt a
tanács egy augusztus 30-ikán kelt rendelvénnnyel kapta kézhez, jelen-
téstétel végett. A részletes felvilágosítással a céh szolgált a
tanácsnak. A hosszú beadvány lényege, hogy Augustinnak nem kívánnak
ártani (azzal t. i. hogy eltiltják a legényeket tőle) ^{ge/} de a közös rend-
höz alkalmazkodják ő is; nem értik: miért szégyenli a "mester" nevet,
miért nem akar a céh humanitárius munkájában, mikor a beteg legé-
nyeket segítyzik, részt venni, miért akar elkülönülni a többitől?
Végül arra is rámutatnak, hogy az a fegyelem rovására menne, ha
panaszttevő és legényei nem ~~szorítottatnának~~ szorítottatnának a céhbe
való belépésre. A tanács az egész okfejtést magáévá tette s 1837
március 7-ikén ennek megfelelő felterjesztést küldött a helytartó-
tanácsnak, mely május 2-ikén úgy döntött, hogy Augustin Károly orgo-
nakészítő zavartalanul üzheti tovább foglalkozását, de ha nem lép
a céhbe, nem élvezheti annak előjogait sem. E, lényegében mind a két

7

félnek szabad kezét adó rendelkezését, Vojdicsek tanácsos 1837,
május 27-ikén közölte az érdekeltekkel.

Hogy Augustin rátari ^{hangszer}orgonakészítő volt látszik ^{e/}pereskedéséből s hogy hangszerei keresettek lehettek, kiviláglik több újsághirdetésből. 1829-ben már a Szén-piac /Deák tér/ és Király utca sarkán lévő Gyertyánffy-ház 3-ik emeletén van szállás, hol egy éppen befejezés előtt álló templomi orgonát, mely tiz ~~változatú~~ ^{ped}pedálművében egy 16' és egy 8' regiszter van, kínál megvételre. Elvállal minden nagyságú és bármely tervrajz szerint építendő orgonát s régieknek jó és tartós javítását. Ha megrendő kívánja még megnövelheti a regiszterek számát. Nemcsak új zongorák készítésére fogad el megrendeléseket, hanem raktára is van új és régi, használható zongorákból. 1832-ben közhírré teszi, hogy két 6-6 regiszteres templomi orgonán dolgozik, melyek közelebb elkészülnek. 1835-ben nemcsak hangszerek készítésére ajánlkozik, hanem kölcsön zongoráira is felhívja az érdeklődők figyelmét. ^{1/ Pest. működött 1842. február 5-ig, lemondott haláláról. 4/}
^(Budapestben 5 éves korában)

Pesti polgár fia Habersperger József, ki 1811. július 13-ikán kéri zongorakészítővé leendő felvételét. Kitanult asztalos is. Négy évig tanult Pesten Vopaterninél, s egy évig s öt hétig dolgozott Bécsben Graff Konrád zongorakészítőnél. Kérvényének benyújtásakor 27 éves volt. H. Goszleth Ferenc tanácsnok véleménye tartózkodó volt mert már 11 hangszerkészítő dolgozik Pesten. A tanács azonban 1811. október 2-ikán úgy döntött, hogy folyamodó pesti születésű lévén, függetlenül attól, hogy már többen gyakorolják e művészetet, zeneszerkészítőnek felvétetik. ^{2/} 1812-ben műhelye a Magyar-utcában van s ott kínálja legújabb rendszerű kész zongoráit s rendelésre lehetőleg hamar készíti el hangszereit, 1818-ban a Király-utcában a "Lengyel király"-hoz, címzett házában lakik s ajánlja jó és olcsó, izlése sen készített kész zongoráit. ~~THEATRAKADÉMIA~~ Tiz évvel később a Zöldf utcában van műhelye ^{4/} s ugyanott lakik, Habersperger az 1836-os céhösszeírás idején is, amikor ^{csak}csak két legénnyel dolgozott. ^{5/}

Még a 18-ik század végén tűnt fel Pesten a németországi Erlingenből való Peter Ignác asztalos, aki 1796 augusztus 28-ikán Czeiner /Zainer/ Alajos orgona és zongorakészítővel szerződést köt, melynek értelmében ez kitanítja a mesterségre, fizet neki hetenként 1 forint 13 krt. A szerződés két évre szólott. Peter csakhamar elhagyta Czeiner műhelyét s csak annak halála után tért oda vissza s 1799 szeptember 26-ikán az özvegytől megvásárolta a műhelyt, ennek jóváhagyását kérte a tanácstól, amely azonban e kérést elutasította azzal az indokolással, hogy asztalosnak nem ad orgonakészítői jogot. Peter megvásárolván a Czeiner-féle műhely szerszámaina a tanács lezáratta a műhelyt, ami azonban nem járt az óhajtott eredménnyel, mert Peter

1/Ver.O.P.Ztg. 1829.okt.29;1830.jul.29;1832.márc.4 és8,máj.20;
1835.máj.21.

2-Adattár: 2. Budapesti Egy. Hiv. Szav. Egyh. Halálhírei anyakönyve. 196 lap.

3.2X/.Pest.Ljstrzatlan ir. 1811.

4.3A/.Vrg.O.P.Ztg. 1812.ápr.30 és1818.márc.12.

5.4/ P.Lvt.Intim.a.n. 5823. Adattár...

1800.szeptember 25-ikén a Helytartó tanácshoz fordult engedélyért
amely a Tanács ellenzése dacára 1801.május 19-ikén azzal az indoko-
lással, hogy az orgonakészítés szabad mesterség és nincs céhszabályok
nak alávetve, a kért engedélyt megadta. ^{1/} E rendelkezés előtt meg

1/ P.lvt.Relat.a.m.3560.

kellott hajolnia. Peter, mint az a tanácselőterjesztésének mellékleteiből kitetszik, úgylátszik kezdetben nem sokat értett a tulajdonképeni hangszerkészítéshez, de szorgalmas, vállalkozó embernek kellett lennie, aki a megkezdett úton fáradhatatlanul haladt, de nem vállalt nagyobb feladatokat, mint a mekkorát segédeivel el tudott KÉNYEZNI látni. Ugy látszik Czeiner jónevű orgonakészítő volt, mert a gyakorlatias érzékű Peter átvette annak műhelyét, mely a Hatvani-kapun kívül a Fehér hattyu-nál /Rákóczyi ut 2/ volt. Ebben a helyiségben azután holtig meg is maradt. Peter Ignác nagyobb részt kisméretű, 4 - 6 regiszteres orgonákat készített. Úgylátszik a magyar vidéket látta el hangszerével, mert kizárólag magyar lapban tette közzé hirdetéseit. Kezdetben még a nevét sem írta ki, mondván, hogy "az ottan lakó (t. i. Fehér hattyu-nál) lakó Orgonatsinálnál" kapható egy öt és egy négy "változtatású" /mutatio, =regiszer/ orgona. "Az árok eránt igen il-
lendően és jutalmasan kész megegyezni" (1) s csak 1811-től kezdve teszi ki a nevét hol Péter-nek, hol Petter-nek; 1826-ban kellett meg-hajolnia, mert, 1825-ben még hirdeti orgonait/persze zongora is kapható nála/, de az 1827 évi Utmutató-ban már özv. Péter Ignácné orgonakészítő műhelye szerepel, mely a Lipótvárosban a Templom-téren lévő Mérleg-házban van. 2/ Esztendőre az özvegyet feleségül veszi Plersch Károly, 3/ a straubingi orgonakészítő fia, akit azonban nem vesznek fel orgonakészítőnek s ezért szerepel még az 1833-mas tanácski-mutatásban is a Péter Ignác féle műhely. Ezzel szemben az 1836-os céhkimutatásban már csak Péter Vendel zongorakészítő nevével találko-zunk, akinek már 1835-ben önálló üzlete volt az Uri-utcában /Petőfi Sándor utca/ a 612 sz. a. lévő Trattner-Károlyi féle házban.

Mint az iparos családokban igen gyakori eset, hogy az iparosok fiai a mesterséget a kereskedelemmel cserélik fel, úgy történt az a Péter családban is. A fiatal Péter Vendel atyja műhelyében ugyan kitanulta a zongorakészítés mesterségét, önállósult s a hangszerkészítők céhének megalakulásakor 1836-ban annak tagja is volt, mégis néhány év múlva zongorakereskedővé lett. Hogy nem volt vérbeli iparos az kivüláglik mindjárt 1835 évi első hirdetéséből ^{4/} melyben előadja, hogy az István-napi vásárkor nemcsak igen jó saját készítésű zongorák vásárolhatók nála, hanem hogy régi zongorákat újakra is becserél, hogy régi zongorákat szerény 3 %-os jutalékért ~~bizományba~~ eladásra bizományba átvesz s végül, hogy zongorákat mérsékelt díjért kölcsön ad. Az bizonyos, hogy már régebben ^{is} foglalkoztak ^{mellette} a zongorakészítők ily üzletekkel. Péter Vendelnél az a nevezetes, hogy ő ez utóbbi üzletágakat hangsúlyozottan kiemeli hirdetésében. Egy 1845 évi hír-

3 2/ P.lvt.Miss.a.n.5087.

4/Vgt.O.P.Ztg 1835.aug.20.

9.)
újshír
adás formájában közreadott hirdetésében Péter azt hangsúlyozza, hogy zongoratermében 27 különböző mestertől való hangszer áll, közöttük olyanok, melyek a bécsi kiállításon aranyérmet nyertek. 1/

2/
Orgonakészítő családból való a pécsi születésű Focht Károly aki három testvérével (József, Ferenc, Ignác és) együtt az atyjuktól Focht Ferenc pécsi orgonakészítőtől tanulta mesterségét. Pesten 1833-1834-ben tűnt fel először, amikor mint pécsi orgonakészítő és zene-műgépész figyelemre méltó elrendezésű orgonatervet 3/ mutatott be a Terézvárosi templom gondnokságának. Mint ismeretlen, ez alkalommal háttérbe szorult a bécsi konkurencsával szemben, de már esztendőre 22 éves fiatalember korára elérte, hogy a tábáni Szent Katalin templom új nagy orgonájának elkészítésével bízzák meg. Ekkor műhelyét Pesten a S^céll utcában, 175 sz. házban állította fel s ott dolgozott. A 26 regiszteres orgonával 1835 őszére 4/ elkészült s azt egy jótékony célú hangverweny keretében Batka Nep. János, nagy hallgatóság előtt bemutatta. E munkájával Foch nagy sikert aratott és az egykorú sajtó dicsérőleg emlékezett meg a fiatal orgonakészítőről és művéről. 4/ Ennek a sikernek köszönhetette, hogy a mikor 1836-ban a pesti főplébánia templom korusát Hild József építő mesterrel meghagyobbitották, az orgona javítását és bizonyos fokú átépítését Focht Károlyra bízták. 5/ Kilencszázhatvanöt forint⁵⁰ végösszegű munkájának költségvetésében a fiatalember meterségbeli öntudata szigorú birálatot gyakorol, korábbi orgonakészítők hangolási módjáról (alighanem Schillinger Mátyás⁶ért érti rajta) mondván: "Előbb azonban /t.i. a tisztogatás előtt/ a mű összes ónsípjait kellően meg kell forrasztani, amiket gyenge orgonakészítők /mindere Orgelbauer/ elvágta és felhasítottak, mert kellő képesség és megfelelő hangoló eszközök híján így segítve magukon, az egész orgona ekkora kárára voltak." A költségvetés végén még hozzáfűzi, hogy "alulírott igéri, hogy úgy saját nevének, mint művészetének /Kunstfach/ becsületére fog válni." Munkáját elismerték s az első végösszeírásban már szerepel /igaz hogy nevét német fonetikával írták így: Voggt/ mint mester ki három legénnyel dolgozik.

Hivatalos ügyiratok még egy pesti orgonakészítőről tesznek említést: Bárány Károlyról, kiről azonban nem tudunk többet, mint, hogy a Rimaszombati református templom részére egy orgonát készített s a munkáját felállítás közben megszakította. Miután a közvetlen sürgetés eredménytelen maradt a rimaszombati református egyház 1845. július 10-ikén megkereste a pesti tanácsot, legyen e dologban segítségére Vojdicsek tanácsnok erélyes fellépésének következtében Bárány július 23-ikén Rimaszombatba utazott 6/

7/ Rövid ideig dolgozott Pesten a péterváradai születésű Banheyer Tóbiás, ki a budai várkapolna orgonáját javította meg, s 1833-ban úgy új orgonakészítésére, mint régiek megjavítására ajánkozott, hivatkozván arra az elismerésre, amellyel a várkapolnabeli munkája találkozott. Műhelye ekkor a Két szerezcsány utca /Paulay Ede u./ 1199 sz. házban volt. Valószínű, hogy hamarosan elhagyta Pestet. Nevével nem találkozunk többet.

1/ Der Spiegel. 1835. nov. 19. - 2/ Hmüv. 1835. nov. 7. - 3/ Adattár 731-32 4/ Vgt. O.P. Ztg. 1835. nov. 1; Hmüv. 1835. nov.; D. Spg. 1835. nov. 7. - 5/ P. lvt. Relat. 6856 /6418 ikt. sz./ Adattár - 6/ P. lvt. Missil. a. n. 18528. 7/... "wo er dem gan-

ten Pfeiffenwerke, insonderheit aber den Holzpfeiffen eine so angenehme Suada im Tone beibrachte, dasz er sich einstimmigen Beifall.... erwarb." Vgt. O.P. Ztg. 1833. szept. 1.

10

Pest orgonakészítői, főleg a falusi templomok és kápolnák számára való kisebb méretű orgonák elkészítéséből meg tudtak élni s okvetlenül jó hírnevük is volt. Természetes, hogy nem minden orgona készítő igyekezett önálló műhely tulajdonosává lenni. Ilyenben mesterségbeli képesség, anyagi eszközök megléte vagy hiánya, a lelki berendezettség milyensége volt a döntő tényező.

A század elején az orgonakészítők egyúttal zongorakészítők is voltak. Ez már művészetük elnevezésében is kifejezést nyert, mondván magukról: Orgel-und Instrumentenmacher. Itt az instrumentum szón zongorát – nem hangszer általánosságban – kell értenünk, ami e szó eredeti értelmének /Clavichordium, Clavicembalo/ és csökevényes használata. Minél inkább közeledünk a század közepe felé, annál inkább apad az orgonakészítők száma. Ez úgy kényelmi, mint gazdasági okokra vezethető vissza. Egy jó zongora elkészítése, meghangolása, sokkal kevesebb és sokkal kevesebbféle munkával jár, mint egy közepes nagyságú orgona megcsinálása. Műhely, szerszám, anyag dolgában is könnyebben önállósul a zongorakészítő, mint az orgonakészítő. A városi élet fejlődése az általános polgárosulás, a gazdasági helyzet felleendülése a zongorakészítők javára szolgált. Pest lakosságára is áll az a jellemzés, melyet Buda műveltségi viszonyiról mondott Schams: "...igy zongorát és elvértve gitárt is, minden nemes ember, valamint igen sok polgári rendű házában is találunk, bizonyosága ez annak, hogy a zene, a Muzsák emez isteni gyermeke a művelt budai lakosságot nagyon érdekli, mert ez nemcsak ártatlan élvezet nyújt, hanem mert belőle nemesebb kedély hangulat, tisztább és szentebb élet, az igazi lelki nyugalom egyetlen forrása fakad." +/ ZENEAKADÉMIA

+/ Schams: Vöblst. Beschreibung der k. fr. Haupt- und Residenzstadt Ofen. I.

A 19-ik század elején a zongorakészítők legnagyobb része a régi orgonakészítő mesterektől tanult és ezért kezdetben ezt is vallották mesterségüknek és csak működésük folyamán, amikor kiviláglott, hogy orgonákat éppen nem csinálnak, hívták magukat foglalkozásuknak megfelelően, zongorakészítőknek. Ehhez az átmeneti tipushoz tartozott a pozsonyi születésű Janicsek Károly, alighanem a 18 századból ismert Janicsek József unokaöccse, aki 1802 szeptember 25-ikén kért polgárrá és hangszerkészítővé való felvételét. +/ Kérvényéből kiviláglik, hogy a

+/ Adattár

folyamodó a pogonyi orgonakészítőnek Janicsek Károlynak fia. Azért, hogy a zongorakészítésben tökéletesítse magát 7 évig külföldön vándorolt. Szülővárosába visszatérve, atyja háza az 1800-ik tűzvész martaléka lett s ezért Pestre jött hol Herotecknél annak megelégedésére dolgozott és aki hozzáértéséről s jellembeli tulajdonságairól felvilágosítással szolgálhat. Némi huzavona után Kögl városkapitány jelentése alapján a tanács 1804. február 17-ikén Janicsek Károly kérésének eleget tesz. 1817-ben mint zongorakészítő szerepel. Úgy látszik kizárólag ilyenemű hangszerek készítésével foglalkozott. Az 1822-es Cím-könyvben már nem fordul elő.

Pesten tanulta ki az asztalosmestert a kassai születésű Binder János, innen Bécsbe ment, ahol Müller Márton zongorakészítőnél 1805. augusztus 1-étől három évig tanult. Visszatérve Pestre 1809 május 12-ikén zongorakészítővé való felvételét kérte a tanácstól. Érdekében Kassa tanácsa is átírt a pestinek. Goszleth tanácsnok volt a referens, ki

Herotecket kérte fel véleményadásra. Heroteck sem mesterségbeli, sem jellembeli kifogást nem emelt a fiatal ember ellen, de elutaisátát azért javasolta, mert már amúgy is öt zongorakészítője van Pestnek, kiknek megélhetését megnehezíti számuk növelése. Ezt az érvet, nem vette a tanács figyelembe s ~~By~~ Bindert 1809 október 7-ikén felvette a pesti zongorakészítők sorába. +/ ~~Miképpen~~ az akkori Uj-vásártéren lévő

+/ P.lvt. Relat.a.m. 5990.

Műhelyét

vő Marokkói-udvar /Erzsébet-tér/ első emeletén rendezte be s hirdette készítményeit, melyekért "egy és többévig jótáll". Innen esztendőre a Kecskeméti-kapú közelébe az "Egyszarvu-hoz" címzett házba költözött, honnan 1814-ben mint távolesó helyről a város belséjébe, a Kis-Híd utcába, az újonnan épült Kardetter-féle házba tette át szállását és egyuttal műhelyét. Szeretett összetett szerkezetű 4-8 ~~xmxxxxxxx~~ mutációs zongorákat készíteni. +/ Üzletmenetének élénki-

+/ Vgt.O.P.Ztg. 1811.jan.27; okt.20 és 1814 jan.2.

tésére egyik hangszerét ki akarta sorsolni. Öt forintjával árusította a sorsjegyeket, de ezt megtudta a Lottó-igazgatóság s 1815.február 15-ikén a Lottó-pátens 28§ára való hivatkozással megtorlást kért a városi tanácstól. Binder nem késett az igazoló iratával s azt már március 14-ikén benyújtotta. Beadványában elmondotta, hogy ilyfajta sorsolás már több helyütt volt, ezért ő jóhiszeműen járt el, annyival inkább, mert a Lottó-pátens sem a Lottó hivatalokban, sem hirdető helyeken nem olvasta. Kéri a tanács védelmét, hogy lefoglalt saját készítésű négy mutációs zongoráját ne vegyék el s őt ne büntessék meg, mert tönkre megy. A városkapitány erre, már másnap előterjesztést tett a tanácsnak, bejelentette, hogy a zongorát lefoglalta, de mert nem tudná hol őrizze, Binder háziurának Kardetter "Stadtvormund" szavatolása mellett a műhelyben hagyta, a 24 eladott sorsjegyért befolyt 120 forintot s az el nem adott 65 sorsjegyet lefoglalta. Miután azonban a lottó-pátens senkisé ismeri, javasolja, hogy a Lottó igazgatóság utasíttassék e pátens közhírré tételére. A városi tanács ennek alapján oly előterjesztést tett a Helytartó tanácshoz, mely végeredményben azt javasolta adassék vissza a pénz és a zongora Bindernek a Lottó igazgatóság pedig utasíttassék rendes perbeli eljárásra. A helytartó tanács július 18-ikén a javaslat értelmében döntött és Binder hangszerét és pénzét visszakapta. +/

+/ P.lvt. Intim.a.m.224.

Budai zongorakészítő volt Blatter Ferenc kinek a Rácvárosban a Fő utcában/970 ill. 920sz.házban/ utóbb az "Arany Szarvas"-hoz címzett házban volt műhelye. Ő is készített "több művű" zongorákat sőt sipsorokkal kombinált zongora-orgonácskákat is. (1814-ben) de később, amikor e kombinációk divatjukat multák, letett az efajta hangszerek készítéséről s kizárólag 6 és 6 és fél oktávás 3-4 szeres hurokású zongorákat csinált. +/

+/ Vgt.O.P.Ztg; 1810 augusztus 19, március 3, 1828. március 6.

1814.

Ugyancsak Budán, a Várban, Uri utca 64 sz.a.volt Kern Kristóf zongorakészítő műhelye.1805 ben"új mód szerint"készített ~~zongoráit~~kinálja nagy,diófa és cseresznyefa zongoráit kínálja eladásra amelyekért, a régi jó szokás szerint egy évig és egy napig jót áll.+/

+/Vgt.O.P.Ztg.1805 augusztus 22.

Hartmann Vilmos orgonakészítő nevével 1786ban találkozunk először +/

+/B.ljstban ir.1786.

amikor a budai tanácstól adómérséklést kér.Május 12-iki beadványától kitetszik,hogy ő Walter rajztanárnál tanul s átjár Pestre Horváthhoz a mechanika tanárához oktatásért.Azokat a munkákat,miket készített, gyakorlás és tanulásként csinálta,ha sikerült is műbarátoknak valamit eladni,kész kiadásait sem kapta meg.Ekkor még fiatal embernek kellett lennie,ki "Klein-Orgelmacher"-nak hívja magát.Úgy látszik később megszerezte a műhelynyitási jogot,A Szent Annabeli templom nagy orgonájának átépítésekor /1797/+/

*Avarbeli plebária
templom orgonájának
javítási munkái.
(1793-1800 végéig)
a század végéig.**

x) Ld. I. kötet. 96. lap.

+/Szt. Anna pleb. Lib. Memor.VII;K.23 1.

ugyan őt is felsorolják Lubert Xav. Ferencsel/megh.1800Április 24/+

+/Sirkőfelirat.Jegyzéke a vizivárosi temető...siremkékeiről.

és az ismeretlen sorsúFahnenberggel,mint olyan szerényebb képességű orgonakészítőket,kik e nagy munkával nem bízhatók meg,1800-ban a Krisztinavárosi templom részére készít egy kis orgonát.Nevével nem találkozunk többé.1817ben feltűnik Hartmann Vilmos özvegye,aki a Vizivárosban a fedett lépcső/=Jézsuita lépcső/közelében lévő 165 sz. házban még özvegyi jogon dolgozott s új, valamint régi javított zongorákat árult. +/

+/.Vgt. O. P. Ztg.1817.Augusztus 17.

Hartmann özvegyének szolgálatában állhatott az a Schick György nevű zongorakészítő,aki megvette az özvegy műhely-jogát.Schick a régi helységben megmaradt s 1818-ban már mint a fedett lépcső szomszédságában a 165.sz.házban lakó zongorakészítő hirdeti hangszereit.1820ban piramis és hosszú formájú, valamint keresztbe épített zongoráit ajánlja melyeknek jóságát Winckler Károly Angyal,Kleinheinz Xavér Ferenc nemkevéssbé néh. Fusz János zongoraművészek és zeneszerzők bizonyítványaival tudja igazolni.A ^{hivatkozott} ~~nevezett~~ művészek ^{az ő} hangszereit megvizsgálták s azokat úgy szerkezetükben,mint a játék jósága,nem kevéssbé a hangzás dolgában kitűnőeknek minősítették.+/

+/Vgt.O.P. Ztg.1818február 19 és 1820 május 4.

Az önállósággal járó kockázatot nem minden iparos vállalja szívesen, de az önállósághoz való jogot célszerű megszerezni. E jog elismerésére szüksége volt Weixelbaum Józsefnek, ki würzburgi születésű ~~zmít~~ asztalos volt. Ezt az iparát 12 évig üzte, amikor Prágában Still Tamás zongorakészítőnél 1 és 3/4 évig tanulta új mesterségét/1809. március 4-ig/ azután Pestre jött, hol a Vogel féle bútorgyár zongorakészítő műhelyében dolgozott./1810 március 14-től október 24-ig/. Pesten nősült, itteni iparos lányát vette el. 1812 április 17-ikén kérte, hogy a zongorakészítés szabad művészet~~ek~~ét gyakorolhassa. Folyamodását igen hamar intézték el, mert már május 20-ikán megkapta a kért engedélyt.

Söder-Sasse, ebből

Műhelyt nem nyitott itt, valószínűleg visszament a Vogel-féle gyárba. Lettner Jakab "muzsika eszközöket készítő polgár"-nak a Gódi-utcában /Götter-Gasse, mai Bálvány utca/volt műhelye. Az 1803-mas Címkönyv még nem ismeri, első alkalommal 1813-ban találkozunk nevével, de alighanem már néhány esztendeje dolgozott gödiutcai szállásán, ~~de nem~~ ez akkor eléggé távol eső hely volt, azért 1814-ben a város forgalmasabb helyén a Szerviták-piacán a gr. Teleki házban nyitotta meg "muzsika eszközöket árusító bolt"-ját, melyben első sorban saját készítésű zongoráit kínálta megvételre. Hangszereiért egy évi jótállást vállalt és szükségtelennek tartja "hogy eszközeinek szépségét és jóságát dicsérje, mert ezek nemcsak itt a Hazában, hanem a külföldön is nagy kedvet találtak." Ezt a belvárosi raktárt két évnél tovább nem tudja fentartani s 1816-tól kizárólag gödi-utcai műhelyében árusítja hangszereit. 1819-ben még hirdet a pesti lapokban, de az 1822-es címtárban már nem szerepel. +/.

újbol

ZENEAKADÉMIA

+/. Vgt. O. P. Ztg. 1813-tól kezdve 1819 május 30, és Haz. és külf. tud. 1814 november 9 és 1816 augusztus 31.

Drüner Károly idegenből vándorolt be. Pestre jövetelének időpontja ismeretlen, de az 1817-ik évben már a város tekintélyes zongorakészítője volt. Ügyes mester és vállalkozó szellemű férfi volt. 1819-ben útlevelet kért, hogy Nürnbergbe mehessen egy mázsa zongorahurért.

+/. P. lvt. Missil. a. n. 787.

Az 1822-es címjegyzék szerint a Hatvani utcában volt műhelye, egy 1833 évi hirdetése szerint a Vadászkürt szálló 3-ik emeletén volt zongoraterme, melyben nemcsak különféle formájú zongorái voltak, hanem zongora-physharmonica kombinációi is. Készítményeit "jó munka és ehhez mért olcsó árak" jellemzik. +/. Az 1833-as összeírás szerint

+/. Vgt. O. P. Ztg. 1833. november 3.

ugyancsak a Kishíd utcában a Vadászkürtben volt műhelye s az 1836-os céhösszeírás szerint hat legénnyel és egy inassal dolgozott. 1839. január 13-ikán végrendelkezett. Ezt az intézkedését csak néhány héttel élte túl. Tüdővészben meghalt 1839. február 2-ikén 54 éves korában. +/. Végrendeletéből kiviláglik, hogy Drüner Károly

+/. Reform. hal. anyakönyv.

családtalan, egyedül élő férfi volt, ki elég szép vagyonra tett szert. Végrendeletében a pesti református templomra 20 frt:ot, iskolára 100frt, a városi kórházra pedig 10 forintot hagyott. Keresztfia Chils Károly kártyafestő legény, ha mesterré lesz 100forintot, ugyancsak 100-100 frtot három testvérének gyerekei; ~~az~~ bátyjának néh. Engelbrechtnek fia ~~Drüner~~ Lajos az általános örökös, ki amig mesterré nem lesz, mit sem kap, mesterré avatásakor 400 forintot, a hagyaték időközi kamatait fizetik ki neki s az örökség csak akkor száll reá, ha mint mester három évig derekasan viselkedik, ha azonban haszontalanná és erkölcstelenné "liederlich und unmoralisch" lenne, nem kap semmit, hanem a hagyaték a többi unokaöcsre száll át. A végrendeleti végrehajtók mellé Szekrényessy Károly tanácsnokot küldötték ki hatósági közegül. A hagyaték lebonyolítása, ill. a holmik elárverezése/február 26, 27 és június 3/s az elszámolás elkészítése a nyár derekáig húzódott. A három árverésen befolyt 24,130 130frt. 43 kr. Tizenhét készpénzadósa befizetett 5,154frt. 50krajcárt. Jó künlévősége 3966frt40krnyi volt 6 tételben, míg ~~össz~~^{össz} követelés 57tételben 39,657 frt 30kr. ral szerepelt. Meglepő a készpénzadósok nagy száma, ami arra is enged következtetni, hogy Drüner pénzügyletekkel is foglalkozott. Ennek bizonyos mértékben ellentmond az a szigor, mellyel unokaöccsének öröklési jogát körülírja, másrészt az, hogy aki műhelyét oly jól vezeti aligha kölcsönöz ekkora összeget csupa megbizhatatlan fizetőnek. Ha nézzük, hogy a kölcsön adott zongorák utáni kölcsöndíj fejében a végrendeleti végrehajtók 37 hátralékoson 968frt 48 krt. vettek meg, /Schodelné is köztük szerepelt 23frt 36 kr, ral/arra is gondolhatunk hogy Drüner^{ről}től, ki egyedülálló ember volt, elég könnyen lehetett pénzt kölcsön kapni. Bármiként is volt ez, annyi bizonyos, hogy zongorakészítő műhelye az akkori viszonyokhoz képest, nagy arányú volt. Sok kölcsön-zongorája volt, számos kész és munkában álló hangszer állott műhelyében. s tekintélyes nyersanyag készlete volt. Anyagot, munkált fát s ilyeneket a hangszerkészítők vettek meg. Seiler, Habersberger, Péter, Pacht, Strock voltak, kik nagyobb tételeket vásároltak, Zobl fát szerzett az árverésen. Munkában ~~állott~~^{volt} két félig kész hangszer, ~~az~~ került árverésre, ezekre is vevőként csupán a hangszerkészítők jelentkeztek. E hangszerek közül a kőrisfából valók 90 és 145 frt közötti árat, a mahagóni 185frt. és a diófa^zongora 180frtos árat értek el. Vásárlók voltak; Pacht, Peter, Stock, Czob~~el~~, Bredl, Seiler, Rosnag~~i~~, Weimann. A kész hangszerek minőség szerint diófából 300-350, mahagóniból 475-550 frtig keltek el, míg egy asztalformájú /Queflügel/ zongorát 265 frton adtak el. ^{Kész hangszereket} De nemcsak hangszerkészítők, hanem magánosok is, kik között Felmayer, Mayerfy, Nagy, Porkoláb, Szalay, Kovácsy, Hosszufalussy, Gaál és Ságody nevei szerepelnek. Drünernek 72 kész zongorája kelt el ez árveréseken. +/.

+/.P.levt. Testam. a.n. 2795.

Drüner kortársa volt Schwab Vilmos zongorakészítő, vele is az 1817-ik évben találkozunk először, 1822-ben a Párisi utcában, 1833-ban az új Uj-Vásártéren /Erzsébet tér/ volt műhelye s 1836-ban az újonnan megalakult céhben ő volt a második előljáró s hat legénnyel dolgozott. +/.

+/.P. lvt. Intim. a.n. 5823.

(1839-ben)

A Drüner hagyatéka vevői között ugyan nem szerepelt, de akkor már a zongorakészítés javításán dolgozott s újitásokkal foglalkozott. Az 1846 évi iparműkiállításon részt vett s a többi hangszerkészítővel egyetértően ő is tiltakozott a külföldi behozatal ellen.

Kevésbé szerencsés volt Schlick János polgári zongorakészítő pályája. Üzletét 1826-ban nyitotta meg a főplébánia közelében álló Papp féle 56sz. házban a Dunasoron, innen 1827-ben a Halpiac és Molnár utca sarkán lévő Wimmer féle házba, onnan esztendőre a Dunasoron álló Walkó féle 110sz. házba költözött. Ekkor már egy legénnyel dolgozott. Még abban az évben az Aranykéz utcába a 18 sz. alá költözött. 1830-ban a nyughatatlan iparost az Uri utcában a „Három szerezcsenyekhez” címzett házban találjuk, honnan 1834-ben a Fürdő utcai Spiegel féle 22-es sz. házba költözik. Ugy látszik nem tudott megfelelő vevőkörre szert tenni, mert az 1836 évi céhösszeírásban ama néhány mester között szerepel, kik maguk, minden segítség nélkül dolgoznak. Az 1839-es Drüner hagyatéka árverelői között nem szerepel +/- s nevével nem találkozunk többé.

+/. Vgt. O. P. Ztg. 1826. november 5, 1828 március 9 és június 1, 1830 november 14.

Keveset tudunk Göttlich Théofil zongorakészítőről. Az 1822 évi Címkönyvben mint a Kerepesi úton a 661 számú házban lakó hangszerkészítő szerepel, az 1828-as tanácsi összeírás szerint legénnyel nélkül dolgozott. 1839-ben már özvegye kínálja "kitűnő és olcsó" zongoráit eladásra.⁴

+/. P. lvt. Intim. a. n. csom. 2355.

ZENEAKADÉMIA

Szalövszky /Szalevszky/ Frigyes Vilmos tatai születésű pesti adófizető 1824 június 16-án arra való hivatkozással, hogy ő 1817 óta dolgozik Pesten, 1818 óta rendszeresen fizeti adóját s hangszerkészítéssel foglalkozik, kéri adassék meg neki a hangszerkészítés szabad művészetének gyakorlási joga, hogy feleségét és 7 gyermekét eltarthassa. E kérvény dolgában Komlóssy Antal tanácsnok a tanácsülés határozatából véleményezésre szólította fel a polgári hangszerkészítőket, aki válaszukat halogatták úgyannyira, hogy a tanácsnoknak a jelentést meg kellett sürgetnie. Ekkor már több "jogosított" polgári hangszerkészítő volt Pesten s így-noha céhük még nem volt - a céhszellemnek megfelelően érdeküket úgy kívánták védeni, hogy újabb jogosítványok megadása ellen lehetséges sok kifogással éltek s mindenféle huzavonával igyekeztek az új konkurens-tól szabadulni. Amikor Szalövszky esetében a huzavona nem használt a hangszerkészítők összesége /"befugte bürgerl. Musical-Instrumentenmacher"/ beadványukban kikelnek a folyamodó ellen, aki kérvényében nem jelöli meg közelebbről, hogy milyen hangszerkészítő akar lenni s e címen azután magához édesgetheti a legkülönbözőbb hangszerkészítő legényeket s velük hozzáértés nélkül dolgoztat majd s kontár munkát fog eladni, ami a pesti hangszerkészítők hírnevén csorbát fog ejteni. Szalövszky tatai születésű ottani asztalosmester, nem tudja igazolni kinél tanulta a hangszerkészítést, azért maradjon meg eredeti mestersége mellett. Egyébként is (- s íze az igazi ok -) annyi hangszerkészítő van már Pesten, hogy ha még megnövekszik számuk, nem tudnak egymástól megélni. Amikor Szalövszky a beadvány tartalmáról értesült, négy bizonyítványt mutatott be annak igazolására, hogy jó zongorákat

F
levegőben

16)
készít.+/. Ez egymásnak ellentmondó állításokban Szloboda tanácsnok

+/. Schwab zongorakészítő igazolja, hogy részére jó billentyűzeteket készített. Urbany karmester, Winckler K.A. zongoraművész és tanár, továbbá Stuhlmüller Ján. Sám. ág. ev. iskolai tanító bizonyítják hogy Szalövszky jó zongorákat készített.

a döntést a tanácsra bízta, mely 1824 december 20-iki ülésén azzal az indokolással, hogy folyamodó nem igazolta kinél tanulta a zongorakészítést, azért e szabad művészet gyakorlását Szalövszkynek nem engedélyezi. Szalövszky azonban jogorvoslatért fordult a Helytartótanácsához s beadványában cáfolta a hangszerkészítők okfejtését, különösen hangsúlyozván hogy nemcsak ő, hanem Schwab Vilmos és Drüner Károly zongorakészítők is asztalosok. A december 13-ikán kelt folyamodvány - lehet hogy véletlen lehet, hogy ~~magy~~ tudatos antipadálás véleje, engedjék meg neki a zongorakészítés szabad gyakorlása. A helytartótanács ez ügyben gyorsan intézkedett, nem is kérdezte meg a tanácsost, hanem 1825 január 4-ikén 228 sz. a. kelt rendelvényével meghagyta Pest város tanácsának, hogy miután a hangszerkészítés nem céhbeli mesterség, hanem szabad művészet, utasítsa Szalövszkyt arra, hogy egy zongorát teljes egészében készítsen el, ezt egy ^{mely} két hangszerkészítőből és két jeles zenészből álló bizottság ítéletének vesse alá, addig is kérvényező gyakorolhatja művészetét. /....interea vero eidem exercitium porro quoque admittatur. / +/.

+/. P. lvt. Rel. a. n. 2679.

A tanács február 16-iki ülésén a helytartótanácsi rendelkezést fogadtatás végett kiadta Szloboda tanácsnoknak. Ha nincs is írásbeli bizonyítékunk arra, hogy Szalövszky e probamunkát megcsinálta, mégis biztosra vehetjük, mert különben valószínűleg módját lelte volna, a hangszerkészítők közössége annak, hogy e mulasztást a városi tanácsnak, vagy a Helytartótanácsnak bejelentse. Sokat nem tudni Szalövszky éte-folyásáról, 1827-ben elhagyta régi szállását s beköltözik a Szén-piacon /Deáktér/lévő Gyertyánffy féle házba/=a későbbi Anker-ház/, hol " a legjobb és legujabb módon készített tartós fortepianókkal legillendőbb áron" szolgál. +/. 1828-ban még nála dolgozik Bredel Bernát zongo-

+/. H. és Külf. Tud. 1827 március 3.

(Alighanem az ő műveibe költözt 1829-ben Augustin Károly.)
rakészítő legény. Az 1833 évi összeírásban nem szerepel.

Zobel /Czobel/Ferenc, a 18-ik századból ismert Zobel Vencel hegedűkészítőnek fia, zongorakészítő volt. Az 1827-es kalauzban +/.

+/. Dörffinger: Wegweiser... 486. l.

^{műves}
mint a Király utca 536 sz. házban lakó szerepel. Ugyanitt sorolja fel egy évvel későbbben egy tanácsí összeírás hozzátéve, hogy 2 legénnyel dolgozik. Ugyanazon házból hirdeti hangszereit 1835-ben +/. az 1836 évi

+/. Der Spiegel 1835 október 10.

c éhösszeírás szerint pedig 2 legénnyel és egy inassal dolgozik.

17)
Utoljára mint vevővel a Drüner hagyaték 1839 évi árveréskor találkozunk vele. Műhelyét valószínűleg fia Zobel Károly vette át ki 1849-ben előre nem látott üzletváltoztatás miatt meglévő új és régi zongoráit kínálja megvételre. +/.

+/. Der Spiegel. 1849. január 23.

Hesszen nagyhercegségben fekvő Haszloch-ból való Bredel Bernát, ki 31 éves korában 1829. augusztus 2-likén zongorakészítésre kér engedélyt. Folyamodványában előadja, hogy 1824 óta dolgozik Pesten, Mellékli Drüner Bizonyítványát kinél 1824 ~~évtől~~ július 13-tól 1828 március 10-ikéig dolgozott, Szalövszkyét akinél további 7 hetet s végül Schwabét kinél 1828 május 1-től 1829. március 10-ikéig kerek szám tíz hónapot töltött munkában. A hangszerkészítők véleményét szabályszerűen kikérte Szloboda tanácsnok. A már említett céhszellem ez alkalommal is teljes kifejelettségében jelentkezett. Noha öt évet dolgozott Bredel zongorakészítőknél Pesten, mégis azt kívánta a hangszerkészítők össze-sége tőle, hogy igazolja, kinél tanult? S mikor Bredl bemutatta Fischer Keresztély bécsi zongorakészítő bizonyítványát, mely szerint 1819-től 1821-ig nála dolgozott, e kitételbe "bei mir prakticiret" belekötöttek azzal az érveléssel, hogy ez még nem teszi azt, hogy e művészetét "kitanulta" legyen, továbbá, hogy egyik bizonyítványában sem áll az, hogy a belső mechanizmust jól tudja, de főleg, mert ~~már~~ amúgy is többen vannak a hangszerkészítők, mint ahányan meg tudnak élni, a kérés elutasítandó. Szloboda tanácsnok azonban azzal az indokolással, hogy Bredel az asztalosmesterséget 1813-15 között kitanulta és felszabadult, vándorkönyvét is bemutatta, évek során át hangszerkészítőknél dolgozott, nős ember - s alighanem azért is, mert nem szerette volna hogy ismét a Helytartótanács döntsön - a tanácsnak kedvező javaslatot tett, amit az 1830. július 2-likén tartott ülésében elfogadott s Bredel Bernátnak Pest területére művészete nyilvános gyakorlására az engedélyt megadta. +/. Műhelyét az Ország-uton a Huszár féle házban nyitotta

+/. P. lvt. Rel. a. n. 3902.

meg. +/. Az 1836-os céhösszeírás szerint, egy legénnyel és egy inassal

+/. Vgt. O. P. Ztg. 1830. szeptember 9.

dolgozott. 1848-ban egy tiltakozó beadványon ^{neve} még szerepel.

Pesti születésű volt Lehner János zongorakészítő, ki 1832. április 24-ikén beadta kérvényét a mesteri jog elnyerése végett. Szloboda tanácsnok nem sietett ez ügy elintézésével, mire Lehner augusztus 13-ikán sürgető beadványt adott be. ~~Amint ez elölátható volt~~ Erre a hangszerkészítők véleménye kéretett be. Amint ez előrelátható volt, a hangszerkészítők egy évig halasztották a válasz bemutatását. E válasz kitérő volt, mert arra hivatkoztak, hogy a céhszabályzat jóváhagyás végett felsőbb helyen van, várjanak annak elintézéséig, hogy majd e szabályzat előírásai alapján nyilatkozhassanak. Lehner pesti fi volt, az asztalos-ság kitanulása után szabályszerűen vándorolt, a zongorakészítést pedig Bécsben Lautterer Ferencnél az ottani zongorakészítőkézljárójá-

18)

+/. P. lvt. Rel. a.n. 5441.

nyel dolgozott. Elköltözött-e Pestről, meghalt-e korán? nem tudni. Sem a Drüner hagyaték elárverezésekor, sem az 1848-as tiltakozáskor nem találkozunk többé vele.

Pachl János névvel először 1828-ban találkozunk, mikor a tanács összeírja a pesti iparüzőket, ekkor Pachl mint ~~clavichordiorum~~ ~~confectorum~~ clavichordiorum confectora szerepel, kinek legénye nincs. 1833-ban a Dunaparton Neumayer házában lakik s néhány használt zongorát hirdet olcsó áron.^{+/} Az 1836-os céhösszeírás idején három le-

+/. Vgt. O.P.Ztg. 1833.március 3.

génnyel dolgozik. Most már a Városház téren, a főplébániával szemben,,
a Csáky féle házban lakik. Jó iparos és szerencsés kezű ember, ki ~~műhely~~
műhelyét állandóan ~~fejleszt~~ fejleszteni tudja. 1843-ban a színház
épületben van zongoraterme, hol ^{-mint hírdői -} ~~nemcsak~~ szép formájú és kitűnő szerke-
zetű zongorákat árult, melyekért hosszú ideig szavától "mert" ő a
készítőjük. +/. Annak nyomát még nem találjuk, elköltözött-e a színház-

+/. Der Spiegel. 1843. szept. 12.

épületből vagy bennéget-e 1847-ben. Alighanem elkerülte e veszedelmet mert az 1848-as tiltakozó iratban Pachl János mint a hangszerkészítők céhének előljárója szerepel.

Negyed félévi huzavona előzte meg Stock Jánosnak zongorakészítővé való felvételét. Stock 1834. január 23-án azon az alapon, hogy ő már régóta dolgozik Pesten, hogy budai polgár leányát vette el feleségül és contributiót fizet, felvételét kéri. Igazolja, hogy felszabadított asztalos legény, hogy első Bécsi mestere Dörr Károly zongorakészítő volt, hol ^{feléig} dolgozott, azután Pestre jött s itt Drünernél 9 hónapig állt munkában, végül hogy 1829 óta állandóan Schwab Vilmos pesti zongorakészítő műhelyében működik. A véleményezésre felszólított hangszerkészítők erre elkezdi a huzavonát, a kifogások előszámlálását s ~~javasolják~~ a kérelem elutasítását javasolják. Ez 1834 július 14-i tanács-határozattal meg is történt. Stock erre új kérvényt nyújt be, mellékelve felszabadító levelét, keresztlevelét, mely utóbbi tanúsága szerint 1803. december 3-án született Unterbimbach-ban/Kurhessen/. 1823. pünkösdjén szabadították fel. Erre a hangszerkészítők kijelentik, hogy az asztalosmesteri felszabadítást nem fogadhatják el a zongorakészítők s kérik, hogy Stockot újból utasítsák el. E második elutasítást az 1835 április 24-i tanácsülés a helytartótanács-hoz is felterjesztette, mire ez utóbbi a nála is kérvényező Stockot szeptember 15-én szíven visszautasítja. Stock azonban erős akaratú férfiú és 1835 december 16-án újabb kérvényt nyújt be a Helytartótanács-hoz, melylyel mulasztását pótolni ki-

Bécsben
2 év $\frac{3}{4}$ évitaná-
lós után

vánja, s összes okmányait beterjeszti, melyek hivatta vannak, azt is igazolni, hogy ő művészetéhez ért. Mellékel is 14 darabot, melyek közül nem hiányoznak ama tanácsi határozatok másolatai sem, amelyekkel más asztalos legényeknek adtak zongorakészítői jogosítványt. A dolog rendje ismét az volt, hogy a Helytartótanács jelentést kért a városi tanácstól, ez a kérvényt kiadta a referensnek Vojdicsek tanácsnoknak, utóbbi pedig bekérte a hangszerkészítők szakvéleményét, kik e nagyon jól támogatott kérvény ellen, hosszú fejtörés után azt a kifogást hozták fel, hogy Stock az egyes szolgálati helyek között eltöltött időről nem ad számot, s hogy nincs szülőföldjéről elbocsátó levele. Erre a tanácsnok jelentése abban csúcsosodik, ha Stock e kívánalmaknak eleget tesz, a kívánt jog megadható volna. A tanács ugyanily értelemben teszi előterjesztését a Helytartótanácsnak, mely utóbbi 1836 június 7-ikén kelt rendelkezésével a jog kiadását ahhoz a feltételhez köti, hogy Stock szülőföldjétől az elbocsátó íratot szerezzék meg. Amikor Stock erről a tanács útján június 24-ikén értesül, sietve megteszi a lépéseket e fontos ügy megszerzése érdekében. Esztendőre, 1837 március 28-iki kelettel megkapja, nem késik vele, bemutatja a városi tanácsnak, mely végre 1837. július 5-iki ülésén, miután Stock a helytartótanácsi kívánalomnak eleget tett, felveszi a hangszerkészítők közé s elrendeli, hogy az illetékek lerovása után, iktattassék be. +/.

+/. P. lvt. Intim. a. n. 5321.

Wolff Frigyes 1835 július 24-ikén kapta meg zongorakészítői jogosítványát. Az 1836-os céhösszeírásban mint olyan mester

+/,.

szerepel ki két legénnyel dolgozik. Ez időben a Három korona/Nagyköröna u./ utcában a 278 sz. házban volt műhelye, innen ajánlja szolgálatát, "új gazda lévén" kéri a t. közönség pártfogását. Eddig készült hangszerei köztetszést nyervén, biztosan reményli, hogy... ezután is megfelelendő. +/.

+/. H. M. 1836. februárius 7.

1836-ban kapták meg^a pesti hangszerkészítők céhszabadelmukat minek következtében céhüggyé lett minden felvétel^{minden} mesteri jog megadása. A céhiratok hollétét nem tudván, nem állapíthatjuk meg, mikor lett mesterré Seiler Lajos. Minden valószínűség szerint 1836 és 1839 között, mert 1839-ben már ott van Drüner hagyatékának elárverezésekor a vásárlók között Seiler is, ki anyagot és félig kész zongorákat vásárol. 1843-ban a Szél-utcában a 146 sz. házban volt műhelye s esztendőre a budai nyári színházban, egy angol-mechanikájú zongoráján hangversenyeztek, melynek hangját a referens igen szépnek találta. +/.

+/. Der Spiegel. 1843. október 14, 1844 május 26.

Seiler további sorsáról mit sem tudunk.

A legkiválóbb magyar zongorakészítő Beregszászy Lajos

1846. április 28-án kelt beadványban kérte zongorakészítő mesterré leendő felvételét, +/. ami akadálytalanul meg is történt. Békésen 1817

+/. P.lvt.Relat. a.n. 15630

január 15ikén született. +/. Már 1834-ben kezdette vándorlását s

+/. Atyja Bereghxászi /igy!/ Benjámin, anyja Veres Erzsébet. Békési reform. Kereszt. anyakönyv. V.köt. 184 lap.

Temesvározt, Szegeden, Pesten, Bécsben dolgozott, innen Németországba, majd Londonba ment. Visszatérve 1844-ben Bécsben dolgozott s az 1845-ös kiállításon díjat is nyert. Pesten letelepedvén lakását s műhelyét a Halpiacon az 56 sz.házban bérelte. Már az 1846 évi pesti iparműkiállításon részt vett s díjat nyert. 1847-ben pianino-féle kis fajtájú zongorát készített, melyről a sajtó így emlékszik meg: "Beregszászy úrnál egy egészen új alaku zongorát látni, mely széltében, hosszában csak annyi helyet foglal el, mint egy kis szekrény vagy íróasztal, mi az eddigi idomtalan, hosszú és igen sok helyet elfoglaló zongorákon kényelem és izlés~~é~~ dolgában ugyancsak tútesz s amellet igen tiszta erős hangja van. +/. Beregszászy kiváló zongorakészítői munkássága a 19ik század második felére esik.

+/. P.Dvtl. 1847. március 14. Vachott zárójelben megjegyzi, hogy a műhely az ő lakása alatt van s mert Beregszászy "éjjeli szereti zongoráit próbálgatni, a szerkesztőnek gyakran van éjjeli zenéje."

Az eddig felsorolt orgona^{építők} és zongorakészítők részint Pest-Buda, részint a hazai vidék szülöttei, sokan meg bevándoroltak voltak, akik itt letelepedve mint önálló iparosok városunk hasznos polgárai lettek s készítményeikkel a magyar iparnak becsületet szereztek.

II.

Hegedű]

~~Hangszer~~készítők: Viedenhofer Bernát, Gschiel József Mihály, Böhm János Antal/Ferenc/, Teufelsdorfer Péter, Neubauer Kresztély, Schweitzer Ker. János, Hackhofer Ferenc, Eberle Benedek, Prokop Ferenc, Nagy Ferenc, Patzelt/Bartzelt/Ferdinánd, Kriegler/Krügler/András, Zofal/Zaufall/ György, Jankó János, Tischenant Ferenc,.
Vonókészítő: Schwab Vilmos.
Húrkészítők: Szemerédy András, Szemerédy István, Mudrach Károly, Wolf Keresztély és Szigethy Ferenc..

A 18dik században Pesten letelepedett hegedűkészítők között a 19dik század elején itt dolgozott s jó hírnevű volt Viedenhofer/Wiedenhofer/Bernát, ki Pozsonyban Thirr Antalnál tanult. 1/. Pesten 1790 előtt telepedett le. Legrégibb ismert hegedűje

1/. P. lvt. Relat. a. m. 1134.

1790-ről van keltezve. 1803-ban a Dunasoron a 363 számú házban 2/.

2/. Adressbuch der Stadt Pest. 1803. 15. 1.

1822-ben a Dunasoron 12-dik számú alatt lakott, 3/. Az 1827. évi

3/. Vojdisek: Adressbuch 1822.

ZENEAKADÉMIA
LISZT MŰZEUM

címjegyzékben azonban már nem szerepel. Ugy látszik ő is azok közé tartozott, kik művészetüket nem akarták a többi ipari szakmával egy sorban tudni s ezért nem csatlakozott 1817-ben a céhszabályokat kérőkhöz.

Fennmaradt hangszereinek jellemzése ez: 4/. "Hegedűi Leebre em-

4/. Geyer József: A magyar hegedűkészítők. Bpest. 1913. 36. 1.

lékeztetnek, csak az F-lukak mások, inkább német jellegűek; a betétmelletti mélyedés/Hohlkehle/igen erősen van kifejezve és a csiga nagy, kissé ügyetlen. A boltozat nem magas, a szélek legömbölyödöttek. A munka szép, a lag majdnem fekete. A hang erős. Néha Guarneri utánzatot is készített, de az is fekete laggal van bevonva. "Ismert cédulái ezek:

Bernárd Viedenhofer in
Pesth 1790

Bernárd Viedenhofer in Pesth
1791.

Bernhárd Viedenhofer
in Pesth 1812.

A szintén még a 18ik századból ismert Gschiel András János fia, lehet ^{az} a Gschiel /Gschill, Gsill/ József Mihály hegedükészítő ^{akkor} már a 18dik század legvégén kellett dolgoznia, ^{mert} Mint hegedükészítővel, az 1803 évi címjegyzékben 5/.találkozunk/elő-
vele

5/.Adressbuch.....1803.,151.1.

^{1. volt,} ször ~~ször~~ s ekkor a Vármegyeház utcában, az 547 számú házban -mely valószínűleg anyjái volt -lakott. Gschiel vállalkozó szellemű, talán nyughatatlan lélek/kit mestersége nem elégített ki, ~~mert~~ mert a hegedükészítésen kívül sok minden egyébbel foglalkozott, amiben valószínűleg nagy része lehetett szerencsétlen házasságának is.

Ugy látszik ^a többféle foglalkozás volt oka annak, hogy Viedenhofer Bernát itteni hegedükészítő 1805. április 29-én panaszt tett Gschiel József ellen - kit tévedésből János Mihály-nak hívott - a városi tanácsnál, 6/.melyben elmondja, hogy Gschiel

6/.P.lvt.Relat.a.m.4707.

kontár, ki úgy az ő legényét, mint az itteni hegedüművésznek Bóhmnek fiát magához csalta s velük dolgoztat. Kéri tiltsák el ettől Gschielt s adassák vissza legényét, kéri továbbá, hogy Pistory városkapitány útján igazoltassa kitől tanulta a hegedükészítést, tiltassa el a legénytartástól mert ő jogérvényesen bizonyítványt ugysem adhat, vétesse le a kontár cégtábláját, hogy ezzel meg ne ~~téveszthessen~~ senkit. Végezetül hozzá^{teszt}, hogy mind-
ezt azért is teszi, mert közismert dolog, hogy Zobel itteni el-
hunyt hegedükészítő fia, most a külföldön vándorol, s nem kívánatos, hogy ^{vele} ~~ezzel~~ szemben, ha majd visszatér, egy kontárnak előjoga legyen. /Azt azonban elhallgatta, aminek szintén közismertnek kellett lennie, hogy a fiatal Zobel ^{Károly} a zongorakészítést tanulja. /

← A városi tanács azonban ezt a panaszos beadványt nem a városkapitánynak, hanem Lautmüntzer Máté tanácsnoknak ^{adta el vele} ~~esztotta~~ ki. ^{ben} az ügyet, ki már május 8-án jelentette 1/. hogy a hegedükészítés nem céhbéli vagy előjoghoz kötött foglalkozás, ennek folytán családja fenntartására bárki üzheti e kézművességet, 2/. hogy Wiedenhofer kenyéririgységből tette beadványát s ezért javasol-
ja, hogy a tanács ^{panaszost} ~~dorgálja~~ meg. 3/. Gschiel József hegedükészítő

3/.P.lvt.Relat.a.m. 4707.

felesége Borbála asszony ^{mey} 1797 augusztus 5-ikén bizonyítványt kap arról, hogy ő vizsgázott és approbált pesti bábasszony. Gschiel József anyja Katalin asszony 1805 július 9-ikén kelt végrendeletével 6000 frt. értékű belvárosi házát fiára hagyja, mert mesterségéhez a belvárosban van házra szüksége, s ezzel szemben Katalin leányának két külvárosi házát s némi pénzt hagyományoz. 2/;

2/.P.lvt.Test.a.m.1300."weil derselbe seiner Profession wegen eine Wohnung in der inneren Stadt benöthiget."

Gschiel 1795 óta a Statio utcában [=Baross u.] a 244 sz. házban kiskereskedő volt s ezután fizetett adót, 1808 április 25ikén szatócs jogot kér, amit május 9ikén az ő személyére megadnak. 3/.

3/. P.lvt. Relat. a.m. 5576.

Szivesen gondolnánk valamilyen névrokonára, ha ezt a 244számu házat 1807 dec. 20án tulajdonosától Ganál Lipóttól meg nem vette volna és saját nevére át nem iratta volna. Ugyancsak Gschiel polgári hegedűkészítő 1807 március 5ikén hűrkészítésre kér jogositványt. Beadványában azzal indokolja meg kérését, hogy mint hegedűkészítő ez mesterségébe vág; a hűrkészítés nem szabadalmazott foglalkozás; ő a hűrkészítést igen jól megtanulta, úgy hogy jobb hűrokat készít mint az, aki most ezzel foglalkozik s aki kezdetben igen jól dolgozott de most foglalkozását egészen elhanyagolja. Igéi, hogy a legjobb minőségű hűrokkal fogja a közönséget kiszolgálni. Az engedélyt Kögler polgármester javaslatára a tanács 1807 április 4ikén megadta. 4/. E három foglalkozás mellett ugy látszik

4/. P.lvt. Relat. a.m. 5224.

fuvarozás vállalására is ráért, miről egy, halála utáni tanú vallásból értesülünk. A hagyatéka letárgyalása során Schulikovits Anna azt vallotta, hogy Gschielné nagyanyja sajnálta a hozományul adott 300 frtot, ha unokájának "férje nem űzi mesterségét, hanem fuvaroz" /...und einen Kutscher macht"/, viszont Gschiel anyja amikor Borbálának először kellett férjét elhagynia, azt mondotta fiának "most vásárolj fát s élj mesterségednek." De a fiú csak nem lelte helyét Pesten s noha ~~1808~~ 1808 március 5ikén mint hegedűkészítő letette a polgári esküt, rövidesen itthagya házat, asszonyt és három gyereket, búcsúvétel nélkül elvándorolt, s híradás nélkül maradt haláláig, mely 1814. február 12ikén érte utúl Temesvároth. Közvetlenül halála előtt szabályszerűen végrendelkezett, pesti házat három gyerekére, temesvári ingóságait az őt 7 éven át hivségeesen gondozó és betegségében ápoló Habányi Erzsébetre hagyta oly hozzáadással, hogy ez utóbbi eltakarításáról gondoskodjék. A temesvári tanács átirata szerint Habányi 5-5forintot a kórháznak és szegényháznak kifizetett, s az elhunytat eltemettette, mire a tanács a néhány hangszerből s valami ágyneműből álló szerény temesvári ingóságokat örökösnek elismervény ellenében kiadta. Alig tudták meg Pesten Gschiel elhunytát, rögtön jelentkezett Borbála asszony s tanukkal igazolt 300frt. hozományának kifizetését kérte. A hagyaték lebonyolítása közben Gschiel Anna nevű leánya meghalt. A tanács kiküldöttei kifizetvén Gschiel feleségét, Anna leányának kórházi költségeit stb. a ház eladása után maradt 2909frt. 32 krt. Gschiel József két megmaradt gyermeke Katalin és Lipót között megfelelően kifizette.

Ami Gschiell József Mihály hangszerkészítő ügyességét
illeti, arról fennmaradt hangszerei jó bizonyítvánnyal szolgálnak 1/.

1/. Geyer József: A magyar hegedűkészítők. Bpest. 1913. 16-17 l.

Hangszereinek leírása ez: "Stradivari minta, szép széles F lukak,
szép világos barna lag, gyönyörű munka. Hang édes, lágy, de kissé gyen-
ge. Hangszereinek hátára, felül, gyakran beégette nevét! A közölt cé-
dula ez

Joseph Michael Gschiell
Lauten und Geigenmacher
in Pest 1807.

Lehet, hogy a beégetett nevű hangszerek már a temesvári időszakhoz
tartoznak s akkor a feltevés, hogy hirnevét a jól választott le-
gényeknek köszönheti, elesik.

Böhm János Antal előszeretettel használta a Ferenc
nevet. Pesten született 1784 április 11-ikén. Böhm Mihálynak fia s
testvére Böhm Józsefnek a későbbi nagyhírű /Bécsben letelepedett/
hegedűművésznek és tanárnak. 1807. június 8-ikán beadja a városi
tanácsához kérvényét 1/. melyben hegedű- és lantkészítővé való fel-

1/. P. lvt. Relat. a. m. 5344.

vételét kéri. Indokai: pesti születésű; először 4 évig Stöger/Steger
Ferenc budai mesternél tanult, aki 1801. november 15-ikén szabadi-
totta fel, innen Bécsbe ment hol 3 évig és 10 hétig Leeb András
előljárónál /Ober-Vorsteher/ dolgozott, ki 1805. április 13-ikán
ad erről bizonyítványt, onnan Pestre visszajöve Gschiell József-
nél dolgozott 16 hétig, amiről ennek szeptember 9-ikén kelt iga-
zolványa szól. Végső indok: hogy ő Böhm Mihály közkedvelt ~~fiu~~
zenész fia. Goszleth tanácsnok 1807. szeptember 2-ikán még Vieden-
hofert is kihallgatja, aki a fiatal ember jelleméről jól nyilat-
kozik. Ennyi dicséret és ajánlás alapján a tanács szeptember 5-iki
ülésén felveszi hegedűkészítőmesternek. Ugy látszik Pest szeré-
nyebb viszonyai nem elégitették ^{kl}vágyait s 1819-ben kivándorolt.
Lembergben telepedett meg s miután ottani polgár akart lenni
1819 június 28-ikán hivatalból kérték Pestről való elbocsátá-
tását. Pest tanácsa 1819. szeptember 11-ikén kiadta elbocsátó ira-
tát, amelyből kiviláglik, hogy Franz Johann Böhmnek helyesen Jo-
hann Anton a neve. Ugy látszik a Ferenc volt a ráragadt beceneve
- talán első mestere után - amit előszeretettel használt, de amit
hivatalos irások nem ismertek el. Munkáit így jellemzi Geyer: 1/.

1/. I. m. 12. l. ...

"Hegedűi feltűnően olaszos jellegűek, leginkább Guadagninire em-
lékeztetnek. Szép borostyánsárga lagot alkalmazott. Hegedűi nagyon jól
szólanak, de kevésbé ismertek, mert céduláit kivették és olaszt
tettek helyébe. Kezeimben volt egy ily "Guadagnini" cédulával
bíró hegedű, melyben - kinyittatása után a fedélen ceruzával

irva lehetett olvasni "Verfertigt von Franz Böhm in Pest Anno 1804"
Eclatáns példa arra, hogy a magyar hegedűkből az eredeti cédulákat
kivették és olaszt tettek helyébe". Cédulája ilyen:

Franz Böhm Geigenmacher
in Pesth anno 1805.

Művészetét kitűnően értő és önérzetes fiatal hegedűkés-
zítő volt Teufelsdorfer Péter amikor 1807. szeptember 12-ikén
pesti művessé való felvételét kérte. 2/. Folyamodványában a követ-

2/. P. lvt. Relat. a. m. 5589.

kezőket adja elő: 1/. mesterségét Bécsben jól megtanulta s ott mint
legény öt évig dolgozott. 2/. a katonaságtól a bécsi "Bürgerliche
Lautenmacher" közössége útján 18 napos (szolgálat után) Bombardier/
1807 nyarán elbocsátották, mert 3/. elhalt mesterének Leeb András-
nak 4/. özvegyét és 4 gyermekét ő tartotta el, jó jellemű és ki-

+ 3/. Geyer Teufelsdorfert Gaissenhof tanítványának hiszi. I. m. 34. l.

fogástalanul viselkedő ember, 4/. oly jól megtanulta a hegedű ké-
szítését, hogy az e foglalkozást űzők között az elsők közé tarto-
zik, ezen felül az önállósuláshoz van megfelelő vagyona. 5/. Pesten
a kereslet nagyságához viszonyítva nincs megfelelő számú jó mes-
ter s ezért sok hegedűt ~~visznek~~ be, végül 6/. hogy a hegedű és lant-
készítés mint szabad művészet nincs céhkorlátok közé szorítva s
így a művesek száma sincs megállapítva. Teufelsdorfer állításait
okmányokkal is bizonyította amelyekből értesülünk, hogy első ka-
tonai szolgálatát 1805-ben végezte, amikor mesterének életében
pótujonc állítása árán július 29-ikén megkapta a katonai elbocsá-
tólevelet. Gazdája Leeb András Károly röviddel ezután halhatott
meg, mert az 1807. május 20-ikán a bécsi lant és hegedűkészítők
céhe által kiadott bizonyítvány szerint, ekkor már körülbelül 2 éve
gondoskodik elhunyt mesterének családjáról. Ettől függetlenül új-
ból besorozták katonának s ismét kikellett őt könyörögni e szol-
gálatából, azzal az indokolással, hogy az özvegy János nevű fia
csak 14 éves, 1 éve tanul a pozsonyi Leebnél s így az üzlet veze-
tésére még nem alkalmas. Noha a felmentés megtörtént Teufelsdorfer
jobbnak látta, ha elhagyja Bécset, hol sokkal több mester van mint
legény. Választása Pestre esett s a bécsi céh szeptember 1-én ki-
adta elismerő szolgálati bizonyítványát, amelyre pótlólag még rá-
vezették, hogy a magyar passusra is van szüksége s hogy a Monarchia
területét nem szabad elhagynia.

Teufelsdorfer kérvénye is megjárta a hivatalos utat s
Goszleth tanácsnok, ki a hangszerkészítőknél is kommisszáriusa
volt, meghallgatta az érdekelt pesti hangszerkészítőket. Viedenhofer
Bernát, Gschiel József és Böhm János 1807. október 9-ikén együttes
kösszadalmas beadványukkal tiltakoztak egy új hegedűkészítő

jogosítvány kiadása ellen. Legjobban sértette önérzetüket az, hogy a fiatal Teufelsdorfer oly kiválónak s náluk különbnek mondja magát beadványában, jolott Viedenhofer európai márka. A behozatal ellen nincs kifogásuk, mert ezzel szemben ők is szállítanak idegenbe hangszereket. Egyébként, - mondják a továbbiakban - nagyon rosszak a kereseti viszonyok s a kisszámu vevő^{koron} nemcsak ők osztotznak, hanem minden percben megjöhet Zobel Antal 1/. hangszerké-

Ex 1/. Zobel Antal ismeretlen, alighanem Zobel Ferencsel fenyegetődznek, ki később valóban önállósult, de zongorakészítő volt.

szítő is, ki pesti polgár fia, míg Teufelsdorfer Péter idegen. Maradjon Bécsben / így!/. Ha olyan kiváló, ott jobban tud boldogulni, mint itt. Goszleth egy ideig elfektette az ügyet s csak 1808 június 6-ikán terjesztette elő véleményét, melyben mindenk előtt hangsúlyozza a hegedűkészítők~~nek~~ beadványának a tárgyhoz nem tartozó szószapora voltát, a lényegét röviden összefoglalja, de érvelésüket súlytalannak minősíti, mire a tanács június 11-iki ülésén ^{Tenfel-} ^{dorfer} pesti hegedű és lantkészítőnek felvette. Ugy látszik, hogy Teufelsdorfer látva az itteni ellenséges hangulatot, a biztonság kedvéért előzőleg már megvette Gschiel jogát, ami összeesik nevezetnek szatócsjog megszerzésével és Pestről való hirtelen eltávozásával. Ezt az adatot egy 1819-iki beadványban találjuk, hol a hangszerkészítők összesége egy ^{per} folyamán a vádlóval szemben egyebek között bizonyítja, hogy Teufelsdorfer Leebnél tanult Bécsben, s ehhez Gschiel jogosítványát is megszerezte. 1/. Teufelsdorfer üzlete

7 Kontárügyben folyt

ZENEAKADEMIA
LISZT MŰZEUM

1/. P.lvt. Relat. a.n. 1134. "....zudem er sich das Gschüll'sche /recte Gschiel/ Recht bewarb."

1822-ben a Lipót utcában a 79 számú házban volt, 1827-ben a Szerviták terén ~~volt üzlete~~, míg háza a Terézvárosban volt. Ezt az üzlethelyiséget mindvégig megtartotta. Az 1828 évi tanácsi összeírás szerint 2 legénnyel, az 1836 évi céhösszeíráskor, mikor ő volt a céh főmestere, egy legénnyel és egy inassal dolgozott.

Teufelsdorfer^{Péter} hamarosan vezetés szerepéhez jutott nemcsak a hangszerkészítők között, hanem a város polgárai sorában is. Mint hangszerkészítő nemcsak elsőrangú hegedűvel, hanem kitűnő gitárjaival is, melyeknek javításában íméltelen kapott szabadalmakat, nagy elismeréssel találkozott. A polgári életben a lövészcsapatba, mely 1809-ben 17-re apadt, oly friss életet ~~†~~ hozott, hogy 1844-ben 300 felül voltak egyenruhás polgári lövészek, kik négy századot alkottak egy órnagy parancsnoksága alatt. Ő volt e csapat első kapitánya. 1836-ban egy temetkezési segélyegyletet alapított Most Ádám fűszeressel karöltve. 2/. Gyakorlati érzékkel ezt egy 1834-es

2/. P.lvt. Rel. a.n. 5433.

helytartótanácsi rendelettel engedélyezett egyesület mintájára szervezte meg s így a tanács ^{ekhez} minden aggodalom nélkül ^{hozzájárthatott} engedélyez-
~~hette~~ 1836. július 15-iki ülésén. Szintén gyakorlati értékű tetté-
ből tudjuk meg születésének pontos adatait. A bécsi szolgálati
bizonyítványok csak nagyjából mondják Teufelsdorfert 20 ill. 23
évesnek, miből semmi pontos adatot nem lehet kiszámítani. 1821-ben
Teufelsdorfer nyugdíjat ^{őhajtván} ~~magának~~ ^{kívánt} magának öreg napjaira biztosítani
a prágai nyugdíjintézetbe ~~kívánt~~ belépni, ehhez hatóságilag kellett
korát és egészségi állapotát igazolni, amit a tanácstól egy ható-
sági orvosi bizonyítvány kapcsán május 21-ikén meg is kapott. A szü-
letési adatok ezek szerint: Bécs, 1785 október 15. Feleségének neve:
Dorner Josefa kit Bécsben 1808-ban vett nőül. 1/. Érdemei elisme-

1/. P. lvt. Relat. a. m. 5589.

réseül polgártársai a külső tanács tagjává választották. A fentebb
emlitett katonai jellegű működése mellyel a polgári egyenruhás
lövészeket mintaszerűen megszervezte s amely példát más városok is
követtek, azzal járt hogy ebéli érdemei elismeréseül 1844. nov. 16-án
a polgári érdeméremmel /Zivil-Ehren Medaille/ való kitüntetésre
terjesztették fel Teufelsdorfert. A kitüntetési ügyeknél mindenko-
ron kötelező, bár esetünkben mindenképen kedvező, de hosszas irat-
váltások eredményre nem vezethettek, mert Teufelsdorfer 1845.
augusztus 3-ikán meghalt. Temetése augusztus 5-ikén volt. A végtisz-
tességre Pest és Buda összes egyenruhás alakulatai kivonultak. A
koporsót nagyszámu előkelő ~~gyászoló~~ s a polgárság beláthatatlan
sora kísérte utolsó útjára. 2/.

2/. Der Spiegel. 1845. augusztus 12.

Hegedűről Geyer ezeket mondja: "Többnyire Stradivari
minta szerint dolgozott, csak a boltozat magasabb; a hang ennél fogva
kissé gyengébb, de kellemes. Cellói elsőrangúak." "Hangszereinél
különösen a munka szépsége tűnik fel." "kitűnő vonókat is ~~Készített~~
készített." 3/.

3/. I. m. 34.1.

Cédulái Ilyenek:

Petrus Teufelsdorfer
fecit Pestini 1837.

Peter Teufelsdorfer
fecit Pestini 1831.

Peter Teufelsdorfer
fecit Pestini
Anno 1825.

Teufelsdorfer tanítvány volt a ~~buda~~ pesti születésű
Lemböck Gábor ^{1847. május 17-én} elbocsáttatását kérte, hogy
Bécsben telepedjék le. 4/ ~~Lemböck József kardcsiszár és polgár fia,~~
~~pesti~~

4/ P. lvt. Rel. a. n. 13.577. -

Lütgendorff i. m. [↑] Lemböck munkáit igen dicséri, ~~ma~~ Bécsben 1892. m. reius
27-ikén ~~elhunyt~~ elhunyt

Neubauer Keresztély budai hegedűkészítő nevével 1814-ben találkozunk először, amikor a Szent-Anna templomnak azonfelül, hogy valami jelentéktelen javítást végez, 50 forinton hegedűket ad el. 1/.

1/. B.lvt.Templ. Szmd. 50.dob.

Két év múlva a várbeli ^{főtemplom} templomtól kap javításokért 5 frt. 54 krajcárt. 2/. Mint polgári hegedűkészítő 1819-ben tűnik fel először

2/. B.lvt.Templ.szmd.18.dob.

hivatalos írásban, amikor mint nem érdekelt hegedűkészítőt szakvélemény adására kérte fel a pesti tanács. 3/. Noha ez iratokban mint

3/. Zofahl Mihály pesti születésű, furó-faragó természetű kőműves legény volt, ki 1819. április 20-ikán kért hangszerkészítő jogosítványt. A pesti hangszerkészítők véleményét megerősítette Neubauer is, kontármunkának minősítvén a bemutatott gitárokat. Az ebből folyó iratváltás, Zofahl-nak túláradó önteltséggel írt támadása, a hangszerkészítők válasza stb., teljesen érdektelen volna, ha ebből a június 13-iki válaszból néhány oly adatot nem nyertünk volna, amelyeknek másutt semmi nyomuk nincs. Pld. a Gschiel féle-jog eladása, stb.. mely adalékot a megfelelő helyeken felhasználtuk. - P. lvt. Relat. a. n. 1134.

polgári hegedű és lantkészítő szerepel, a polgár jogot csak 1822. jan. 23-ikán kapta meg. 4/. Valószínűleg szerény viszonyok közt élt s nem

4/. P.lvt.B.Polg.Törzskönyve. I. köt. Szülőhelyét a bejegyzés nem tartalmaz, csak feljegyzí, hogy Neubauer Szászországból származik.

volt legénye, mert kevés hegedűje maradt ránk. Geyer 5/. megállapítása, ^(szerint)

5/. I.m: 26.1.

Neubauer: "kétféle forma szerint dolgozott, az egyik Leebre emlékeztet, különösen a csiga egészen Leeb jellegű, de az F-lyuk más és egészen más világossárga vagy barna, vékony rétegű lagot használt. A másik forma magas boltozatú, németes. A hang kellemes, de gyenge."

Schweizer Keresztelő János Pest kitűnő hírnevű hegedűkészítője Pécsen született 1790-ben. Bécsben a híres Gaissenhoffnál tanult. 1819 legvégén 1/. vagy 1820 elején telepedett meg Pesten, mert

1/. A Zofahl Mihály féle perlekedéskor nem volt még Pesten. P.lvt. Relat. a. n. 1134.

ismert hegedűi között az 1820-as a legrégebb. Dorffinger szerint 1827-ben a Belvárosban a 79sz. házban 2/. az 1833 évi összeírás

2/. I.m. 441 l.

szerint a Lipót utcában lakott, végül az 1836. évi céhösszeírás tanúsága szerint egy legénnyel és egy inassal dolgozott. Ekkor már polgári hegedűkészítő volt. Brácsákat és csellókat is csinált, ugy látszik nagybőgőt is, mert 1832-ben kínált egyet megvételre. 3/.

3/. Vgt. O. P. Ztg. 1832. január 29. -

Egy 1844-ből való cédulájából arra kell következtetnünk, hogy előrehaladottabb korában ő maga már kevesebbet dolgozott csak szigorúan ellenőrizte jól megválogatott legényeinek munkáját. Se budai, se pesti polgárrá nem vétette fel magát. Az 1848 évi tiltakozó beadványt ő is aláírta. Hangszereiről Geyer 4/, így nyilatkozik: Schweitzer

4/.I.m. 30-31 lap.

"kiváló hegedűkészítő, ki a nagy olasz mesterek pontos utánzását tűzte ki célul. Főleg Amati minta szerint dolgozott. Hangszerei sikerültek". Sokat kísérletezett a laggal is, de ezen a téren nem voltak sikerei; lagja szegényes nem szép. Hegedűi gyönyörűen vannak kidolgozva, de sajátos, hogy a hang nem mindig kielégítő. Ugy látszik nem mindig választott jó fát. Erre mutat azon körülmény, hogy néhány hegedűje, hol a hát tükörszerűleg vágott fából van, pettyes, kitűnően szól. Brácsái igen jók, csellói pedig kiválóak és igen keresettek." Schweitzer, Lütgendorf 5/. szerint is olasz mintákat

5/. Lütgendorf: I. m. II. köt. 459 lapján Schweitzert bécsi suületésűnek mondja, alighanem a Geyernél olvasható Pécset olvasta Bécsnek.

követett. Nagyon szerette az Amati formát. Munkája minden részében kifogástalan, a fa nagyon szép. A lakk, melynek készitési titkával sokat foglalkozott, szép vörösbarna volt, de nem tartós, megfakult. Csellót Santo Seraphin mintájára készítette, melynek eredetijét Pirker egri érsek 1829-ben Schweitzerrel javitatta meg. Cédulái ilyenek:

Joh. Bapt. Schweizer
fecit Pestini 1820

Joh. Bapt. Schweitzer Discipulus
F. Gaissenhoff fecit Pestini 1825.

Joh. Bapt. Schweitzer
i n
18 Pesth 28.

Joh. Bapt. Schweitzer fecit ad formam
Antonii Stradivarii Pestini 1830.

Joh. Bapt. Schweitzer fecit ad formam
Hieronymi Amati Pestini 1830.

Joh. Bapt. Schweitzer fecit ad formam
Josephi Guarnerii Pestini 1836.

Joh. Bapt. Schweitzer
inspiciente factue Pesthini
1844.

Hackhofer Ferenc Bécsből vándorolt be hozzánk 1816-ban, itt Vledenhofer Bernátnál dolgozott, majd ennek halála után a műhelyt az özvegy nevén vezette. 1825. április 21-én kelt szerződéssel 6/. Wiedenhofer Annától néh. férje jogát, negyedévi

6/. Adattár szám

részletekben fizetendő évi 200 bécsi forintnyi járadékért megvásárolta. E vétel alapján polgárrá/a mesterek közé leendő fel/kérte 1825. május 7-ikén. A tanács a hangszerkészítők véleményét meghallgatván, ezek semmi kifogást nem emeltek ellene, csak azt kérték szeptember 23-ikán kelt beadványukban, hogy nevezett a szokásos minta-darab elkészítésére utasítsák. Időközben megjött Bécsből a május 11-ikén kért elbocsátó irat, 7/. mely augusztus 1-jén kelt

7/.P.lvt.Missil.a.n. 3653.

s amelyből megtudjuk, hogy az altlerchenfeldi születésű Hackhofer ebben az évben 28 éves fiatal ember volt. 1825 december 17-ikén a remeklésre való utasítással Hackhofert lant- és hegedűkészítő mesternek felvette. 8/. Az 1833. évi összeírás a Schack-féle házban

8/.P.lvt.Relat.a.n.3887.

lakónak mutatja ki. Az 1836. évi céhjegyzék szerint ebben az időben három legénnyel dolgozott. Ha számba vesszük, hogy a legjobb híru hegedűkészítőink 1-1 legényt foglalkoztattak, míg Hackhofer háromat, arra kell következtetnünk, hogy Hackhofer tömegárut készített. Gitárjai jó hírnévnek örvendettek. Geyer Hackhoferről ezeket mondja: 1/." Bécsi minták szerint dolgozott közepes sikerrel. Hang-

1/.I.m.:17.1.

ZENEAKADÉMIA

szerei nem szépek, a lag majdnem fekete,"

± 1830 in

Eberle /Eberl/ Benedek hegedűkészítő műhelye

1827-ben 2/. a Városház utca és Rózsater sarkán volt; az/összeírás

2/.Dorffinger:Wegweiser...jében 460.1.tévedésből a fuvó hangszerkészítők között sorolja fel.

szerint a Kalap utcában lakott, az 1836-os céhösszeírásban már nem szerepel. Geyer 3/. azt mondja róla: "Ugy látszik Leeb tanítványa

3/.I.m.14.1.

volt, mert hegedűi nagyon hasonlítanak a Leeb félékhez. A csiga kissé megnyúlt. A hang szép, de kissé gyenge; cellói kitűnőek." Lütgendorffnak több Eberle hegedű lehetett kezében, mert ezekről úgy nyilatkozik, 4/. hogy azok egy kevésbé ismert, de ügyes hangszer-

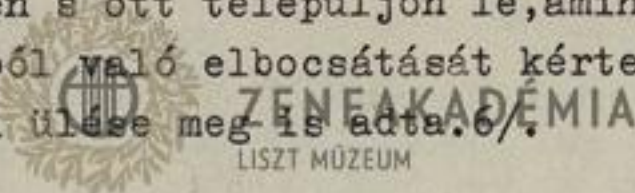
4/.Lütgendorff:I.m.II.köt.115.1.

készítő munkái, aki kora magyar hegedűsei kedvére, kik a bresciai mintákat szerették, majdnem kizárólag Maggini utánzatokat készített. Hegedűi kettős betétűek a lakkot igen ügyesen utánozta, a munka és a fa kitűnőek, Hegedűiben mindig hamis Maggini-cédula van, de belül rejtett helyen olvasható: Benedikt Eberle, Pesth." és az évszám. Cédulája:

Benedikt Eberle Pesthini Anno 1827.
--

Tíz évig dolgozott Pesten, a csehországi Hlinskoból való Prokop Ferenc. Bécsben Steufferth /helyesen Stauffer / János György szab. polg. hangszerkészítőnél öt évig tanulta a gitár készítését, majd Pestre jött és Schweitzernél dolgozott három évig, miről mestere 1829. szeptember 10-ikén adott bizonyítványt. Két tanítómesterének bizonyítványa alapján keltezetlen kérvényében hangszerkészítővé való felvételét kérte. A pesti hangszerkészítők természetesen az engedély megadását elleneztek, különösen hangsúlyozván azt, hogy céhprivilegiumuk éppen most van jóváhagyás alatt s így majd e szabályok lesznek mérvadók a felvételnél s hogy ezért most már a hangszerkészítés nem tekinthető szabad művészetnek. Amilyen természetes volt ez a tiltakozás, annyira önként érthető a kommisszáriusnak Szloboda tanácsnoknak ellentétes javaslata, kikét hangszerkészítő bizonyítványát a szaktudás igazolására elegendőnek találta, s az engedély megadását ajánlotta, mire a tanács 1830. július 21-ikén Prokpo Frencet pesti hangszerkészítőnek felvette. 5/. Ugy látszik

5/.P.lvt.Relat.a.n.3902.

nem nyitott üzletet, hanem más hangszerkészítőknél dolgozott, mert sem az 1833-as sem az 1836-os összeírás nem említi. Valószínűleg családi okok, örökség vagy hasonló ~~okok~~ késztette, hogy szülőföldjére visszamenjen s ott települjön le, amihez 1836. szeptember 6-ikán Pest kötelékéből való elbocsátását kérte, ezt az iratot a tanács október 24-iki ~~ülése~~ meg is adta. 6/.

6/.P.lvt.Miss.a.n.5753.

Nagy Ferenc pesti születésű hegedűkészítő legény 1830. június 15-ikén kéri a mesterjogot. Folyamodványában elmondja hogy tisztos, katolikus pesti szülők gyermeke, ~~úgy~~ látszik nem fia a 18-ik század végéről ismert Nagy János pesti ~~g~~ hegedűkészítőnek, mert különben okvetlen megemlíttette volna. /Képességei igazolásul csatolja Teufelsdorfernek két bizonyítványát. Ezek közül az első a felszabadítólevél, melynek tanúsága szerint Nagy Ferenc 1818-tól kezdve Böhm Jánosnál tanult mindaddig, míg ezutóbbi Lembergbe nem költözött s 1820 április 12-étől 1823. október 26-ikáig Teufelsdorfernél, aki ekkor Nagyot jó viselkedése folytán a hátralévő 6 hó elengedésével felszabadította. A második bizonyítvány 1830. június 15-ikén kelt s arról szól, hogy Nagy 1823 október 26-ikától folytatólag, megszakítás nélkül Teufelsdorfernél dolgozik, nagyon meg van vele elégedve s csak az ő kérésére bocsátotta el. A hangszerkészítők összeségének véleménye ez esetben igen kedvező volt, annak dacára, hogy Nagy nem vándorolt. Június 26-iki véleményükben javasolták, hogy a vándorlás ~~időbe~~ időbe számíttassék be a Teufelsdorfernél töltött 7 évet. A tanács az előadó javaslatára ~~xxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxx~~ 1830. július 21-ikén Nagynak ^{Jánosnak} szabad művészetének gyakorlására az engedélyt megadta. 1/. Az 1833-as összeírás szerint Nagy a Dunasoron lakott.

1/.P.lvt.Relat.a.n. 3902."....supplicanti liberum artis suae exercitium in hac civitate magistratualiter admitti."

Az 1836 évi céhösszeírásban is szerepel, de legénye nincs. A hangszerkészítők céhének 1848-as tiltakozó beadványát ő is aláírta. 3/.

3/. Lütgendorff: I. m. II. köt. 347. l. ismeretlen forrásból tévesen azt írja, hogy Schunda József 1847-ben megszerezte Nagy hegedűkészítő jogát.

Geyer 4/. keveset tudott meg Nagyról, de ama két sor mit e mesterről

4/. I. m. 24. l.

ír, tárgyi ismereten alapuló nézeteit a legjobb megvilágításba helyezi, mondván: "Pesten dolgozott a 19-dik század közepén. Teufelsdorfer tanítványa lehetett, mert hegedűi arra emlékeztetnek."

Cédulája:

Franz Nagy Lauten und Geigenmacher in Pest 1845.
--

Patzelt Ferdinand /Bartzelt, Barczelt, Batzelt/ sok nehézség leküzdése után jutott csak a mesterjoghoz. 1825-ben jött Pestre. Miután már 7 éve dolgozott Hackhofer hegedűkészítőnél mesterré és polgárrá kívánt lenni, annyival inkább mert a katonaságtól mint alkalmatlant elbocsátották s nőül akarja venni Pinterka Máriát kitől már három gyermeke van. A Sziléziai Barzdorfban született s kéri a tanácsot, hogy elbocsáttatását kérje ki. 1/. Barzdorf

1/. P. lvt. Miss. a. n. 7431.

ból az elbocsátó iratot 1833 május 22-ikén meg is kapták. Erre 1833 szeptember 5-ikén Patzelt kérvényt nyújtott be a tanácshoz, melyben gitárkészítő mesterré leendő felvételét kérte. Folyamodványát szabályszerűen ki is adták a hangszerkészítőknek nyilatkozat végett, de most már mindinkább érvényesült náluk a céhszellemet is jellemző féltékenység, ~~is~~ mely minden új pályatársban csak a konkurrenzt, a keresetet kiszebbítő egyént látja, s ezért a huza-vona, az elfektetés taktikájához folyamodtak. Patzelt nem győzte már kérvényének sorsát kívárni s ezért 1835. december 8-ikán megismétli a kérését, hangsúlyozván, hogy régebbi beadványára a hangszerkészítők a jelentéssel adósok maradtak. Erre Vojdisek József tanácsnok már másnap erélyesen fellépett s a hangszerkészítők nyilatkozatát bekívánta. Ez esetben nem soká késtek a válasszal s 1836. február 29-ikén hosszú beadvánnyal kérték Patzelt elutasítását. Okfejtésükben elmondják, hogy látták ^{folkmódonak} az asztaloslegényi felszabadító iratát s azt is, hogy a contributiót rendesen fizeti, de, tessék hozzá, vajjon folyamodó azt hiszi-e, hogy ez a mesteri ~~ga~~ jog elnyerésére elegendő? Előterjesztésük során újból és újból rámutatnak arra hogy Patzelt az asztalosmesterséget tanulta. A Brunernél töltött nyolc és fél hónap nem vehető számításba, mert Bruner nem polgári

1-e

gitárkészítő hanem csak engedélyes /befugter/. Igaz, hogy Hackhofer-nél 1826-ban nyolc hónapig dolgozott, de csak azért, mert Hackhofer akkor nem kapott más legényt. Később újból több évig nála dolgozott. Hogy ez a "több év" ugyilátszik hét esztendő volt, ezt elhallgatták. Fejtegetésük abban csúcsosodik ki, hogy Patzelt utasitassék el, mert ha mesterre volna szükség, úgy ők hangszerkészítő legényt avatnának mesterré. Vojdisek tanácsnok május 16-án nyújtja be terjedelmes jelentését, melyben Patzelt kérésének történetét 1833-tól kezdve ismerteti, ugyszintén a hangszerkészítők ellenzését, kik időközben megkapták céh-jogosultságukat - is és a döntést a tanácsra bizta, mely a jelentés napján tartott ülésében Patzelt Ferdinand javára döntött s megbízta jelentésttevő tanácsnokot, hogy ezt kérvényerővel tudassa, a taxát fizettesse be s Patzeltet a céhbe vétesse fel. E határozat elleni tiltakozásával a céh május 25-ikén a helytartótanács-hoz fordult s beadványában felsorolta ismét érveit, melyeket azzal vélt nyomatékosabbá tenni, hogy rámutatott arra, hogy Patzelt külföldi s nem hazánk szülötte. 1/. A városi tanács s ennek utján Vojdisek ta-

1/. /Patzelt/...est is extraneus et non domesticus patriae filius.

tanácsnok kapta meg jelentésre e beadványt. Patzelt, most már ügyvédhez fordult segítségért, ki június 25-ikén kelt latinnyelvű beadványában - hol alighanem Patzelt szülőfaluja nevének Barzdorfnak hatása alatt Bartzeltnek hívta védencét - kérte a városi tanácsot, hogy határozatát ne másítsa meg, hanem rendelje el hogy Patzelt remekelhessen s irassa be a céhbe. Vojdisek augusztus 2-iki előterjesztésében, kifejti hogy a céh közismert kifogásait íméltelgeti s mert a céhszabályzat egészen új keletű, ennek visszaható ereje nem lehet, ezért a tanács határozatának fenntartását javasolja, legfeljebb arról lehet szó hogy kizárólag gitárkészítésre vagy általában húroshangszerkészítésre szóljon-e jogosítványa. Már másnap elrendeli a tanács, hogy e jelentés terjesztésék fel a helytartótanács-hoz. Patzelt abban a hiszemben, hogy most már minden rendben van, a Lipótvárosban a Sas-utcában megnyitja műhelyét. Ebből azonban baj lett, a hangszerkészítők céhének panaszára a városkapitány jogosítatlan munkálkodás miatt november 4-ikén műhelyét bezárta s szerszámaint lefoglalta. Már másnap a tanács előtt feküdt Patzelt beadványa, ki műhelyének bezárása miatt orvoslást kér, mert különben nagyszámu családjával éhen pusztul. A kommisszárius tanácsnok november 10-ikén jelenti a tanácsnak, hogy Patzelt a magasabb hatóság döntése előtt kinyitotta műhelyét s cégtáblát akasztott ki, azért a céh panaszára /querela/ becsukatta a boltot, meghagyván, hogy azt csak a vásár idején szabad nyitva tartani, kérdi a tanácsot, hogy magasabb döntés előtt iktassa-e be Patzelt a céhbe, avagy jóvá hagyja-e tett intézkedéseit? Erre a tanács Vojdisek kommisszárius intézkedéseit

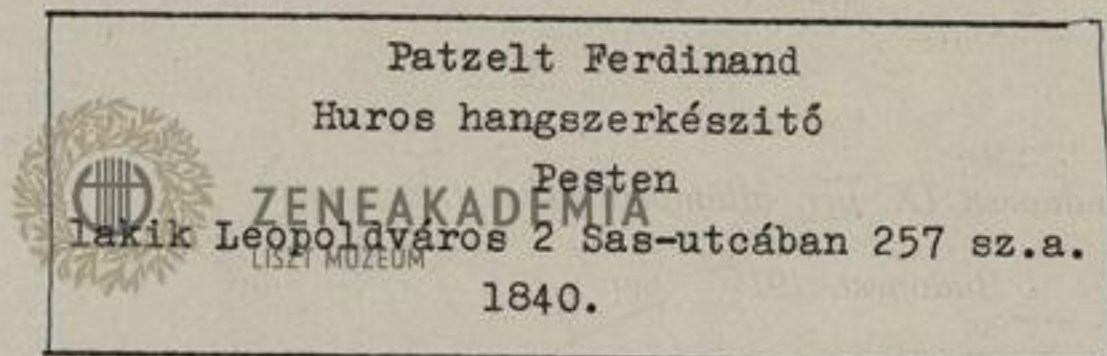
jóvá hagyta. Mit tehetett mást Patzelt mint, hogy ügyvédjével újabb folyamodványt nyújtott be, melyben meghajolva az intézkedések előtt, kéri a tanácsot, hogy ügyének elintézését szorgalmazza a helytartótanácsnál. Másnap-december 10-ikén hosszú felterjesztés ment a helytartótanácshoz, melyben az egész ügyet újból elismételte a tanácsdöntést kért. Végre 1837. január 24-iki kelettel megjött a helytartótanács intézvénye mellyel utasította a tanácsot, hogy Barczelt /így/ a céhbe felveendő s önként érthetőleg, amíg remekét elfogadják, egy segéddel nyílt üzletben, cégtábla kitételével dolgozhatik. 1/

1/.P.lvt.Intim.a.n.5765 Adattár

Ezzel végre Patzelt ügye révbe jutott. A céh 1848-as tiltakozó beadványát ő is aláírta/mint Bartzelt Ferdinand/. Előszóval készített gitárokat, melyekből sok maradt fenn. Nagy-bőgői kitűnő hirnek örvendettek s különösen mint jó javítót emlegették Patzelt-et. Hegedű Geyer 2/. így jellemzi: Németes F luk, de lapos bolto-

2/.I.m. 27.1.

zat, széles csiga, barna lag. A hang erős. de a G-hur tompa."
Cédulája:

Kriegler /Krügler/ Andrásról nem tudunk többet mint ^{326/}hogyan 1827-ben már dolgozott a Belvárosban az 544 sz. házban 3/. az

3/. Dorffinger: Wegweiser..... 441. l. Tévedésből a 460 l. a fuvóhangszerkészítők között is felsorolja.

1828-as összeírásban már özvegyi jogon Kriegler Annáé a műhely, mely az 1833-as összeírásba is fel van véve. Azután nyoma veszett. Jankó János hegedűkészítővel csak egyszer találkozunk, amikor a Szent-Anna templom vonós hangszereit 1835-ben javította. Minden je^l szerint a Neubauer által 1829-ben végzett igazításokat állította vissza eredeti állapotukba. 1a/.

1a/.B.lvt.Templ.szmd. dob.Adattár és sz

^{Készítő} Zofal /Zaufall /György 1834. február 27-ikén kéri hegedűmesterré való felvételét. Folyamodványához csatolt nagyszámú bizonyítványból kiviláglik, hogy Morvaországban Hosterlitz-ben született 1799. április 20-ikán. A hegedűkészítést Staufer Györgynél tanulta Bécsben 1813 őszétől 1819 őszéig amikor felszabadította

mestere,kinél még egy évig és 9 hónapig szolgált 1820.junius 18ikáig
Akkor besorozták katonának s hat évig és 16 napig szolgált a tűzé-
reknél honnan mint altisztet / Bombardier / bocsátották el Bécsben
1827.május 21-ikén.Bécsből Pestre jött s itt1827.julius 1-étől
1830.október 6-ikáig Schweitzernél dolgozik,Azután Krieglér Anna
műhelyébe megy hol 6 és 1/2 hónapig 1831.április 24-ikéig szolgál,
tovább tanulni akar s átmegy Teufelsdorferhez kinél 1831-től
1834.február 21-ikéig áll szolgálatban.A hangszerkészítők Zofal
esetébennem adtak be írásbeli nyilatkozatot,hanem Vojdisek tanács-
nok előtt élő szóval kijelentették,hogy Zofall remekét már bemu-
tatta s azt 1835.október 4-ikén két mester elfogadhatónak jelentette
ki,egyébként sem tettek semmi kifogást a felvétel ellen.E kijelen-
tések alapján a céhtárgyak kommisszáriusa megtette javaslatát,mire a
tanács november 7-ikén azzal a feltétellel,hogy az elbocsátó leve-
let mutassa be,Zofallt hegedűkészítőnek felveszi.1/.Zofall erre

1/.P.lvt.Relat.a.n.5447.Miss.a.n. 8455.

bemutatja az időközben megkapott elbocsátó iratot,mely egyuttal a
név helyes írását Zaufal helyett Zofall-ban állapítja meg,amit a
tanács november 11-ikén tudomásul vett.1836 április 15-ikén,mint
nőtlen,róm.katholikus hegedűkészítő mestert 12frt.taksa lefizetése
után polgárrá veszik fel.2/.További sorsáról mitsem tudunk,az

2/.Polgárok törzskönyve.II.köt.148 l.**ZENEAKADÉMIA**

LISZT MŰZEUM

1848-iki céhtiltakozást nem írta alá.

Tischenant /Tischinant/ Ferenc lant és hegedűkészítő
legény Felső-Pulyán Sopron megyében 3/.született 1812.márciusában.

3/.Nem Egerben,mint téves bemondás alapján Geyer I.m.35.lapján s ő utána
Lütgendorf I.m.II.köt.520 l.emliti.

Hackhofer Pesti mesternek unokaöccse volt s nála tanult 1833-37
között.Felszabadulása után még nyolc hónapig nála dolgozott s aztán
vándorolni ment.Egy hó hiján két évig dolgozott Bécsben,amikor a
súlyosan megbetegedett nagybátyja és nénje eltarására vissza kel-
lett jönnie Pestre.Mindezeket 1839.julius 11.iki folyamódványából
tudjuk meg,amikor hegedű és lantkészítő mesterré való felvételét
kérte.Egyuttal azt is bejelentette,hogy Hackhofer özvegye az ő ja-
vára lemond a mesteri jog további gyakorlásáról,s így a mesterek
száma nem növeltetnék.A kérés szabályszerű tárgyalása folyamán a
céh is véleménynyilvánításra szóllitattott fel,mely keltezetlen
beadványában kinyilatkoztatta,hogy neki nincs joga a vándorlás
hátralévő idejét elengedni,ezt a tanácsnak kell a helytartótanács-
tól kieszközölnie.Vojdisek tanácsnok pártoló jelentése alapján
a városi tanács november 22-ikén megtette előterjesztését,mely ked-
vező elintését nyert,amennyiben a helytartótanács 1840.január 28-án
kelt rendelvényével Tischenantnak a hátralévő 13 hónapos vándorlást
elengedte.Erról a céhet és érdekeltet a tanács 1840 februárius 24-én

értesítette.1/.Az ügy további folyamánya már a céh belső élete

1/.P.lvt.Intim;a.n. 7026.

volt.Tischenant kellő időben remekelt s mesterré fogadták.Ennek pontos idejét azonban nem tudjuk.Az 1848-as céhtiltakozást ő is aláírta.A fent előadottak szerint Teufelsdorfernél nem dolgozott.Hogy olaszos mintákat követett az nemcsak Teufelsdorfer tekintélyének következménye,hanem annak is,hogy nálunk nem a bécsi magas boltozatu,hanem a takarosabb lapos olasz formájú hangszereket kedvelték.Geyer 2/.ezeket mondja:"Nem követte Hackhofert a magas boltozatra nézve,hanem lapos hegedűket készített.Hege-düi szép külső mellett jó hanggal is birnak,csak nagyon feketék." Lütgendorf 3/.egy "jó,laposboltozatu"hegedűjét Lübeckben látta.

3/. I.m.II.k.520 1.

Ismert cédulái ilyenek:

F.Tischenant
fecit Pestini 1850.

Tischenant Ferenc
kiadó tárgyai Pesten 1854.

Tischenant Ferenc
Hegedűkészítő Pesten
18...

Nem hegedűkészítő,hanem zongorakészítő volt Schwab Vilmos,ki azonban előszeretettel foglalkozott mesterségbe vágó találmányokkal,ezeknek során vonókat készített maga elgondolása szerint,melyekről egy hirdetés 1/.alapján csak annyit tudunk,hogy

1/.Der Spiegel.1844.május 26.

a Schwab "által feltalált uj hegedűvonó oly előnyösen van megszerkesztve,hogy a híres párisiakat nélkülözhetőkké teszi.Arnhstein /a városi színház hangversenymestere volt/csak ily vonóval játszik."

A vonóshangszerek egyik alkatrésze a húr,aminek készítése külön foglalkozási ág.A 19-ik század elején néhány húrkészítő e mesterségéből Pesten megtudott élni.1803-ban 2/.két húrkészítő

2/.Adressbuch... 1803....175/76.1.

tőről tétetik említés,Szemerédy Andrásról ki a Csillag utcában a 24sz.és Szemerédy Istvánról ki a Dunasoron a 13 sz.házban lakott.1804 év végén Mudrach Károly kért engedélyt arra,hogy húrkészítő lehessen.1803 február 28-ikán Pécsváradon kapta meg obsitját a Ferdinand főherceg vasas ezredtől hol trombitás volt.Ez idő óta több helyütt megfordult,mire Pestre vetette sorsa. At 1804 november 19-iki tanácsülés ugy határozott,hogy lévén Pesten egy húrkészítő,ki ebből jól megél,ugy egy második is megélhet,annyival inkább,mert mint trombitás is kereshet s ezért

s-~~ezért~~ megkapta a hürkészítésre az engedélyt. Ez a Mudrach szorgalmasan dolgozott és jó hurokat készített. Kögl János József tanácsnok mondja, a regens-chori hurátalánya ügyével kapcsolatban 1805. szeptember 6-ikán tett beadványában, hogy Mudrach a múlt vásáron 500 forint árára hurot adott el s még több pénzen is vettek volna hurot tőle, ha elegendő borjúból állott volna rendelkezésére. A húrjai oly jók, hogy kereskedők tőle vásárolnak s a vidéken ~~min~~ ~~mint~~ ~~italiaiakat~~ mint itáliaiakat adják el. 3/. Még 1822-ben

3/. P. lvt. Relat. a. m. 4789.

is két hürkészítőről tesz a pesti címjegyzék 4/. említést:

4/. Vojdisek: I. m. 263. l.

Szemerédy Istvánról a Mészáros utcában 290 sz. a. és Wolf Keresztélyről a 263 számú házban / Toleranzgasse / Budán 1833-ban még dolgozott Szigethy Ferenc vizivárosi hürkészítő. 5/. Ezzel az iparral ^(ext. az)

5/. B. lvt. Templ. sz. ^m ~~end~~.

~~Adattár~~ *Adattár* *L. g.*

^{úzók} ~~resek~~ névsorát ki is meritettük. Valószínű, hogy behozott hurok, versenyét nem bírták ki, vagy ha dolgoztak is, ez nem volt számottevő foglalkozás. *Később már*

önálló

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

hürkészítők a

s a Hackhofer-Viedenhofer szerződésen 1825-ben tanuként szerepelt

a húrosok között

Budán dolgozott Hesswagner János polg. hürkészítő ^(Hb) s nagyancsok

4b) P. lvt. Rel. a. n. 3887.

III.

Fuvóhangszerkészítők: Bürger Bernát, Schaily Mihály, Bleszner Károly, Bleszner Ágost, Schaily Kristóf, Schaily Antal, Haueisz János, Gerhardt Gusztáv Adolf, Juúl Keresztély, Schunda József, Beutner Henrik, Anker Rudolf.

Pesti hangszerkészítő volt Bürger Bernát kit 1787 óta ismerünk. 1804-ben újból találkozunk vele, amikor a várbeli főplébániának /Mátyás templom/ két új, toldalékos kürtöt /Inventions-Horn / készít. Az 1804. február 24-iki árajánlata 1/. szerint e

1/. P.lvt. B. tan. 1808/12-2071 sz. melléklete.

két kúrtához 16 toldalék /Bögen/ és 6 hosszabbító /? / = Stutzn/ meg két fuvóka jár, ami egy egész oktávon belüli alaphangváltotatást jelent a két hangszerre nézve. A forrasztást ezüsttel ~~ké-
végi~~ végezték s a kürtöket három héten belül szállítja. A megbízást s 50frt. előleget már február 24-ikén megkapta.

Hasonlóképpen a 18-ik században önállósult a budai fuvóhangszerkészítő Schaily /Scheilli/ Mihály, aki budai polgárok gyermeke volt. Ő maga mint jó zenész s több fuvóhangszeren játszott. A ~~Mátyás~~ ^{budai főplébánia} templom kórusán 1804-től kezdve félfizetésű első oboásnak tették meg. 2/. Egy jóval későbbi periratból 3/.

2/. P.lvt. B. tan. 1808/12-2071 sz.

3/. P.lvt. Relat. a. n. 914.

tudjuk meg, hogy úgy Bürger Bernát, mint Bleszner Ágost nála dolgoztak. Ügyes fűrő-faragó embernek kellett lennie, ki behozott mintákon tanult, a 18. század végén minden ellentmondás nélkül hangszerkészítő jogosulványt nyert. a budai tanácstól Róla a templom regens-chorija, mint polgári hangszerkészítőről és jó zenésről nyilatkozik. ^{Schaily} Gyermekei közül kettőt: Antalt és Kristófot igen jónevű hangszerkészítőkké képezte ki. Antal fiának 1811. szeptember 15-ikén bizonyítványt ad arról, hogy négy évig nála dolgozott s a mesterségét kitanulta. Esztendőre /január 24-ikén/ Buda tanácsa útlevelet kér Schaily Antal zeneművész és hangszerkészítő számára, aki Trieszt és Velencébe kíván menni, hogy ott tanuljon és összeköttetéseket szerezzen. Schaily Mihály szép-vagyományos ember volt s egy időben Pesten is kellett laknia, mert Kristóf fia - mint később is látni fogjuk, - itt született. Schaily Mihály 61 éves korában, 1823. szeptember 7-ikén halt meg. 1/. Özvegye

A fejlesztette
Képességeit, úgy
hogy

1/. A vizivárosi temetőben lévő sarkó szerint.. Ld. Jegyzék.... síremlékeiről. 1931.

született Kremser Rozália 1830. június 20-ikán készíti el rövid

végrendeletét, amelyből kitűnik, hogy öt gyermeke volt. Végrendeleti végrehajtóul legidősebb fiát Mihályt teszi meg, ki az egész hagyatékot öt egyenlő részben ossza szét. /Az ötödik rész, elhalt Magdaléna leánya gyermekéé: Schreiber Máriáé. E három éves unoka nagykorúságáig, atyja Schreiber Ignác varga kapja kézhez a 6%-os kamatokat. / Özv. Scheilly Mihályné 1831. májusában halt meg. A hagyatéki iratok a következő ingatlanokról szólnak: egy jól épített házról az Iskola utcában 671 szám alatt, melynek tágas kettős borpincéje, jó kútja, présháza és istállója van, továbbá "egy házról az Országuton 372 sz. a. / =Olasz-fasor/ mely szemköztlévé a város-majossal s a "Trombitáshoz" van címezve bor és sörmérésre különösen alkalmas" végül a Pálvölgyben, a Svábhegyen, a Németvölgyben és még másutt lévő szőlőkről. 2/. (Ugy látszik a Vizivárosban az

2/. P. lvt. B. Mand. aul. 393 sz.

Uj-utcában 689 sz. a. lévő házát, melyet 1813-ban nyilvános árverésen kívánt eladni, de azután erről letett, időközben eladta. 3/.)

3/. P. lvt. B. tan. 1813/18 - 478 sz.

Látni mindebből, hogy Schailly nemcsak ügyes zenész és hangszerkészítő volt, hanem jó gazda is, ki inkább szőlleiből és borából tollasodott meg, mint művészetéből.

Bleszner Ágost fuvókészítő megtanulván Schailly-tól a megtanulhatókat, önállóulni kívánt Pest^{en}re, ahol ez időben ~~xxx~~ még nem voltak fuvóhangszerkészítők. Budáról 1806. április 29-ikén kelt /kérvényében/ előadja, hogy hat évig dolgozott a budai hangszerkészítőnél /tehát Schaillynél/ s hogy a pesti esztergályosok előljárójának kijelentette, hogy kizárólag hangszereket fog készíteni, ^(mivel is) ez letelepülése ellen nem emel kifogást. Ez időben Kögl tanácsnok volt az illetékes kommisszárius, ki május 12-ikén az egy héttel korábban kapott kérvényre elkészítette jelentését s azt a 13-iki tanácsülésen előadta. Ezek szerint Bleszner keresztlevéllel igazolta, hogy Stuttgartban született, /sajnos nem ismételte annak időpontját/ hat évig tanult Budán, jó magaviseletű ember, aki kijelentette, hogy npha mestersége rokon az esztergályosokéval ő esztergályos munkát nem fog végezni. "Miután azonban - így folytatja német nyelvű beadványát - e szabad királyi városban ilyfajta művész ismeretlen, de a vásárok eléggé igazolják, hogy e féle hangszereket a külföldről nagy számban hoznak be, azért egy hasznos adófizető számára való új foglalkozási ágat jelent, miért is e fiatal nőtlen ember ilyen /t. i. fuvó/ hangszerkészítő ^{nek} annyival inkább felvehető volna, mert takaros külseje egy jó és erkölcsös jellemre enged következtetni. Ha nevezett e kedvezésben részesül, azt a további kérést fogja előterjesztetni, hogy a tanács többszáz forintnyi örökségének megszerzésében legyen segítségére." Minden város, minden időben szívesen látott

a pesti tanács
intézet

olyanokat kiknél számíthatott arra, hogy hasznos polgár s jó adófizetője lesz. Bleszner esetében^{is} erre számított s a Köglér jelentése után nyomban felvette fafuvóhangszerkészítőnek. 1/.

1/.P.lvt.Relat.a.m. 4958.

Bleszner ugylátszik hozzájutott örökségéhez, szorgalmasan dolgozott s takarékos ember volt, mert míg az 1822-es Cimjegyzék a Hajs-utcában a 824 számú házban lakónak sorolja fel, addig az 1827 évi Utmutató az Ó-utcában 1091 sz.a. lévő saját házában lakónak tünteti fel, az 1828-as összeírás szerint két legénnyel, az 1836-os céhösszeírás szerint pedig három legénnyel és egy inassal dolgozott.

Blesznernek nem volt gyermeke-vagy ha volt nem maradt életben - s ezért feleségével Watzgal Franciskával arra kérték a pesti tanácsot, hogy unokaöccsüket a gögingeni (Württemberg) születésű Bleszner Károly Gusztávot, ki az ottani városi zenésznek Bleszner János Lajosnak fia, örökbe fogadhassák, amihez a pesti városi tanács hozzájárult és erről 1823. március 26-ikán pecsétetes írást adott. 2/. Bleszner Károly nevelő szüleinél dolgozott,

2/.P.lvt.Miss.a.n. 2661.

majd 1836 után átvette a műhelyt s az 1848-iki céhtiltakozást ő írta alá.

 ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM
Hogy a síkon fekvő Pestnek, kereskedelem és ipar dolgában gyorsabb fejlődésre van kilátása mint Budának, azt a Schailly fiúk is megérezték és közülök elsőnek Schailly Kristófnak nyújtotta be a pesti tanácshoz folyamodását, melyben hangszerkészítőként leendő felvételt kérte. Budán, 1813. május 18-ikán kelt kérvényében előadja, hogy ő pesti születésű, atyjánál a rézfuvók készítésének szabad művészetét éveken át tanulta s miután Pesten amúgy sincs trombita, harsona és vadászkürt készítő, engedélyezzék neki e művészet gyakorlását. Goszleth Ferenc tanácsnok huszon-négy óra alatt elkészült jelentésével melyet május hó 23-ikán nyújtott be. Ebben előadja, hogy ugy Bruschetzky György mint Seiler József jó bizonyítványt adtak Scheilly Kristóf ügyességéről s hogy miután pesti rézfuvókészítő nincs, megkérdezte a zenészeket ~~ők~~ ~~kik~~ egy ilyen műhely felállítását igen szükségesnek tartják, mert most minden legcsekélyebb javítás miatt is igen messzire kell menniük, végül pártoló érvül azt is felhozza, hogy folyamodó Pest szülötte. A döntést természetesen az akkor szokásos módon a tanácsra bízta, mely e jelentés alapján Scheilly Kristóft 1813. május 29-iki ülésén "helybeli hangszerkészítőnek" felveszi. 1/.

1/.P.lvt.Relat.a.n.991-~~9914~~

1820. január 15-ikén, mint nőtlen, róm.katholikus hangszerkészítőt iktatják a polgárok sorába. 2/. Az 1822-es Cimjegyzékben a

2/.P.lvt.Polg.tzsk.II.köt.28 l.

3. Mozsár utcában, saját házában (melyet Antal bátyjával együtt vett meg), lévő műhellyel, az 1827 évi Utmutató³/, szerint üzlete a Bel-

3/.Dorffinger:I.m. 460.1.

városban, 616 sz.a.a Zsibárus és Uri ² utcák sarkán lévő Bene-féle házban volt. Az 1833 évi összeírás idején a Mozsár utcában lakott. Élte utolsó éveiben folytonosan beteg volt, meg is vakult. 1835. augusztus 1-jén halt meg. 4/w

4/.P.lvt.Relat.a.n. 914.

Jó zenész, elsősorban oboás, volt Schaily Antal, Kristóf testvér~~bátyja~~. Ő is atyjától tanulta a hangszerkészítés, nevezetesen a fafuvókészítés mesterségét és atyjához hasonlóan muzsikálni is szeretett, 1811-12-ben a pesti Városi Színház^{hoz} első oboistának szerződött és ekkor még mellékesen fuvóhangszereket is készített. Idővel azonban a gyakorlati érzék legyőzte a művészi hajlamokat és Schaily Antal 1816 legelső napjainak egyikén benyújtja a pesti városi tanácshoz folyamodványát, melyben fafuvóhangszerkészítővé leendő felvételét kéri, felsorolván a róla már ismert adatokat s mellékelvén a nagy zenebarát és az egyetemen az esztétika tanárának Schedius Lajosnak 1815. december 22-ikén kelt bizonyítványát, amely igazolja, hogy foly⁸modó nemcsak a Városi Színház első oboistája volt, hanem több más hangszerezen is játszik és ügyesen készít hangszereket. Goszleth tanácsnok augusztus 8-iki jelentésében mindezeket ismételvén, hozzá teszi még, hogy Pesten nincs fafuvókészítő, ezért ilyenre szükség van, egyebekben pedig kérvényező és ennek testvére Kristóf, aki már második esztendeje rézfuvókat készít, együttesen megvette 8000 forinton a 3-Mozsár utcában lévő 662szu házat s ^{ilyképen} egy adózó is. E jelentés alapján a tanács 1816. augusztus 14-ikén Schaily Antalnak szabad művészete gyakorlását megengedte. Az 1828-as összeírás szerint két legénnyel, ~~éxxxyxinnxxix~~ az 1836-os céh-összeállítás szerint három legénnyel és egy inassal dolgozott mozsár utcai házában. Az 1848-as céhtiltakozáskaláirói között nincs.

Schaily Antal husz évig zavartalanul űzte mesterségét, amikor váratlanul heves támadást intézett ellene a pesti esztergályos céh. 1/. 1836-legelején az esztergályosok céhe, valószínűleg mihelyst megtudta hogy a hangszerkészítők céhszabadalmat kapnak, a városkapitány útján azzal a kívánsággal fordul Schaily Antalhoz, hogy vagy lépjen az ő céhükbe, vagy végeztesse munkáit esztergályosokkal. E kívánságnak ellen Schaily a helytartótanács-

1/. Ugy e per, mint az 1816-os felvétel iratai közös iratcsomóban találhatók:
P.lvt.Relat.a.n. 914 sz. alatt.

I (Bleszner A'-
gostrol, ~~magyar~~ -
Kegyet) gázor cék
tárgja és hangyerké-
szítő, nem tegy említést.)

hoz fordult védelemért. 2/. Február 19-ikén kelt terjedelmes latin

2/. Adattár....

beadványában, melyet — mint a későbbiek is — Fegyveres Ferenc ügyvéddel készíttetett el, kifejtí, hogy húsz évi munkásság után azt kívánják tőle hogy, esztergályosokkal dolgoztasson kik ehhez nem értenek. Az ő mesterségéhez lényegében négyféle művészethez kell érteni, a famegmunkáláshoz, az ezüstművességhez, a rézöntéshez és a zenéhez. Ez ismeretek birtokában oly hangszereket készít, melyek vetekszenek a bécsi készítményekkel és az egész monarchiában becsülik munkáját. Ha nem hagyják őt zavartalanul dolgozni műhelye tönkre megy s nem fognak tőle többé vásárolni. Kéri jogainak védelmét. E beadvány kiinduló pontja lett egy hosszas perlekedésnek, melyben az ellenfelek és az ítélkező tényezők közötti iratváltások jókora csomaggá duzzadtak. A per végeredményben Schaily javára dőlt el s ezzel beérhetnők mi is, ha egyrészt az iratok egyuttal éles fényt nem vetnének arra, hogy ilyen, a megélhetésért való küzdelemben az igazság és akaratlan tévedés, a rosszakarat és szándékos ferdítés mily változatos összeviasszaságban szolgál fegyverül s ha másrészt a vád és védelem során nem merülnének fel egyuttal ily nevek is, melyeknek viselőiről e per nélkül annyival kevesebbet tudnánk. Miután Schaily a helytartótanáctól kért védelmet ez szeptember 26-ikán felvilágosításért a városi tanácshoz fordult, mely az esztergályosok céhének dolgában eljáró városkapitánynak Patachich Józsefnek adta ki jelentésre az ügyet, kinek felszólítására az esztergályosok már október 21-ikén beadták kívánalmaikat, melyeknek lényegét eképpen foglalták pontokba:

- 1/. Schaily 1816-ban hangszerkészítési jogot kapott, de azt nem hogy esztergályos legényeket fogadhasson fel,
- 2/. Ezt a jogot nem is kaphatta volna meg, mert csak mesternek van legénytartási joga, ezért
- 3/. ~~csak~~ csak hangszerkészítő legényt vehet fel, amiben nem is kívánták gátolni,
- 4/. Schaily azt mondja, hogy ő az esztergályos legényeket "preparálja" s hogy többféle iparosra van szüksége. Ha ez így áll, akkor "preparálja" inkább a hangszerkészítőit mindarra, amire szüksége van.
- 5/. Iám Bleszner Ágost óvatosabb volt mint-ő, felvétette magát az esztergályosok céhébe s így zavartalanul kap legényeket.
- 6/. Ők korántsem akarják Schailytól az esztergályosokat eltiltani, hanem azt kívánják, hogy Schaily az esztergályos legényeket az ő céhük előljárója útján fogadja fel, s aztán "preparálja" őket. A jó rend kívánja azt, hogy a céh adja a legényeket, fegyelmi szempontból ezek továbbra is az ő fennhatósága alatt álljanak s hogy a vándorkönyvüket is a céh állítsa ki. —

Ha Schaily kívánságuknak eleget tesz, úgy semmi ellentét közöttük nem lesz.

Seeber polgármester a november 5-iki tanácsulésból tett felterjesztésében a városkapitányi jelentés ismételése után, hozzátette még, hogy miután Schaily nem tanulta az esztergályosságot, a szabályok értelmében nemis vehető fel az esztergályosok ~~céh~~ébe. Egyidejűleg felemlíti, hogy a zongorakészítőknél már régen szokásban van, hogy asztaloslegények dolgoznak náluk; tegyék hasonlóképen a fafuvókészítők^{is} ~~is~~ (a céh útján kapjanak) legényt, aki azonban ama mester ~~fen~~ fennhatósága alatt áll akinél dolgozik. 1/. A helytartótanács e fel-

1/....."quod quemadmodum clavicordiorum confectores opera arculariorum sodalium libere utuntur, ite etiam recurrenti, pro quo caeteroquin multorum annorum usus militat, liberum sit, partes constitutivas flatilium instrumentorum medio torneatorum sodalium in sua officina et sub propria directione deinceps quoque parandus curare" mondja az eredeti felterjesztésben.

fogást magáévá tette s 1837. január 10-ikén értesítette a városi tanácsot, hogy az esztergályosok kérését elutasította. 2/.

2/.....coetum torneatorum ab infundato petito annotum haberi.

§ segede-
lemért, s
azt kérte

Alig zajlott le az esztergályosokkal való háborúsága, a hangszerkészítők céhének kebeléből indítottak ellene támadást s elakarták tiltani a rézfuvóhangszerek készítésétől, úgy hogy már 1837. február 15-ikén újból a helytartótanácsához fordult. Engedje meg, hogy úgy fa, -mint rézfuvóhangszereket készíthessen. Hosszú beadványában előadja, hogy a rézfuvóhangszereket készítő Kristóf nevű öccse halála után ő folytatta annak mesterségét s hogy ennek műhelyébe újabban saját fiát Rudolfot állította be. Schaily tudta, hogy az ő ellene intézet támadás Beutner /Peitner/ Henrik kedvéért történik, ki csak a legújabb időben kapott jogositványt. Nemis késik róla elmondani, hogy az újfajta hangszerekről fogalma sincsen s hogy a céh Peitnert remekelés nélkül vette fel, aki bécsi tucat árut hozat s csak arra jó, hogy kiselejtezett hangszereket árusítson. 3/.

3/.....ut monopolium sic dictis Ausschusz instrumentis exercere valeat" stb.

Ezzel szemben saját hozzáértésének igazolására bemutat rendelkezéseket melyek teljes fuvózenekarok összes hangszereiről szólnak, 4/. s di-

4/. Adattár.....sz.

csérő nyilatkozatokat. Érvelését végezetül pontokba foglalja össze mondván hogy: 1/. a kétféle fuvóhangszer készítőinek elkülönítése nem szükséges, nincs is külön-külön céhük, 2/. ily monopoliumokat szükségtelen életbe hívni, 3/. Bécsben olyan hangszergyárak vannak melyek minden fajtájú hangszert gyártanak, 4/. hogy a katonaság részére szerződési alapján oly hangszereket kell szállítania milyeneket csak ő készít, ha ettől eltiltják a külföldön fogják azokat vásárolni, de mert az azonos hangolás rendkívül fontos, úgy a többi fuvó^{hangszert} is a külföldön fogják vásárrni s ilyképpen a pesti hangszeripar és kereskedelem vissza fog fejlődni. Végül 5/. ismétli, hogy Kristóf öccse halála óta ő készít rézfuvókat.

☞ Bunkeresztli rendelője írja hogy az 3 hangszert, mint az egész Ausztriai biradalom legjobb hangszereit ajánlották. -
Számlájuk látni hogy hangszerezoltan a, legújabb szerkezetű, mintájú hangszereket készílték.
A megrendelésükről is

Újból kezdődött a hivatalos út, melynek végén az 1837. május 12-iki tanácsülés határozatából Veidinger József helyettes polgármester előterjesztette a helytartótanácsához jelentését. Ebben elmondja, hogy Vojdisek József tanácsnok, mint a hangszerkészítők céhének gondozója a jó rend kedvéért a város alközpontja utján Schailyt a rézfuvók készítésétől eltiltotta, továbbá hogy Peitnert ezzel szemben kizárólag rézfuvók készítésére korlátozta. Javasolta a helytartótanácsnak, hogy Schaily Antalt a fafuvók készítésére szorítsa. A helytartótanács azonban 1837. július 18-ikán úgy döntött, hogy miután Schaily úgy az új céhprivilegium megadása előtt, mint után, mindkét féle hangszert készített s ehhez ért, ennek további gyakorlásában meghagyandó. E rendelvényt az augusztus 30-iki tanácsülésen hirdették ki.

A céh erről értesülvén, nem nyugodott meg, hanem a tanácstól kikérte amaz okmányokat -értsd Schaily folyamodványát - melynek alapján a helytartótanács döntött. Ezeket meg is kapta s igen sietve elkészítette feltejesztését, mely szeptember 23-ikáról kelt. A közismert adatok ismételése után rámutatnak arra, hogy Schaily Kristóf 1835. augusztus 1-jén meghalt. A céhprivilegiumot pedig a megyén 1835. májusában kihirdették, akkor amikor még Kristóf élt s így Pattasich kapitány jól tette, amikor Schaily Antalt a rézfuvók készítésétől eltiltotta. / Itt a céh tudatosan valótlant állít, mert a céhszabadalmat mint később látni fogjuk 1836 január 28-ikán írták alá Bécsben, s a céh e közeli keletéről még nem feledkezhetett meg; épp úgy céltudatos volt a megyére való hivatkozás. / Az is jellemző, hogy Schaily Mihályt, az apát, a budai hangszerkészítőt is tudatlannak mondják, kinek Bürger dolgozott és Bleszner is, aki 1806-ban Pestre költözött. Ezután kijelentik, hogy Peintner sem ügyetlen, / nicht ungeschickt/. Főérvük az, hogy Haueisz János ki újabban megint itt van, jó rézfuvókészítő, kinek Schaily Kristóf 1832. szeptember 23-ikán bizonyítványt ad arról, hogy 1818. január 12-ikétől a bizonyítvány keltéig nála dicséretesen /mit Empfehlung / dolgozott. Ez utóbbi munkáiról a magyar színház zenekari tagjai elismerően nyilatkoznak. Ez után mutatják be főérvüket, Haueisznek - minden bizalommal az ő kívánságára, - 1837. szeptember 18-ikán kiállított, ama nyilatkozatát, hogy addig, ameddig ő Schaily Kristófnál dolgozott, Schaily Antal öccse műhelyében egy rézfuvó elkészítésén sem segédkezett, hogy ehhez nem ért s hogy testvére jogtalanul visszatartott legényeivel dolgoztatott. Végül kijelentik, hogy Schaily Antal hiába dicsekszik azzal, hogy rézköklarinetet csak ő tud készíteni, tudja azt más is, azért kéri, hogy nevezetett a helytartótanács korlátozza a fafuvók készítésére.

A helytartótanács ugyan e beadvány dolgában is meghallgatta a városi tanácsot, most már csak a sokszor hánytorgatott érvek és ellenérvek ismételéséről volt szó s noha a tanács 1838. március 8-iki előterjesztésében a céh álláspontját foglalta el, a helytartótanács megmaradt a szerzett jogok tiszteletében s a céhet június 19-kén kérésével elutasította.

E nem épületes persorozat mégis azzal a tanúltsággal szolgál, hogy a Schaillyék igen jó hangszerkészítők voltak, kik nemcsak egyes zeneművészeknek készítettek jó hangszereket, nemcsak a mi katonai zenekarainkat látták el fúvókkal, hanem a külföldön is teljes fúvózenekarra való hangszersorozatokot szállítottak.

Haueisz / Haneisz / János ^a / Schailly Kristófnál hosz-
szú ideig (1818 tól 1832-ig) dolgozott, az 1832-36 közötti időben
valószínűleg vidéken vagy hazájában kereste szerencsáját. 1836 kö-
rül ismét Pesten van s itt ^(készít) hangszereket, 183... remekelt 1/. felve-

1/. Remeklésének megvizsgálására Teufelsdorfer céhelöljárónak egyik meghívó
cédulája a Relat.a.n. 914 mellett fekszik.

szik mesterré, 1839 november 14-ikén pedig, mint nős, római katolikus
Groszlitzben /Csehország / született, rézfúvóhangszereket cináló
mestert, felveszik a pesti polgárok sorába. 2/. Ugylátszik kedvelt

2/. P.lvt. P. Polg. törzskönyv II. köt. 181 l. Míg sok mesternél a név fonetikus írá-
sa okoz zavarokat, addig Haueisznél ez fordítva van s nevének u ^{betűj}ét ismé-
telten olvasták n-nek. Így a polgárok törzskönyvében is Haneisznak irták nevét.

s becsült mester volt, mert az 1848-as céhtiltakozó iratot mint a
hangszerkészítők céhének másodelöljárója írja alá.

Szintén Schailly Antal műhelyében tanult Gerhardt

Gusztáv Adolf 1835. december 22-ikén kérte fafúvókészítő mesterré
való felvételét. Kérvényében elmondja, hogy 1826-ban szabadult fel,
1829-ben Stuttgartban dolgozott, ugyanazon év augusztusában Schailly-

Antal ^{hoz} szegődött be Pesten, itt dolgozott 2 évig, aztán hazament, 1833
októberétől ismét Pesten dolgozott mint legény, 1835 február 16-ig
amikor megnősült s azóta saját számlájára dolgozik, azért kéri a
mesterjogot, hogy cégtábláját kifüggeszthesse. Vajdisek tanácsnok
felszólítására a hangszerkészítők 1836. február 29-ikén nyilatkoz-
tak melyből kitetszik hogy Gerhardtal közvetlenül is tárgyaltak,
ki bemutatta nekik kérsztlevelét mellyel igazolta, hogy Auersbach-
ban / Szászország / 1808. november 13-ikán született, távábbá vándor-
könyvében is látták, de annak adatait, melyek katonai szolgálatra
alkalmatlannak tüntetik fel, elbocsátó levél vagy felszabadító le-
vél érvényével bírónak nem fogadják el. Több igazolást és remeket
kivánnak. Gerhardt a tanácsnok előtt szóbelileg bizonygatta, hogy
náluk a bizonyítványadás nem szokás, mert a mester bejelentése
alapján adja ki a rendőrség a vándorkönyvet. Végül formai elbocsá-
tásra nincs szüksége, mert nem monarchiabeli. A jelentés felett az
augusztus 5-iki tanácsülés határozott, mely Gerhardtot kérésével
elutasította. Erre Gerhardt pár hónap múlva új kérvényt nyújtott
be, ebben működését így csoportosítja: 2 év Schaillynél, 3 év Blesz-
nernél, 4 év vándorlason ez kitesz kilenc évet. Időszámítása kissé
évesített, mert Schaillynál 1829/31 között töltött időt, utóbb Blesz-
nerrel is igazoltatja. De fogadjuk el Bleszner ^{nel dolgozott} bizonyítványát té-
vesztés nélkül, ha meggyőzők 1833 októberétől 1835 februárjáig

hogy

(2+) ^(itteni)
~~érvényesnek~~ akkor is csak 1. és 1/2 évet tesz ki a legényszolgálat. Az 1826 és 1835 közti idő kilenc év. ~~de~~ a tanács ez esetben a számítást elfogadta és 1836. december 9-ikén Gerhardt Gusztáv Adolfot mesterré iktatta. 3/.

3/. P.lvt. Relar. a.n. 5736

A múlt század harmadik tizedének elején, ha nem a huszas évek végén, végre a távolabbi külföldről is vándorolt be hozzánk hangszerkészítő. Ez a Dániából való Juul Keresztély fafuvókészítő volt, ki Pesten megtelepedvén, műhelyét 1827-ben a Hatvani utcában az 545 szű. Glasz Mátyás féle házban találjuk. 4/.

~~A céhszabályzat megszerzését szintén kívánta, s a költségeit a céhszabályzat megnyerésére indított omorgalmat látnogatta, s az egyet képerolatos~~

4/. Dorffinger: Wegweiser... 460.1.

ségekhez hozzájárult. Közkedvelt ember lehetett, mert amikor 1836. nyarán fafuvóhangszerkészítő mesterré való felvételét kéri, ellene nincs kifogás. Ügyének tárgyalásakor Vojdisek tanácsnok jelenti, hogy kérvényező úgy vándorlási idejének szabályos betöltését, mint erkölcsi kifogástalanágát igazolta, s hogy már évek óta Pesten gyakorolja iparát, miért is a tanács 1836. augusztus 9-iki ülésén Juult fafuvóhangszerkészítő mesterré felveszi s miután a hangszerkészítők céhszabályzatának elnyeréséhez szükséges költségekhez hozzájárult, kinevezi a jelantéstévőt mint a céhügyek gondozóját, hogy Juult, a többi mesterhez hasonlóan, remeklés nélkül a hangszerkészítők céhébe iktassa be. 1/. Néhány

1/. P.lvt. P.t. jkönyv. 1836. 7106 szű. határozat.

év múlva 1839. november 25-ikén a tanács pesti polgárrá felveszi a kopenhágai születésű, nős, ágostai evangélikus fafuvóhanszerkészítő mestert; Juul Keresztélyt. Polgárrá léételét csak néhány évvel élte túl, meghalt 1845. január 2-ikén. Műhelyét özvegye, Juul Magdolna vezette tovább, legényének Schunda Józsefnek mint művezetőnek segítségével.

Schunda József hangszerkészítő 1818 ban született a Csehországi Sibrinben. Prágában Horák Vencelnél tanult 1837. január 22-ikétől 1842. május 8-ikáig, azután május 17-ikén felszabadították. 1842. május 29-ikétől 1843. február 15-kéig Bécsben Hell Ferdinandnál dolgozott. Innen, alighanem előzetes levelezés alapján, egyenest Pestre jött Juulhoz, hol 1843. február 19-ikén lépett szolgálatba. 2/. Itt maradt Juul haláláig, majd

2/. Lütgendorff i.m. 456-ik lapján Geyertől veszi át azt a téves adatot, hogy Schunda 1842-ben jött Nagyhoz. /Geyer keféstnév nélkül említi Nagyot, Lütgendorff Nagy J.,-nek hívja/ s ismeretlen forrás alapján mondja a 347-ik lapon Nagy címszó alatt, hogy Schunda, Nagy Ferenc műhelyét vette át, holott Nagy, mint fentebb láttuk 1848-ban mint mester ír alá egy tiltakozóbeadványt.

mint művezető folytatja szolgálatát. Schunda-ugy látszik az

Antal vésnök 1837. július 16-ikán kiállított együttes nyilatkozata arról, hogy Peitner nem készít fafuvóhangszereket hanem inkább olaj-és pálinkaárusításból él.3/.

3/.P.lvt.Relat.a.n.914.

A szabadságharc előtt mesteri^{jogot kérő}fuvóhangszerkészítők sorát a budai születésű Anker Rudolf zárja be. Itthon tanult s hat évi inaskodás után felszabadították s elment vándorolni, de valamilyen szembaj visszatérésre kényszerítette s meggyengült látóképességével csak kisebb erőfeszítést igénylő munkát végezhet^{ett}. Mindezeket a mesterjogot kérő folyamodványában adja elő, de a céh a formások betartását javasolja, noha sem meterségbeli, sem erkölcsi kifogásokat nem emel Anker ellen. A tanács 1847. június 12-ikén a vándorlás elengedését javasolja a helytartótanácsnak, amely július 6-ikán 28411 sz.a. úgy döntött, hogy "mérsékelt könnyebb szerű remeket adjon fel s annak sikeres elkészítése után" Ankernek a mesterjog megadandó.1/.

1/.Orsz.Levt.HÉ.Tan.459 a,Városi,36. 1847.

Az itt felsoroltakon kívül, a fuvóhangszerkészítők sora dolgozott vagy tanult Pesten és Budán kikben akár a szükséges erély, akár a megfelelő készség hiányzott ahhoz, hogy önállóulni kívánjanak. Mint a vándorlás sok külföldi hangszerkészítőt hozott városainkba, kik azután itt megtelepedtek, úgy itteni születésű hangszerkészítők is kötelesek vándoréveik során külföldön maradtak s ezekről egy-egy halotti értesítésen vagy a házasságkötéshez szükséges bizonyítvány vagy a letelepítéshez szükséges ~~hírvány~~ elbocsátólevél kérésének szegényes adatain kívül mit sem tudunk, nyomtalanul elnyeli őket az idegenben való élet forgataga.

IV.

rendszerből
A pesti és budai orgona- és zongorakészítők céhszabadalmat kérnek, de elutasítják őket. - A szabad művészek idegenkedése a céhtől. - A céhszellem erősbbödése. - Az összes pesti hangszerkészítők együttes újabb folyamodványai. - A céhszabadalom elnyerése

A hangszerkészítők sokáig magukénak vallották azt a felfogást, hogy a hangszerkészítés oly szabad polgári foglalkozás, mely sokkal inkább a művészettel, mint valamely mesterséggel rokon, de semmiképen sem iparág. Emlékszünk még Augustin zongorakészítőre, ki sehogysem akart a céhbe belépni, mert ő szabad művész s a mester szó, ugylátszik a csizmadia vagy papucskészítő fogalmával párosult nála, ami egyértelmű volt a foglalkozás lefokozásával. Pedig a gyakorlatibb érzékű hangszerkészítők hamarosan rájöttek arra, hogy előjogokat szerezni a gazdasági boldogulás szempontjából célszerű. Amíg a hangszerkészítők száma igen csekély volt, nem is gondoltak arra, hogy céhet alkossanak s valahányszor újabb jog megadásáról szó volt, rendszerint beérték annak hangsúlyozásával, hogy a megélhetés nehézsége nem teszi kívánatosná számuk szaporítását. Látták azonban, hogy a másféle foglalkozást űzők céhekbe tömörülven érdekeiket úgy gazdasági mint erkölcsi szempontból/pld. a kontárok munkája ellen / jobban tudják védeni, a legényeiket jobban fegyelmezni, vagy betegség esetén könnyebben támogatni, mintha külön egyenként szerepelnek, mi sem természetesebb tehát, mint az, hogy a hangszerkészítők között is felmerült egy külön céhbe való tömörülésnek gondolata. Indítékot erre több oldalról is nyertek. Résztint maguk vándorlásaik közben tapasztalhatták, résztint a hozzájuk kerülő vándorhangszerkészítő legények előadásaiból ismerhették meg a külföldi pályatársaik elhelyezkedését a városok polgári életében. Így értesülhettek arról, hogy a zongorakészítők, kik a dolog természete szerint famegmunkálást végezván, a közelebbi külföldön az asztalosok céhébe lépnek be, míg Franciaországban, hol sok igen szép berakásos munkát végeznek, a hangszerkészítők^P-tehát az asztalosokénál finomabb munkát végzők - céhébe vétetik fől magukat. A hegedűkészítők már rátartibbak voltak s általában szabad foglalkozásként űzték művességüket. Azt sem szabad figyelmen kívül hagyni munk, hogy mihelyt a hangszerkészítő már nem egymaga végzett el ~~munkát~~ minden munkát, hanem műhelyében legénnyel vagy legényekkel is dolgoztatott, ami az orgona és zongorakészítőknél elmaradhatatlan volt, rövidebb hosszabb időn belül jelentkeztek az asztalosok, kik, vagy eltiltani akarták a legényt, vagy a hangszerkészítőt birták rá arra, hogy közéjük lépjen be. /Itt nagy szerepet játszottak a legények után a társládába fizetett összegek. /-1/. Hangszerké-

szítőinek néhány a békesség kedvéért, mint polgári hangszerkészítő az asztalosok vagy az esztergályosok közé (is) felvételte magát, néhányak meg függetlenségük védelmében, vagy büszkeségből, állták a sarat s civakodásaikkal szaporították a céhbiztos tanácsstag munkáját.

1813-ban a régi céhszabályok helyébe új általános érvényű szabályzati normát bocsátották ki, mire a meglévő céhek sorba kérték az új normához formált. szabályzatuk jóváhagyását. A céhszabályok nyújtotta előnyök felkeltették a hangszerkészítők figyelmét s megindultak a szabad művészetet űzők között a céhalakítási tervezgetések. Az orgona és zongorakészítők — valószínűleg a műhelyük kívánta legénytartás miatt, s azért is mert már elég nagy számban dolgoztak Pesten és Budán — ezenfelül élénken az emlékezetükben állhatott még amaz öt év előtti eset, amikor a zongorákat is készítő Vogl butorgyárossal szemben pervesztesek lettek, mert mesterségüket nem védte céhprivilegium, és voltak az elsők kik külön céhjogot kértek maguknak. 1817. szeptember 19-ikén a pesti és budai polgári orgona és zongorakészítők egy kérvényt nyújtottak be a királynak.

Generales Articuli Cehales pro Contuberniis et Coetibus regni Hungariae. Ld. Széchenyi Társaság: Magyarországi Céhéleti Történet. I. k. 167 l.
1/.Ld. Adattársz.

melyben hivatkozva a Magyarország céhéletének üdvös szabályozására 1813-ban kiadott céhszabályzatra, ennek az Orgona és hangszerkészítők új céherészére, persze a taksa lefizetése mellett való engedélyezéseért, folyamodnak. Hangsúlyozzák, hogy ez nemcsak a rendtartás miatt lesz hasznos, hanem a zugkereskedelem ellen is hatékony védelmet fog nyújtani. A mellékelt céhszabályzat, azon kívül a megfelelő helyekre betoldották a céh nevét, annyira másolata az 1813-as normának, hogy még a zárójel közötti tájékoztatókat is hűségesen lemásolták. A folyamodványt a következő tizenegy hangszerkészítő írta alá: Herodek József, Wopaterny József, Petter Ignác, Schillinger Mátyás polgári orgonakészítők, Janitsek Károly, Habersberger József, Drüner Károly, Schwab Vilmos, Lettner Jakab, Krausz József, Laikauff Antal, János, hangszer(=zongora)készítők.

Ezt a kérvényt Bécsből a helytartótanácsához küldik, az pedig 1818. március 2-ikén 6239 sz. a. leküldötte úgy Pest, mint Buda tanácsához véleményezés végett. Pesten a kérvényt jelentéstételre Goszleth Ferenc tanácsnoknak adták ki, 1/.

1/.P.lvt. Intim. a. n. 804. — Orsz. Lvt. 1819. C. v. 10259 és 1820. C. v. 1120.

aki azonban az ügghöz hozzá sem nyúlt. Ugy látszik már ekkor beteg volt s nemsokára meghalt. Az ügy Pesten feledésbe ment. Időközben a budai referens Perger Ignác az asztalosok céhének kommisszáriusa augusztus 13-ikán megtette jelentését, mely szerint meghallgatta az asztalosok céhét, melynek kebelében a

a négy budai polgári orgonakészítő ~~is~~ tartozik s a céhnek egy külön orgonakészítőcéh felállítása ellen, ha annak szabályai legalább oly szigorúak mint az asztalosokéi, nincs kifogása. Ezt a véleményt a tanács augusztus 18-ikán elfogadta s a helytartótanácsáhozelterjesztette. Amikor ez az előterjesztés a Helytartótanácsához beérkezett, kitünt, hogy Pest még nem válaszolt s ezért szeptember 15-kén erélyes sürgető irat ment ez ügyben a pesti tanácsához. Most Tirnberger András tanácsnokot bizták meg a jelentéstétellel, kinek sürgetésére ^{Szeptember} nov. 11-ikén határozták csak el, hogy Goszleth hátrahagyott aktái közül vissza kell szerezni az eredeti kérvényt. Tirnberger igen komolyan foglalkozott az ügyvel, kihallgatta a kérvényezőket s pontról pontra megtárgyalta velük a kívánt céhszabályzatot. Pesten 9, Budán 3 orgonakészítő van, ezek mesterségüket jól értik s ezért javasolja 1819. január 18-ikán kelt előterjesztésében a tanácsnak, hogy a kérést pártolja. A tanács a javaslatot elfogadja s január 23-ikán kelt előterjesztésében pontosan ismételve Tirnberger előadását, kéri a helytartótanácsot, hogy a céhszabály engedélyezését eszközölje ki. A helytartótanács e két jelentés, és egy rövid úton nyert felvilágosítás alapján, mely szerint a budai orgonakészítők nem akarnak a költségekhez hozzájárulni, miért is a céhszabályzatot csak a pesti orgona és zongorakészítők kapják meg, 1819 április 13-ikán kelt üléséből 10259 szám alatt a magyar királyi udvari kamarának oly értelmű előterjesztést tett, hogy az orgona és zongorakészítők munkája olyan léven mely többféle foglalkozási ágat érdekel s a privilegiumuk későbbi perlekedések indító oka lehet, azért javasolja: maradjon minden a régiben s a kérés utasíttassék el. 1/.

1/. Adattár..... sz.

Az udvari kamara a quieta non movere elvét nem tette magáévá, hanem kikérte az iparügyekben szakértő udvari kereskedelmi kamara véleményét. Ez azután semmivé tette a pesti orgonakészítők minden reményét, mert kifejtette, hogy Magyarországra is érvényes az, hogy a hangszerkészítők vagy az asztalosok ~~szabályozottan~~, vagy ~~pedig szabad foglalkozásként~~ vagy az esztergályosok céhébe lépnek be, vagy pedig szabad foglalkozásként üzik mesterségüket, ~~amelynek~~ Bécs^{nek} és Prágának adatott meg az a legfelsőbb kegy, hogy ~~itt~~ három tanulóév és a remek elkészítése után, ~~amely~~ ^{A remek} a zongoracsínálónál egy zongora elkészítésében s az orgonakészítőknél egy orgona megrajzolásában s a részek működésének pontos magyarázatában áll, melyet szakértők előtt kell bemutatni s általuk elfogadtatni, ~~amely~~ ^{amely} hangszerkészítő mesterré legyen s legényeket tarthasson. Az udvari kamara ezt az érvelést a magáévá tette, mert hiszen nem lehet a magyaroknak is megadni azt, ami Bécs és Prága előjoga s 1820 január 20-ikán értesítette a helytartótanácsot, hogy a pesti orgona és zongorakészítők kérvénye elutasítandó, amiről ez utóbbi érdekelteket már január 25-ikén értesítette.

A pesti hangszerkészítők-most már nemcsak az orgona^{építők} és zongorakészítők-erre megszerezték a bécsi és prágai privilegiumok szövegét, s 1820.május 26-ikán beadványt intéztek a pesti tanácshoz, melyben előadták, hogy az uralkodó főleg azért utasította el céhszabályzatot kérő folyamodványukat, mert a k.k.Böhmisch-Oesterreichische Hofkanzlei jelentése szerint ilyen szabadalma se Bécsnek, se Prágának nincs. Ezért csatolják a bécsi és prágai városi tanácsok által az ottani hangszerkészítők részére kiadott szabályzatot, amely a rend fentartására szolgál, s kéri, hogy annak tanulmányozása után, miután szabályzatot kiadni ^{a tanácsnak jogában} ~~jogukba~~ áll, ahhoz hasonló léptessenek életbe. Az ötlet eléggé talpraesett lett volna, ha a hivatkozott szabályzat nem nyert volna legfelsőbb kegyből jóváhagyást. A pesti tanács semmiképpen sem kockáztatta meg, hogy a világos elutasító határozatot kijátsza és saját hatáskörében alkosson szabályrendeletet, amelyet elébb-utóbb, ha saját jószántából nem is, de felsőbb parancsra a helytartótanácsnak amúgy is be kellett volna mutatnia. A kérdést legegyszerűbben úgy oldották meg, hogy a kérvényt mellékleteivel együtt, elintézetlenül egy tanácsnoki íróasztal fiókjában felejtették. ^{Itt} ~~hol~~ egy évtizedig pihent, hogy aztán - mint újabb céhszabadalmi beadvány folytán tárgytalan-
ná lett ügydarab - az előiratok mellé kerüljön.

Ha a hangszerkészítők nem is kaptak semmiféle szabályzatot, hallgatólagosan megegyeztek abban, hogy az általános érvényű céhszabályokhoz ^{ZENEKADÉLIA} ~~tartják magukat~~, ami minden ténykedésükből, véleményadásaik lényeges pontjaiból kitűnik. A tanács illetékes szenátora is figyelemmel kíséri és számon tartja őket. ~~1828~~ 1828-ban 14 hangszerkészítő mestert kik 18 legénnyel dolgoznak tart nyilván. 1/.

1/.P.lvt.Int.a.n.2355 kül.csom.Adattár sz.

*mint "genator
et gremialium instru-
mentorum musicarum
confectorum commissa-
rius" aláírva*

1830-ban elérkezettnek látják az időpontot, hogy céhszabadalmuk elpihentetett ügyét újból életre keltsék. Drüner Károly zongorakészítő és Teufelsdorfer Péter hegedűkészítő a pesti hangszerkészítők összesége nevében február¹⁸ 20-ikán benyújtják kérvényüket, amelyben kéri a tanácsot járjon közbe, hogy ők is tömörülhessenek saját céhbe s e célból a bemutatott szabályzat-tervezet engedélyezését legfelsőbb helyen eszközölje ki. Négy nap múlva a tanács a céhügyeket gondozó tanácsnoknak Szloboda Mihálynak adta ki a kérést, ki jelentését elkészítve azt július 11-ikén benyújtotta. Előadványában kifejti, hogy a kért céhszabályzat a Bécsben és más városokban érvényes szabályzattal megegyezik s hogy elegendő számu hangszerkészítő van Pesten, azért javasolja, hogy a céhszabadalom megadását a tanács felsőbb helyről kérje. Egyúttal mellékel egy kimutatást, melyben a 17 pesti hangszerkészítő nevét és lakását sorolja fel. 2/. Sok fejtörést okozhatott ez az ügy, mert ^{a tanács} ~~csak~~ esztendőre, az 1831.március 31-iki ~~tanács~~ ^{tanács} ülésből

2/.Adattár sz.Az itteni jegyzék I.1-9,II.1-5 és III.1-3 sz. alattiak vannak az 1830,július 11-iki jegyzékbe felsorolva.

kifolyólag terjeszti fel a folyamodványt a helytartótanácsához. Ez utóbbiban - az előiratok tanulmányozása folytán - az 1820-as visszautasítás többrendbeli aggályt támasztott, mikre nézve felvilágosításokat kért. A városi tanács utolsó felterjesztése 1833. július 24-ikén kelt, amikor újból megismétli kérését, s több rendbeli felvilágosítással szolgál. Indokai közül, mint újabb érv kiemelendő, az, hogy a hangszerkészítő céhre már csak azért is szükség van, mert a szakképzett legények köteles vándorlásuk idején csak hangszerkészítő céhhez tartozó mesterhez mennek, s csak úgy jönnek zongorakészítők Pestre, ha nem lesznek többé kénytelenek az asztaloscéhhez tartozni, mely intézkedés vég-eredményben a közönség javát szolgálja. A türelmetlenkedő pesti hangszerkészítők időközben /1831. augusztus 17-ikén/ közvetlenül Bécsben is benyújtották újabb kérvényüket, ami majdnem zavart okozott. Végre az udvari kamara tudósítványa alapján a helytartótanács 1833. november 26-ikán közölhette a pesti tanáccsal, hogy ha a hangszerkészítők a céhszabályzatot úgy módosítják, hogy a céhben a legények 4 szolgálati évre, az asztaloslegények 2 évre köteleztetnek, s hogy a céhhez tartozók a városi tanácsjoghatósága alá rendeltetnek, akkor a király hajlandó, újabb felterjesztésre, a pesti hangszerkészítőknek a céhszabadalmat megadni. 1/.

1/. Adattár

sz.

ZENEAKADÉMIA

LISZT MŰZEUM

E feltételeket sietve teljesítették a hangszerkészítők, de még így is jó idő telt el míg a kilátásba helyezett szabadalom írásban feküdt az érdekeltek előtt. Tizenkilenc évi várakozás és kilincselés után, végre 1836. január 28-ikán aláíratott a pesti hangszerkészítő céhet és céhszabályait megerősítő királyi privilegium, mely a helytartótanács útján Pest megyéhez s Pest Városához került.

A céhprivilegium 49§-ból áll, szól pedig

az 1 - 9 pont az inasokról

a 10-20 " a legényekről

a 21-28 " a mesterekről általában

a 29-35 " a mesterek kötelelességeiről

a 36 " a temetésről

a 37 " az özvegyekről

a 38-42 " a céhösszejövetelekről

a 43-49 " a céhmester és a másodcéhmester választásáról.

E szabályzatnak Pest megye közgyűlésén történt felolvasásáról a szabályzatba a következő záradékot vezették be:

„ Tekintetes nemes Pest vármegyének 1836-dik eszteni-dei március hónap 17-dik napján, szabad királyi Pest városában tartatott közgyűlése alkalmatosságával e jelenvaló s 49 cikkelyből álló céhbeli kegyelmes privilegium a gyűlés színe előtt minden ellentmondás nélkül kihirdettétvén -amennyiben a törvény

és törvényes szokásokkal s az illető jurisdictiok törvényes szabadságaikkal nem ellenkezne, a megyebeli tiszti ügyész meg-egyezésének és hozzájárulásával elfogadtatott.

Megolvasta és kiadta a fenttisztelet Tekintetes
Nemes Vármegyének főnótáriusa

Sárközy Imre s.k. "

Harmadnapra a szabadalomlevelet a városi tanács előtt olvasták fel, amit úgy az eredeti példányra, mint a másolatra rávezettek - immáron magyarul - eképpen: "1836-dik esztendei március 19-ikén Pesten tartatott Városi Tanács alkalmával a jelenvaló kegyelmes céhbeli privilegium felolvastatott Szén Miklós főjegyző" által. Az aznapi jegyzőkönyv tanúsága szerint az eredeti céhszabályzat a "muzsika eszköz csináló mestereknek" kiadatott a másolatot pedig irattárba helyezték.

A Pesti hangszerkészítők szabadalmas céhe ilyképpen végérvényesen megalakult s megkezdette önálló életét. Teufelsdorfer Péter lett az első, Schwab Vilmos pedig a másod-előjáró. A városi tanács jegyzékbe 1/. foglalta a céh tagjait. E jegyzékben

1/. P. lvt. Intim. a. n. 5823. - Adattár sz.

felsorolt 13 orgona és zongorakészítő, 6 hegedűkészítő és 4 fuvó-hangszerkészítő, 51 legény és 11 inassal dolgozott az 1836-os összeírás idején. Azok közül akik 19 évvel azelőtt a céhprivilegiumot kérő első folyamodványt aláírták, most már csak ketten éltek: Drüner Károly és Schillinger Mátyás. kik megérhették vágyuk teljesítését.

V.

A hangszerkereskedelem. -

A hangszerkészítők panasza a Kerner és Vogel bútorgyárosok ellen. -
Vásári árusok: Windirsch János, Placht József és Ignác. - Placht
Testvérek. - Az 1846 évi iparműkiállítás. - A hangszerkészítők a
külföldi behozatal ellen.

A mives ember és a kereskedő között állandó volt az érdekellentét, ami az anyagi érvényesülés mikéntjében leli magyarázatát. A hangszerkészítő csak azt látja, hogy míg ő sok fáradsággal készített munkáját kínálja eladásra, addig a kereskedő készen vett portékájával, mely gyakran olcsóbb is, rontja megélhetését. A mives ember - joggal vagy jog nélkül - de mindenkor a minőséget, munkájának kiválóságát hangsúlyozza, míg a kereskedőnél ez másodrendű kérdés, lévén a vevő dolga, hogy megítélje mit vásárol. De ha egyenlő jóságú hangszereket is veszünk számításba, akkor is a kereskedő mozgékonyasága, konkurrenciája a behozott árukkal megnehezíti a hangszerkészítők helyzetét. A szükséglet növekedésével lépést tart, talán túl is szárnyalja, a kereskedelem, mely utóbb a mesterségüket kevésbé szerető iparosokat is átnyergelésre készíteti.

Az ipar és a kereskedelem közötti érdekellentétből származó összeütközésekkel Pesten már korán találkozunk. A városi tanács előtt az első per a zongorakészítők és a Kerner és Vogel féle "mobilia fábrika" között 1808-ban zajlott le. Az orgona és zongorakészítők ugyanis megtudván, hogy Kerner és Vogel asztalosok műhelyükben zongorákat készíttetnek az augusztus 17-ikén azzal a kérelemmel 1/. fordultak a tanácshoz, tiltaná el ettől nevezette-

1/. P. lvt. Relat. a. n. 5895.

ket. Weidinger János városkapitány, ki ez ügyben vizsgálat tartásra kiküldött, szeptember 15-ikén kelt jelentésben részletesen beszámol eljárásáról, amelynek folyamán mindenek előtt felkereste a vádlottaknak a Kecskeméti-kapún kívül a Jankovich féle házban lévő műhelyét, hol hangszereken dolgozva két legényt talált, névszerint Lettner Jakabot és Lucz Jánost. Lettner előadta, hogy ő kitanult asztalos, ki a hangszerkészítést Bécsben és Velencében sajátította el s itt is ily munkát végez. Lutz pedig tanult hangszerkészítő, ki éppen egy zongora zöngeszekrényén dolgozott. A műhelyben több eladásra kész zongora áll. Innen Kerner szállására ment, ahol a butorraktárban még három zongora vár vevőre. Ama kérdésére, hogy mily jogon készíttetnek vádlottak zongorákat, felmutatták a helytartótanácsból 1806 április 1-jén nyert privilegi-

umokat, amely szerint olyan finomabb kivitelű munkákat, melyeknek készítése nincs egy privilegiummal felruházott céhnek fenntartva, végezhet s ily munkákhoz megfelelő képzettségű legényeket fel-fogadhat. E nyilatkozattal szemben a hangszerkészítők azt vitatták, hogy az engedély nem vonatkozhatik a zongorára, miután a hangszer nem bútor. Harmadnapra a tanács tárgyalta az ügyet s ragaszkodva a privilegiumban foglalt kitételekhez, a hangszerkészítőket, - miután ⁿics céhszabadalmuk - kérésükkel elutasította.

A nevezett bútorgyár ezentúl is - függetlenül az egyik cégtárs kiválásától - zavartalanul készítette zongoráit. Hirdetésével még 1814-ben is találkozunk, amikor "Vogel A. priv. mobilia fabrikás" jelenti, hogy "teke forma, almárium forma, hosszukás vagy kereszt fortepianok, akár török muzsikával, akár a nélkül" jótállása mellett nála vásárolhatók. 2/.

2/.H. és külf. Tud. 1814. Told. 27 sz.

A kereskedelem, ^{itt} első sorban a behozatallal foglalkozó kereskedelmet értjük, ^{igazi} érvényesülése a vásár volt, amikor ki-portékáját szabadon árúsíthatta. Ha ily vásáros-kereskedőknek volt is Pesten raktárak, azt vásár után zárva kellett tartaniok. Hogy e szabályokat néha ki is játszották, nem szorúl bizonyításra. Ha ilyen furfangoskodásra a hangszerkészítők rájöttek, ugyan panaszt tettek ellene, de az édekelteknek okozott kellemetlenkedésén ^{felül} nem igen értek el eredményt. Látjuk ezt például a Hof Henrik bécsi zongorakészítő ellen 1821. február 3-án tett panasz 1/. elintézéséből is. Hof ugyanis a lipotvárosi vá-

1/.P.lvt.Relat.a.n. 1460.

sárra több zongorát hozott Pestre, melyeket a Marokkóihoz címzett házban raktározott el s ezeket a vásár után is árusította, sőt a vásárlóknak el is mondotta, hogy legközelebb 2. új zongorája

2/.U.o. Hof Bécsből 1820. december 19-ikén azt írja Millernek "...bitte mir einen Pasz von einen ungarischen Adel auf ein Instrument zu schicken." Mire Miller 1821. januarius 6-iki válaszában azt mondja "finden Sie beifolgend den gewünschten Pasz." A vámentességet kérő iratot Eckstein írta alá.

érkezik Pestre. A panaszolt ügy megvizsgálására Seeber Károly városkapitány küldetett ki, aki eljárása folyamán meggyőződött arról hogy a hangszerkészítők állítása a valóságnak megfelel, mire a hangszereket lefoglalta. Müller Károly szépmiváros azonban, oly érveléssel, hogy a zongorát megvette, elszállíttatta úgy hogy Seeber kénytelen volt az engedetlen kereskedőt azzal megbüntetni, hogy a billentyűzetet kivétette a zongorából, amiáltal hasznavehetetlenné tette. Időközben Pestre érkezett a két új zongora. Az egyiket gróf Brunswik Ferencnek adták ki, a másikat Vogel üzletébe vitték, amelyre Eckstein Ferenc professor tartott igényt. Ért-

hetetlen, hogy Miller miért mutatta be a rendelés körüli levelezést, mikor annak alapján felmerülhetett a gyanú, hogy esetleg szívességi megrendelésről is lehet szó. 2/. A tanács február

2/ ~~Müller~~ Hof Bécsből 1820. december 19-ikén azt írja Millernek "....bitte mir einen Pasz von einen ungarischen Adel auf ein Instrument zu schicken." mire Miller 1821. januarius 6-iki válaszában azt mondja "finden Sie beifolgend den gewünschten Pasz." A vámentességi kérésíratot Eckstein írta alá. - P. lvt. Relat. a. n. 1460

19-iki döntése úgy szólott, hogy miután a zongora behozatalt ~~n~~ nem jelentették be előre, a hangszerek a József-napi vásárig tilalom alatt tartandók. Millernek is, Vogelnek is megérte az üzlet ezt a kis bosszúságot, s a hangszerkészítőkben pedig csak növelte a céhelőjogok utáni vágyat.

Ugyanezen évben egy vásározó kereskedő hagyatéki ügye éles fényt vet arra, hogy mennyire el voltunk mindig árasztva külföldi iparcikkekkel s azok közül is az olcsóbbakkal. 1821. április 8-ikán a pesti tanács íratot kapott a pilseni kerületben lévő Planból, hogy ^{melyben azt kérték} a ~~az~~ ^{alk} ~~őfenhatósága~~ alá tartozó Milchsberg ~~ben~~ ^{elhunyt} ~~ennek~~ egyik polgára és bormérője Windisch János, ~~kéri~~ ^{snak} ~~hogy ennek~~ Pesten az Ujvásártéren a Krausz féle házban lévő hangszerraktárát vegyék zár alá és leltározzák, valamint azt, hogy úgy a vásárbódét mint a jogot biztosítsák az örökösök részére. 1/. Tirnberger tanácsnok bizatott meg e

1/. P. lvt. Missil. a. n. 1916.

ZENEAKADÉMIA

LISZT MŰZEUM

hagyatéki ügy lebonyolításával. A Teufelsdorfer és Viedenhofer közbenjöttével felvett leltár szerint volt tíz láda hegedű, amit tucatonként 16, 20, 24, és 28 forintra becsültek. A vonók sem voltak drágák, a közönségest darabonként 9, a csontvonót 18 krajcárra becsülték, míg a csavarosat /Bogen mit Schrauben / 15 ~~xxx~~ krajcárra tették. Nagy becsülete volt a "brazil" vonónak minek ára másfél forint volt. E tömérdek hegedűvel szemben csak két cselló volt raktáron, miknek darabját 14 forintra értékelték. Néhány pikoló, fuvola, egy póstakürt s egy pár vadászkürt képviselte a fuvóhangszereket. A nagy pontossággal részletezett leltár 1625 frt. 48 krt. becsértéket képviselt. Amikor e jegyzéket április 27-ikén a plani tanácsnak elküldötték egyuttal tájékoztatták arról, hogy a vásárhely-és jog nem örökölheto s hogy a hagyatékot ki nem fizetett lakbér és bor terhelik még. Erre felkérte Pest, értékesítse a holmikat. Az árusítás jegyzékeiből kitünik, hogy a vásárokon a becslésnél magasabb árakat sikerült elérni, amennyiben a hegedűket vonóval együtt adták másfél forinttól 8 forintig emelkedő árban. A csellók közül az egyike 23, a másik 20 forinton kelt el. Az egyik fuvoláért ^{ért} 7, a másikért tokkal együtt 9 forintot vettek be. A becsérték dupláján sikerült a "brazil" vonókat eladni/noha itt is volt alkunak helye s adták 2 forinton is/. A vásárokról visszamaradt homikat

hogy "vége legyen a dolognak" Komlósy tanácsnok 200 forintot eladta egy pozsonyi hangszerkereskedőnek. E hagyatéki ügy mutatja, mekkora volt a pesti vásár felvevőképessege s hogy gyári árúkkal a hangszerekhez mit sem értő bormérő, mily jó üzleteket csinált.

1834 óta a csehországi Schönbachban lakó Placht Józsefnek és Ignácnak gyári holmival kereskedő és vásári bódéja volt Pesten Placht Testvérek ~~névén~~ néven. Kettejük közül Placht Józsefnek fia volt Placht Mihály hangszerkészítő, ki 1843. január 29-ikén pesti lakossá való felvételét kérte. 1/. Kérvényében,

1/. P. lvt. Relat. a. n. 9358.

melyet ügyvédje nyújtott be és fogalmazta meg, kifejti, hogy hangszerkészítő, jó erkölcsű, vándorolt s hogy "mestersége" nagyobb-szerű üzésére fordítandó többeszerényi tőke sommával s nagyobb mennyiségű kész árukkal" rendelkezik. Vojdisek József a céhbiztos tanácsnok megérezte, hogy a lakhatási engedély kérése mögött mi szándék húzódik meg, azért javasolván ^{tanácsnok} lakossá leendő felvételét - hiszen ezzel az adófizetők száma növekszik /oly hozzáadással ^{teszi}, ~~javasolja~~ hogy "a mennyire mindazáltal ő netalán zenei eszközökkel e városban az országos vásárokon kívül kereskedést űzni szándékozik, az neki a cégbeli kiváltsággal ellátott zenészi eszközök készítő mesterek létében, meg nem engedtetethetnék." E jelentés alapján a tanács február 10-ikén Placht Mihályt "helybeli lakossá oly feltétellel azonban, hogy neki országos vásárokon kívül a zenészi eszközökkel való kereskedés nyílt boltban tiltva marad". ~~felvételét~~ "A sikeres első lépést követte a második, mert egy év múlva 1844. március 23-ikén Placht hangszerkereskedői jogért folyamodik. Ez a kérése most a hangszerkészítők céhének elleállításán s főleg Vojdisek tanácsnok állásfoglalásán hajótörést szenvedett, mert, bár a céh ama kívánalma, hogy Placht raktára "ki a vásárokon ~~kivül~~ kívül is szakadatlanul kereskedik és eképen a tanácsi parancsot megveti," ez okból minden vásár után hatóságilag záras-sék le, nem is teljesült, mégis a tanács július 26-iki ülésén Plachtot a vásárokon kívüli kereskedéstől s így boltban és lakásán "elkobzási büntetés" terhe alatt eltiltja. Placht várt ismét egy évet, időközben megszerezte a szülőföldjéről való elbocsátást és 1845-ben, amikor már nem Vojdisek volt az előadó tanácsnok, céljához vezető harmadik lépésként ismét kérte a hangszerkereskedői jogot. Lechner Károly tanácsnok a céhhez szembe fordult s úgy referálta az ügyet, hogy a november 22-iki tanácsülés "a jelentett körülményeknél fogva az esedezőnek a kért jogot megadván" rája 30 forintnyi taksát rótt ki, amit Placht sietve kifizetett, úgy hogy 29-ikén már "birtokon belül" volt. A sietés célszerűnek bizonyult, mert a hangszerkészítők céhe a helytartó tanácshoz fordult jogorvoslatért, mely jelentést kért s a tanácsi határozatot december 2-iki intézkedésével felfüggesztette.

— ezt oly

6 felveszi

vásári bódé
4000 frt
frtért
lzés alatt
a. - Ezzel
t tiltakoz-
szerész" je
et meg s ő
ert csehori
lt mesterek
hol folya-
minden pa-
Rel. a. n.
9358/

*Ellen-
télben,*

Ez ügyben Lechner azt a jelentést tette, hogy Placht a helytartótanácsi határozat leérkezése előtt már a jogainak birtokába lépett, amit a városi tanács megjegyzés nélkül továbbított. Az ez ügyben lefolytatott hosszadalmas iratváltás - melynek néhány részletére később még vissza fogunk térni - lényege az, hogy Lechner: Plachtot, a helytartótanács a céh jogait védte. Placht ügyvédjének ^(azonban) sikerült ~~azonban~~ a helytartótanácsnál is pártfogót találni, úgy, hogy az hosszas és erélyes tiltakozás ~~után~~, 1846. november 17-ikén kelt rendelkezésével, Plachtot nemcsak meghagyta jogaiban, hanem még hangszerkészítő mesterré is felvettette s a céhet ellenkezése miatt meg is dorgáltatta. Ennek meghallgatására a céh előljárói ugyan nem mentek el, hanem egy beadványt intéztek a tanácshoz, melyben kérték, hogy Placht zeneszerésznek-nem mondják mesternek! - (felvétetett ugyan) de ez csupán az ő személyére szól, ezért vétesse le a tanács ennek boltjáról a "Placht testvérek" felírásu raktári/!/ címtáblát. Ez persze nem történt meg.

Amikor a hazai ipar annyira megerősödött, hogy az itthoni piacra ^{előtérbe} teljes mértékben ~~szorította ki~~ a külföldi áruk versenyével a küzdelmet fel kellett vennie. Az ipar, helyesebben az egész hazai termés fokozása, versenyképessé tétele gazdasági feladat volt, de egyuttal politikai célkitűzés is lett. E célokat szolgáló eszköz volt, ha mindjárt idegen mintát utánzó is, 1842 óta a különféle kiállítások rendezése. Részünkről figyelemre méltó az 1846 évi iparműkiállítás. A magyarság érdeklődésének homlokterében álló Nemzeti Múzeum hatalmas épülete akkora már fölépült, de belső berendezése, gyűjteményeinek felállítása még alig indult meg s így a termék egy része még üresen állt. Mi sem volt tehát önként érthetőbb, mint az, hogy a nádor védnöksége alatt álló iparműkiállítás céljaira e termeket átengedjék. E kiállítás fontosságáról mindenki meg volt győződve, hiszen Kossuth a hírlapokban kellően tájékoztatta is erről az olvasókat. Maga a polgárság meg azzal bizonyította legjobban, hogy e vállalkozás súlyával tisztában van, hogy az iparműkiállításnak a nádor által történt ünnepélyes megnyitására, a polgári őrsereg teljes számban egyenruhában kivonult. 1/. Az iparegylet nagy buzgó-

1/. Pesti Hírlap. 1846. augusztus.

sággal is gyűjtötte össze az ipar ^{2/}termés legjavát s buzdított mindenkit a kiállítás ~~on~~ való részvételre. Hangszerkészítőink közül Beregszászy, Pachl, Schwab és Seiler zongorákat, Komornyik Nándor fiszharmonikát, Scirpszky Albert budai hangszerkészítő fuvóhangszereket, Baumann Sándor húrokat állított ki. A zongorák nagy része a férfidohányzó ~~20~~ termében volt elhelyezve, hol Beregszászynak angol mintájú négszögletes, Seiler szépformájú zongorája és Komornyik fiszharmonikája vonta a látogatók figyelmét magára, Pachl, Schmiéd Károly/poszonyi zongorakészítő/és Schwab hangszerei mellett. 2/.

2/. Falk Miksa leírása a kiállításról. Der Spiegel. 1846 november 2.

A kiállított tárgyakról bővebb leírás nem maradt fenn, mert az ipari és gazdasági élet fejlesztését szolgáló Hetilap, mint az általa támogatott ügyben, köteles szerénységből, tartózkodott a részletekbe menő leírásoktól. E kiállítás jutalmazottjai között a következő zongorakészítők szerepeltek: 3/. Pacht, ki nagy ezüst

3/. Hetilap. 1846. október 13.

érmet, Seiler és Beregszászy ki kis ezüst érmet kapott. Ugyancsak kis ezüstérmet kapott Baumann János hűrműves, míg Komornyik és Patzell dicsérő oklevelet nyertek. A tárgysorsjátékra pedig Pachtól és Beregszászytól egy-egy 300 forint árú zongorát tűzött ki nyereményül - sok más tárgyon kívül - az iparműkiállítás vezetősége. 1/. Kis aranyérmet a zongorakészítők között Schwab Vilmos

1/. Hetilap. 1846. december 4.

kapott, de nem hangszeréért, hanem Tellurium-áért, ami egy igen sikerült s a csillagrendszer mozgásában bemutató szerkezet volt. 2/.

2/. Schwab nemcsak jó zongorakészítő volt, hanem állandóan foglalkozott találmányokkal. Ezek között a Tellurium is szerepelt. Hosszú ideig foglalkozott a csillagos ég s ill. földünk naprendszerének kicsiny másolatában való bemutatásával, amelyben az égitestek pályája az azon való haladásukkal, egymáshoz mindenkor állásukban stb. stb. híven láthatók. Miután ily szerkezet elkészítése sok pénzbe kerül, külön Tellurium-társulat alakult, mely a költségeket adakozás útján fedezte. Pesti Hírlap. 1848. január 29.

Az iparműkiállítás fiatal intézménye nagy és fontos célokat szolgált. Egyrészt bebizonyította, hogy iparosaink jól dolgoznak, másrészt díjaival, jutalmazásaival mint nagyobb és nagyobb teljesítményekre biztatta az iparosságot, kiállításai pedig sok embert eszméltetett a ^{hazai} hazai iparral szemben fennálló kötelességére. A honi készítményekre felhívta az emberek figyelmét s míg az idők vihára ezen is keresztül nem száguldott a "honi"-nak megbecsülése jelszóvá lett.

Az az örvendetes megmozdulás, mely ezidőtájt a magyar gazdasági életben jelentkezett, nem maradt titokban a szomszédos külföld előtt sem, mely viszont régebbi s nagyobb arányú iparüző lévén, sokféle ipartermékét piacainkra küldötte s készítményével elárasztott bennünket.

A hangszeripar terén külföldi áruval a vásárokon már régen találkoztunk, idővel a kereskedők lettek azok, kik útján, mint csatornán a víz, özönlött be hozzánk állandóan az idegen készítésű hangszer.

Míg Placht csehországi gyártmányú vonós és fúvós-hangszerekkel árasztotta el a piacot, addig Péter Vendel bécsi zongorákat hozatott nagy számban Pestre.

E külföldi hangszerbehozatal 1/.érzékenyen károsított-

1/.P.lvt.Int.a.n.8908. és Pb.Emll.1928.79-85 1.

ta az itteni hangszerkészítőket, kik jogaik és iparuk hathatós védelmét a független miniszteriumtól remélték, miért is e két hangszerkereskedő ellen panasszal éltek. Klauzál Gábor földművelési-, ipar- a kereskedelmi miniszter e panasz dolgában 1848. június 4-ikén 1505/212 sz..a. leiratot intézett a városi tanácshoz. Az ügymenet elég gyors volt, a 4-ikén kelt leiratot 7-ikén iktatták s 9-ikén már tárgyalta a tanács s elhatározta, hogy "a fenforgó körülmények az előirományok nyomán haladék nélkül felterjesztendő." A mozgalmas esztendő napról napra oly meglepetéseket és változásokat hozott magával, hogy nem nyílhatott mód arra, hogy a hangszerkészítők sérelme dolgában érdemlegesen intézkedhessenek. De maga az ügy megérdemli, hogy foglalkozzunk vele, mert tanulságos világot vet az ipar és a kereskedelem legérzékenyebb érintkező pontjaira és azokra az örök emberi ravaszkodásokra, melyek a megélhetés körüli viaskodások - nem szép, de ugylátszik elmaradhatatlan - kísérői.

A hangszerkészítők jól látták, hogy az ausztriai vagy csehországi behozatal ellen az udvari kamarától védelmet nem remélhettek. Amikor azonban k 1848-ban magyar miniszterium fenhatósága alá kerültek, rögtön megragadták az alkalmat, hogy igazukat érvényesítsék. Először az ~~előterjesztett~~ ^{terjesztett} elő kérelmüket, ~~amikor erre kapott~~ ^{Erre azt kapták} az utasítást, hogy kívánságaikat a városi tanácshoz intézzék, de a miniszteriumnál betejesztett beadványukban fejtsék ki. Erre utal a céhnek 1848. május 8-ikán kelt előterjesztésének kezdő sora: "Ministeriális parancs következtében....". Most nem közvetlenül a céh a támadó fél, hanem a hangszerkészítő legények összesége, míg a céh a bizonyító és pártoló hatóság. A legények azt magyarázzák a ministeriumhoz intézett beadványukban, 1/. hogy sorsukkal meg volnának elégedve, ha

1/.Adattár szám

Péter és Placht üzleteit a ministerium bezáratná, mert ezek köznséges külföldi árút hoznak forgalomba, hogy ettől a jó és választékos munka végzéséhez nem is jutnak. E beadványt 25 pesti hangszerkészítőlegény irta alá. A céh e kérvényt bemutatva hozzáfűzi, hogy a panasz jogosult a hogy a két kereskedés "létezését pedig csupán a városi tanács néhány tagjainak köszönhetjük." Bizonyos, hogy Vojdisek tanácsnok utódja céhkommisszárius létére a kereskedői gondolatnak kedvezett, úgyannyira, hogy nem csudálható hogy a céh ebben részrehajlást látott. Ennek a vádnak megidokolására a céh -okvetlen tájékozott jogással fogalmaztatta meg előterjsztését. Először Péter Vendel zongorakereskedőről szólnak, ki annak idején szabályszerűen lett zongorakészítő mester, de iparával felhagyott s zongorakereskedést üz. Ezt úgy vitte

↓ J. edési

kereztül, hogy mint idevaló mester 1841-ben Budán, a Tabánban kért letelepülési engedélyt arra, hogy saját hangszereit árúsíthassa. Amikor azt megkapta jogkibővitést kért a helytartórától külföldi készítmények eladására is. Ezt az engedélyt megkapta azzal a feltétellel, hogy ez Pestre, miután az ottani hangszerkészítő céhek előjogai vannak, nem érvényes. Péter azonban e kikötéssel nem törődött s Pesten is árusított idegen, első sorban bécsi zongorákat. Ez ellen ismételten tett panaszt a céh s a helytartótanács ismételten kiadta a rendeletet, hogy e szabálytalan eljárást a tanács szüntesse meg, sőt arra is utalt hogy Péternek a két testvérvárosban van települési engedélye s kétféle foglalkozást űz s így árut is csempészhetsz. Ezért utóbb elrendelte, hogy Péter költözzék át Budára. Péternek ez ellen legfelsőbb helyen benyújtott folyamodására ugyan elengedték hogy Budára költözzék de eltiltották attól, hogy Pesten is kereskedjék. Csodálatos módon a pesti tanács a többrendbeli szigorú rendeletnek érvényt nem szerzett s Péter amikor látta, hogy ebből baj lehet, zongoraeladásra kért kereskedési engedélyt. Ezt az ügyet a tanács 1845. szeptember 13-iki ülésén Lechner Károly tanácsnok referálta. Előadásának lényege, hogy Péter budai zongorakereskedésével a budapesti közönségnek nagy hasznára volt, mert nem kellett "akár mily zongorát iszonyú áron a helybeli zongora (készítő) mesterektől" megvenni s a vásárló nála a legjobb bécsi zongorákat illendő áron kaphatta meg. A vásárlók zongoráikból áll, kiknek különösen télvíz idején alkalmatlan Budára átmennie s a megvett zongorát a Dunán áthoznia. Péternek a kereskedői jogot meg lehet adni, mert a Vadász-utcában és a Dob utcában van egy-egy háza, ezeknek összértéke 12000 frt, ami elégséges vagyon e joghoz. E jelentés alapján a tanács a kereskedési jogot a következő határozattal adta meg: „Jelentettek szerint folyamodó, ki sérült kezével maga zongorákat nem készíthetvén, csupán idegen zongorák árulásával keresheti élélémet, a kérdéses kereskedés üzésére kívántató vagyonértékkel elévén látva, miután neki hasonló, zongorákkal kereskedhetés Budán már megengedett, ugyanannak a kért kereskedési engedély az 1840:XVI.t.c.5.§-a értelmében csupán új zongorákra korlátozva megadatik, "Egyidejűleg a szegény intézetek javára befizetendő 30 frt. taksát vetettek ki rá. Ezt ugyancsak szívesen fizette, mert ezen engedély mögé, mint erős sánc mögé húzódhatott minden későbbi támadás esetén. A céh beadványában meg is támadta e miatt Lechnert, a javaslattévő szenátort, mondván, hogy az ügy előíratait készakarva nem említette s így nyíltan hamis jelentést tett, ami ellen a legfőbb helyen panaszt is tettek. A továbbiakban kifejti a céh/ill. ügyvédje/ hogy a hivatkozott §-t rosszul magyarázták. A részletes jogászifejtegetés eredménye ez: az iparos saját készítményét árusítja, a kereskedő máséit, viszont aki iparosnak készül az nem lehet kereskedő, mert mindegyikük más-más szabályoknak megfelelően, külön-külön hatóság /céh illetőleg a kereskedők grémiuma/ által szabadíttatnak vagy vétetnek fel. Péter Vendel

nem lehet kereskedő, mert iparos. E jogi felfogásnak nem szabad elhomályosulnia, mert ez a szabad királyi városoknak iparossága szempontjából a lét vagy nemlét kérdése. Utolsó érvük az, hogy ha Pétert kézsérülése a munkában megis akadályozza, iparát mégis folytathatná, éppen úgy, mint ahogy a mesterek özvegyei is tudják volt férjük iparát folytatni. Mondanunk sem kell, hogy ez a beadvány eredménytelen volt, s Péter háborítatlanul folytatta üzletét, amiről az 1848-iki beadvány így emlékezik meg: "Ezen iszonyú igazságtalanság ellen mi ~~is~~ még 1845. évben a m. k. helytartótanács-hoz folyamodtunk, honnan e tárgy minden irományaival együtt a kir. kancelláriára felterjesztetett, de válasz arra mai napig sem érkezett és Péter Vendel szabadon folytatja törvénytelen kereskedését."

Ez után Placht kereskedése ellen tiltakozik a céh. Elmondja, hogy miként játszotta ki a városi tanács a helytartótanácsi intézkedéseket, amelyekért végre a helytartótanács türelme fogytán 1846. augusztus 11-ikén szigorúan ráírva a városi tanácsra, hogy a zeneszerkészítők beadványából értesült arról, hogy nemcsak multkori rendelvényének nem tett eleget, hanem még határidő meghosszabbítást is adott, ezért a "városi tanácsnak ebbeli önkényes eljárása szigorú rosszalása mellett ~~ezennel~~ ezennel szorosan meghagyatik: miszerint nevezett Placht Mihály tanácsilag mesterré már felvétetvén és remeklés alóli felmentése iránt a nm. m. kir. helytartótanács megkérte, ez alázatosan feliratik; Terczy Szilárd t. tanácsnok urnak egyébként meghagyatván, hogy Placht Mihály boltját további rendelésig zárassa be." Mi volt a további rendelés? Az, hogymár tiz nap mulva /szeptember 21-ikén / Placht kérésére üzletét a vidéki vásárokon való résztvehetés miatt megnyitatták "oly megszorítással mindazonáltal, hogy ugyanazon boltját helybeni eladásra további rendelésig ne használhassa." Ezt követte a helytartótanácsnak fentebbemlített váratlan intézkedése, mellyel Plachtot még mesterré is tette. Amikor ezeket a Pesti Zeneszerkészítők Szabadalmas Községe /="céh"/ e beadványában sorba s igen részletesen elmondja, hozzáteszi még, hogy a tanács "ily példátlan engedetlenség és a felsőbb hatósági rendelvények fonák kijátszása" által Plachtot sokkal több előjoghoz juttatta, mint amennyit "még belföldi gyárnok sem birt" s amit a törvény engedélyez, mely utóbbi " ~~feljuttatván~~ " a hazai iparnak előmozdítása tekintetéből "külföldi áruk eladását csak országos vásárokon engedélyezi." De mindez még nem elég" folytatja a céh, mert Placht mérészségét azzal tetézi, hogy ezt a "ki tudja mily uton" személyére nyert engedélyt kiszélesítette s cégtábláján ez olvasható: Placht testvérek. E bitorlás ellen is felszóllaltak, de eredményt nem értek el.

Tárgyunk lényegéhez nem tartozik s azért nem is ismételjük személyi élő vádjaikat, melyekről határozottan mondják, hogy "ez nem rágalom" egyébként sem helyeznek már súlyt ezekre,

mert az új idők új embereket állítottak a város élére, 1/. s ne-

1/. Wildner Ödön: Tavasz ébredése a pesti és budai városházán. Városi Szle.
1927. 624-29 p.

kik az a fontos, hogy úgy Péter, mint Placht kereskedése zárassék be, mert ezek "külföldi portékákkal annyira elárasztják a várost, hogy minálunk a munka majd egészen már megszűnt, hogy a törvénytelen kereskedés a honi ipar előmozdítása eszméjével meg nem egyeztethető" s végül mert "mi képesek vagyunk munkáinkkal a közönség szükségeinek s kívánalmainak tökéletesen megfelelni; mi részben bizton hivatkozunk az eddigi magyar iparkiallitásokra és ezen egyesület által nyert megjutalmaztatásainkra."

A külföldi behozatal ellen tiltakozó s a belföldi ipar védelmét kérő eme beadványt a Pesti Zeneszerkészítők Szabadalmazási Községnek tizenhét tagja írta alá, névszerint a következők: Pachl János előljáró, Haueis János másodelőljáró, Komornyik Ferdinand, Zobel Károly, Stark Ágost, Schwab Vilmos, Tischinand Ferenc, Beregszászy Lajos, Bredel Bernát, Bleszner Károly, Batzelt Ferdinand, Schweitzer János, Chmel József, Nagy Ferenc, Schunda József, Bleszner Ágost, Bárány Lajos.

Az idők ~~világa~~ ezt a beadványt is elfektette, az ipar pedig a nagy üzem felé haladt, ami a kereskedelem közvetítő munkáját kívánta meg.

VI.
ZENÉAKADÉMIA
LISZT MŰZEUM

Sípsorokkal, török-muzsikával kombinált zongorák. - Schwab Vilmos újítása a zongora hosszának mérésére. - Teufelsdorfer Péter vonósgitárja, és basszusgitárja, a gitár szerkezetének megjavítására kapott szabadalma.

Különleges hangszerek: ~~Xaen~~orphica. Organo Lyricon. Clav-Aeoline és Aeolodicon. Apollolyra. Polymelodicon. Üvegharangharmonika. Üveg-hárfa. Hárfa gitár. Harmonichord. - Kaufmann Frigyes zenegépei: Symphonion, Salpignion. Trombita automata. Choraulodion.

Hangszerkészítőink munkája mindenképpen koruk színvonalán állott. Míg egy részük olcsóbb, tehát közepes zeneszerszámokat készített, addig néhányuk mint igen kiváló mester, mindenféle máig csorbíttatlan nagy elismeréssel találkozott. Hogy csak a legnevezetesebbeket említsük: Beregszászy Lajos zongorái, Teufelsdorfer és főleg Schweitzer hegedűlegelsórangyak s keresettek.

A hangszerek mint állandó használatban álló tárgyak a pusztulásnak vannak kitéve. Résztint a használat teszi őket tönkre, résztint idejüket mulván - s ez különösen az orgonákra s zongorákra áll - anyaguk használható részét más hangszer készítésére használják fel s ezzel az eredeti elpusztul. (Még ma is divik a közelmúlt hosszú zongorák ^{inak} "megkurtítása".)

A régi zongorák gyűjtését elmulasztottuk s most alig ismerünk egy-két hazai készítésű zongorát, ezért inkább régi le-

(régi)

Közbeli
Luk

írásokra vagyunk utalva, hogy tájékozódjunk a múlt század első felében használt hangszerek milyensége felől. Hirdetésekből, találmányok leírásából, sőt hangversenyekről szóló híradásokból is látjuk, hogy az 1830-as évekig mennyire szerették a kombinált hangszereket s hogy mekkora fontosságot tulajdonítottak a zene-gépeknek. Ez utóbbiak a mechanika fejlődésével elvesztették va-rázukat, az összetett hangszerek divatjukat múlták s minden hangszer mint egyént igyekeztek a hangszerkészítők tökéletesi-teni. Áll ez a zongorákra s fuvóhangszerekre egyaránt. A ^{hegedű} hangszer-készítésben a régi olasz mesterek elérték a legfelsőbb fokot, azért a mi ^{hangszer} hegedűkészítőink - ami úgy az ő, mint a hazai hegedű-sők dicséretére válik - ezeket a legjobb mintákat követték.

Zongorakészítőink jó ideig egyúttal orgonakészítők is voltak s ez utóbbiaktól tanultak, ezért e két művesség elkülö-nülése után is tudtak még a zongoracsinálók fúvóműves hangsze-reket is készíteni. Nagyon szerették ez időben még a zongorákat dobbal, cintányérral, csöngettyűvel is párosítani, amiket lábemel-tyűvel szólaltattak meg.

Binder János zongorakészítő önértetét mélyen sértette az 1812-es Augsburger Post Zeitung híradása, melyben egy ottani zongorakészítő munkáját ismerteti s ezért Binder közhirré tette, hogy 1/. olyan zongorát ő már egy év előtt is csinált. A súlyos

1/. V. O. P. Ztg. 1812. szeptember 10.

gazdasági viszonyok között csak megrendelésre készíthet kompli-kált hangszer, azért ajánlkozik oly zongora készítésére, melynek következő változatai lesznek u. m. 1/ hatalmas forte, 2/ kellemes piano, amely a pianissimóig gyengíthető s onnan erőteljes fortis-simóig növelhető, amely hatás a láb kisebb vagy nagyobb mozga-tásával állítható elő. Ha pedig a pianissimót a fortéval együtt játszák gitárhoz hasonló hangot lehet kapni. 3/. egy tisztán be-hangolt harmonika vagy jeu d'anches /harmonium nyelvjáték/. 4/. egy meglepően jó fagót, 5/ csendes hárfa, 6/. falusi tekerő /ländliche Leyer/, 7/. valódi cintányér, 8/. harangjáték, 9/. török dob. A három utóbbi változatot lábemelővel egyszerre, vagy külön-külön lehet megszólaltatni. Még jobban sarkalta volna becsvágyát, ha történetesen olvasta volna a pesti ujság 2/. 1801

2/. V. O. P. Ztg. 1801. július 2.

évi híradását Zink hessen-homburgi konrektor hárommanuális zon-gorájáról, mely ~~nyelvsorokkal~~ nemcsak nyelvsorokkal volt kapcsolatos hanem klavikordiumot is foglalt magában s száznál több hangszínle-hezősége nyújtott, úgyannyira, hogy kitűnően lehetett rajta egy zene-partitúrát előjátszani. E hangszerről Haydn, Salieri, Weigl, van Swieten bizonyítványai dicsérően szóltak.

Blatter Ferenc budai polgári hangszerkészítő, zongoráin kívül ajánlja különleges hangszerét, mely húrok és nyelvsorok össze-tételéből áll. Van több mutatója, nevezetesen forte, piano, pianissimo,

fagót, üstdob, cintányér és csöngetyűk. Van kopulája a 8' fuvolához és a 4' Dulcianához, úgy hogy a billentyűzettel akár csak az egyes akár az összes regiszterek megszólaltathatók. A fújtatót a játészó a lábával hozza működésbe. 3/.

3/. V. O. P. Ztg. 1814. március 3.

Nem marad el a versenyben Lettner Jakab muzsika eszközöket készítő polgár sem, ki 1814-ben üzletnyitását bejelentve 1/. mondja, hogy abban "maga készítette....s nevezetesen török

1/. H. és külf. Tud. 1814. Szt, András hó/nov./9.

muzsikával s octavinnel egybefoglalt fortepianoakat árul "ezen felül "vagyon néki több orfikája is." 2/.

2/. Könnyű, kedves formájú, nyakba akasztható zongorácska. Röllig K. L. találmánya Bécs. 1795.

Még húsz év múlva is sajátkészítésű zongorával összekötött phisharmonicát kínál Drünner Károly 3/4 jőnevű zongorakészítőnk.

3/. V. O. P. Ztg. 1833. november 3.

szitónk.

Előszeretettel kísérletezett találmányaival és ujitásaival Schwab Vilmos, aki az igen hosszú szárnyzongorákat akarta megrövidíteni. E találmányról a következő leírás maradt ránk: „Uj nemű fortepiano. Schwab Vilmos bécsi zongorakészítő, olly fortepianót készít e múlt télen, melly másfél lábbal rövidebb az eddigi szárnyzongoránál, s mégis, bár rövidebb a mérték, csaknem nagyobb hangot ad e műszer a szokottnál. A mű fortélyja leginkább abban áll, hogy a húrok cikásan meggörbitve lévén, mégis megütik a szokott hosszúság mértékét. Legkülönösebb tehát az, hogy a hurok két részből állanak. Egyik, a rövidebb hur csak negyed részét teszi a szokott hosszúságnak; s e hűrt üti meg a billentyű, azaz, ez adja a kívánt hangot. E hur bele van akasztva egy vastag rézdrótba, mely háromszegű cikásan van meggörbitve, s ez teszi a hurok szokott hosszúságának többi háromnegyed részét, mi által/az előbbivel együtt/kijő a szokott egész hur-hosszuság. De már most azon különös kérdés támad, hogyan adhat amaz elsőbb említett rövid húrocska/mind a mellett, hogy ily rövidre van ugyan szakasztva, de egy hosszú rézdrótba akasztva/olyan hangot, mint a régi, szokott, egy darabban lévő húr? A hangzó-fenek-e, vagy a vastag ugyan de a mellett meggörbitett rézdróttal közlött rezgés hozza-e azt létre? - Ez minden esetre érdekes probléma a physikusok számára, s tökélyesítést, még további új módosításokat fog maga után vonni. - A feltaláló úr múlt héten vivé fel e különben csinos s mint ő mondja, évenként csak egyszeri hangolást kívánó, hangszerét Bécsbe, az ottan nemsokára megnyitandó szorgalmi és műipari tárgyak nyilvános kiállításába." 4/.

4/. H. M. 1839. április 21.

Teufelsdorfer Péter, ki óvakodott attól, hogy a hegedűkön eltérjen a mintaszerű olasz formáktól, a gitárkészítés terén eredményes újításokkal tűnt ki. Egyik találmánya a Sentiment vagy vonós gitár, melyet Schmiadt Ede pesti gitárművésszel való tanácskozásai alapján készített el. A másik, ezzel egyidejűleg készített új hangszere a basszus-gitár volt. Leírásuk s a vonósgitár rajza fennmaradt. 1/. Ezek szerint a vonósgitár nagyobb mint a rendes,

1/. Gemntzl. Bl. / Pest / 1823. május 29.

boltozott a fenéklapja és a teteje is, a hurtartó nincs a fedőlapon, hanem a káván lévő gombba van beakasztva, F nyitásai vannak. Különös újítás még Teufelsdorfernek az a találmánya, hogy egy különös szerkezettel, akár a basszus, akár a diskant hurokat a játszódeszkán emelheti vagy süllyesztheti. A vonósgitárnak hat hurja van, hangja kellemes és indokolttá teszi a hangszer nevét - Sentimentgitár. További újítás az, hogy a könnyebb szállíthatóság kedvéért a nyak lecsavarható. A csavarkészüléket, mely csellón is alkalmazható, a feltaláló úgy módosította, hogy esetleges sérülésekor annak megjavításához a hangszert nem kell felnyitni. E vonós-gitáron könnyebb játszani, mint a rendesen, ami főleg tercmenetekre, a kromatikus futamokra és trillákra áll. E hangszerhez kísérő hangszert is készített Teufelsdorfer egy basszus - gitárt amelynek hangja a csellóéhoz hasonlít, s a szükség szerint a rendes hangoláshoz viszonyítva egy harmaddal, negyeddel vagy ötöddel mélyebben hangolható s hivatva van arra, hogy az éji-zenénél a csellót pótolja.

Gitárkészítési újításról szól Teufelsdorfer szabadalma amit az udvari kamara két esztendőös érvénnyel 1829-ben elismert. Ez a szabadalom, mely 1829. július 28-án adatott ki, szól a gitárkészítés ama javításairól, amelyek folytán 1/. mig eddig gyakran annak nyaka elferdült, ezentul többé nem hajolhat meg, 2/. a hangnyílás célszerű módosítása folytán a gitár tartóssága, nem kevésbé a hang ereje növekszik, s végül 3/. a gitár teste felsőrészének módosítása folytán az újrakás és a fogólap kicsiny módosításával a hüvelykiűjj játéka lényesen megkönnyítették. 1/.

1/. V. O. P. Ztg. 1829. szeptember 17.

Az újtalálmányú különleges hangszereket a pesti közönségnek készítők vagy egyes művészek, kik ez újfajta hangszerek egyikét vagy másikat megkedvelték, mutatták be, anélkül azonban, hogy ezek igazi elterjesztésre szert tehettek volna.

Vonószongoraféle ~~xxix~~ hangszer volt a Xaenorphica. Ezt Miller Mátyás bécsi hangszergyáros találta fel. /Alighanem a Rölligféle Xaenorphica/. A pesti közönségnek a 7 választó fejedelmek termében 1806. augusztus 21-ikén tartott hangversenyen mutatta be Bidelli Antal bécsi zeneszerző és zongoratanár. Az előzetes hirdetésben röviden így írja le e hangszert: 57 bélhúrja s ugyanannyi vonója van, melyen vonósnégyeseket lehet játszani, s úgy a hangszer szép formája, mint eredeti játékmódja s /a hang/ hatása, mindenkit meg fog lepni. 1/.

1/. V. O. P. Ztg.. 1806. augusztus 17. /Alighanem sajtóhiba itt a Haenorphica írásmód.

Két billentyűsoros /manuál^{cs}/ volt az Organo-Lyricon, mely zongorát és fúvókat egyesített magában. Úgy látszik szép számmal voltak benne a fúvóhangszereket utánzó sípsorok képviselve, mert az egykorú tudósító úgy vélte, hogy "Orchester helyett lehetne vele élni valamely szálában vagy kápolnában." 2/.

2/. H. és külf. Tud. 1811. Boldogassony hava /jan. /23.

A mai harmonium előfutárjai a Clav-Aeoline és az Aeoldicon ismételten jelentek meg hangversenyek keretében. Előbbivel 1825-ben találkozunk először, amikor a hirdetés a hangszer jelességének hangoztatása közben különösen rámutat arra, hogy a hang erősítése és halkítása semmiféle más hangszernél nem oly tökéletes mint ennél. 3/. E hangszerecsaládnak jellegzetessége, hogy hangzó szervük

3/. V. O. P. Ztg.. 1825. március 20.

nem sípok, hanem az u. n. szabad nyelvek /anches libres/. Mátray Gábor, Verbegyi néven írva a Clav-Aeolineről hangkozójának jellegzetességére rámutat s ennek őseit a doromban látja. Csínáltak már nagy dorombokat két nyelvvel. Ha két ily jól hangolt dörmböt vett az ügyes játészó szájába szép harmonikus darabokat tudott rajta játszani. Ezt a rendszert - tehát a szabad rezgésű nyelvé^ot - tökéletesítették mind jobban, míg a Clav-Aeolinéhez eljutottak. 4/. Az

4/. Tud. Gyűjt. 1825. VI. k.

Aelodiconnak Battka Nep. János^a /Pestről Pozsonyba költözött orgonaművész volt nagy híve s nemcsak nálunk, hanem a külföldön is hangverseny körú^otakon propagálta e hangszert. Aeoldicon-hangversenyeit Pesten 1833-tól 1842-ig kísé^orhetjük figyelemmel. 5/. E hangszerekhez

5/. H. M. 1833. augusztus 24. Der Spiegel. 1842.

hasonló volt az Apollolyra, melyet Budán a Várbeli Színházban

1835 novemberében mutattak be, s amely az egykorú leírás szerint 1 láb magas, 6 hüvelyk széles, 4 oktáva/ugy látszik egy kurta oktávval/ 42 billentyűs hangszer, mely oboa, klarinét, fagót és kúrt hangját egyesíti magában. Kevéssé tetszett. 1/. Ugyancsak négy hangszert

1/. H. M. 1835. november 22.

a fuvolát, klarinétet, kúrtót és csellót utánczolt, meglepően jól, a Polymelodikon, melyen javítója Stigler K. J. tetszéssel hangversenyzett 1844 tavaszán. 2/.

2/. Der Spiegel. 1844. március 30 és április 17.

Az üveget is felhasználták hangszerkészítésre. Kezdetben Harmonikának, utóbb üvegharmonikának hívták az ~~üveg~~, kromatikusan hangolt üvegekből összerakott hangszert, melyen nedves újjal dörzsölték az üveg szélét, mitől az csendeszen zengett. Franklin volt feltalálója, ki e hangolt üveg félgömböket egy közös tengelyre erősítette s lábemelőjével forgatta. Utóbb billentyűzettel szólaltatták meg. Ilyen volt a Schlick János pesti zongorakészítő által 1834-ben eladásra kínált Glasglockenharmonika is. 3/. Nem tudjuk milyen volt,

3/. V. O. P. Ztg. 1834. augusztus 17.

az üveghárfa, melyet idősebb Stern, született magyar 4/. talált fel és

4/. Der Spiegel. 1838. július 4.

ZENEAKADÉMIA

mutatott be 1838. június 28-án a budai nyári színházban két kis színmű közötti szünetben. Közelebbi leírásával a színtudósító adósunk maradt, csak annyit árul el róla, hogy szelíden és lágyan szól s ha sikerül kezelését egyszerűbbé tenni, úgy az üvegharmonika félék sorában magasabbrangú hangszerré lehet.

Hogy városunkból való, vagy egyáltalában magyar ember volt-e Beniczky a hárfagitár feltalálója, biztosan nem mondhatjuk, de neve után ítélve s hogy nem dicsekszik külföldi sikerrel vagy bécsi szabadalommal, valószínűvé tesz az F. 1845-ben a színházban tartott hangversenye után a redutt-termében hirdet hangversenyt s az ujság úgy reméli, hogy a hárfagitár, ez a gyöngéd és szép hangszer e teremben jobban fog érvényesülni. 5/.

5/. Der Spiegel. 1845. május 24.

Nagy feltűnést keltett és még nagyobb tetszést aratott a drezdai hangszermechanikus Kaufmann Frigyes, ki 1842. márciusában sorozatos előadásokon mutatta be zenélőgépeit és a saját találmányu vonószongoráját a Harmonichord-ot. Ez a hangszer, amelyen Kaufmann a közreműködő énekesnőt is kísérté, rendkívül tetszett. A tudósítók szerint a Harmonichord "majdnem tündéri hangokat" 6/.

6/. Regélő Tárcája 1842. március 16.

ad s e hangszer "hasonlíthatatlanul szép és áhítatot gerjesztő hangú, amelyet Kaufmann talált fel s amelyen nagy virtuozitással játszik." 7/. Zenélőgépei a következők voltak: Symphonion vonós és

7/. Der Spiegel, 1842. március 9.

fuvóseggyüttes, különösen ha Harmonichordon játszanak hozzá, nagyon szép. A Salpignion pompás trombita-mű, épp úgy a trombita automata Chordaulodion lágyhangu, kellemes zenegép. Nagyon tetszett, hogy e készülékek nemcsak külön-külön, hanem csodálatos pontosságuk folytán egyszerre is nagyszerűen működnek, pld. a Tell-nyitányt a Symphonion és a trombita automata, és a finálét az összes zenélőgépek egyszerre játszották.

ZENEAKADÉMIA
LISZT MŰZEUM